

А.В. Землянська, Т.М. Шарова

**СВІТОВА ЛІТЕРАТУРА
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

2019

ББК 83.3(о)я73
УДК 82(100)(072)
3-53

Рекомендовано до друку Вченою радою
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
(протокол №9 від 19.12.2017 року)

Рецензенти:

Кеба О.В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германських мов і зарубіжної літератури Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Афанасьєв І.М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри російської та світової літератури Гомельського державного університету імені Франциска Скорини.

Землянська А.В., Шарова Т.М.

3-53 Світова література в умовах глобалізаційних процесів: [навч. посібник]. [2-ге вид.]. Мелітополь, 2019. 164 с.

Навчальний посібник розкриває структуру курсу «Світова література в умовах глобалізаційних процесів», основні вимоги до засвоєння дисципліни, провідні тенденції розвитку мистецтва слова Європи, Азії, США і Латинської Америки, а також інструктивно-методичні матеріали: питання до обговорення й практичні завдання до семінарських занять і тем для самостійного опрацювання, тестові завдання для самоперевірки, словник термінів і понять та рекомендовану літературу.

Призначений для студентів гуманітарних і філологічних факультетів вищих навчальних закладів, які вивчають відповідний курс, а також стане у нагоді викладачам та вчителям світової літератури.

ББК 83.3(о)я73
УДК 82(100)(072)
ISBN 978-617-7566-17-4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ.....	9
 СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ З КУРСУ.....	 15
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ.....	16
Тема №1 Постмодернізм як явище глобалізації.....	16
Тема №2 Компаративістика в системі науково- дослідницької парадигми доби глобалізації.....	19
Тема №3 Літературні взаємозв'язки Сходу і Заходу.....	22
Тема №4 Творчість С. Рушді: полікультурний характер.....	24
Тема №5 Особливості хронотопу художніх творів у добу глобалізації.....	27
Тема №6 Гіпертекстова література. М. Павич «Дамаскін».....	29
 ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ.....	 33
Тема №1 Масова література в умовах глобалізаційних процесів.....	33
Тема №2 Літературні взаємозв'язки Сходу і Заходу. Азіатсько-американська література кінця ХХ ст.....	36
Тема №3 Схід і Захід в оповіданнях С. Рушді.....	38
Тема №4 Західноєвропейське і слов'янське фентезі: варіації жанру.....	41
Тема №5 Постколоніальна література в умовах глобалізації....	44
Тема №6 Глобалізаційні процеси і національна ідентичність..	46
Тема №7 Творчість М. Варгаса Льоси як зразок переходу від національного до загальнолюдського.....	49
Тема №8 Творчість К. Ісігуро – спроба створити універсальний текст.....	51
Тема №9 Проблема національної та літературної приналежності.....	53
Тема №10 Часопросторові особливості фантастичних і антиутопічних творів як прояв глобалізації творчого мислення.....	56
Тема №11 Електронна (піксельна) книга.....	58
Тема №12 Візуальна література як різновид мультимедійного мистецтва.....	61
Тема №13 Передумови розвитку гіпертекстової літератури....	63
Тема №14 Електронний гіпертекст нової доби як основа «віртуальної літератури».....	65

Тема №15 Колективний роман як мета жанр.....	68
Тема №16 Постапокаліптика.....	71
ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ	74
СПИСОК ТЕКСТІВ ДЛЯ ОBOB'ЯЗКОВОГО ПРОЧИТАННЯ...	137
ТЕМИ РЕФЕРАТІВ	137
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ	138
КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ	142
КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ	155
ЛІТЕРАТУРА	158

ПЕРЕДМОВА

Сучасний розвиток людства позначений потужним впливом глобалізаційних процесів, що має свої наслідки в різних площинах – в економіці, політиці, технологіях, культурі, релігії, науці, мистецтві тощо. Художнє письменство як естетичний феномен не є винятком, адже сьогодні світовий літературний процес характеризується посиленням тенденцій інтеграції й уніфікації, зростанням глобальних, планетарних масштабів різноманітних його явищ і фактів.

У зв'язку зі стрімким розвитком науки і техніки кардинальних змін зазнають не лише окремі складові, а й базові засади словесного мистецтва. Упродовж останніх років укріпилися поняття мережевої, мультимедійної літератури, гіпертексту, що суттєво змінюють уявлення про сутність літератури та її функціональні особливості. Результатом появи електронних інформаційних носіїв та Інтернету стало віртуальне існування художнього твору і значне скорочення його шляху до читача. З одного боку, такі можливості породили незліченну кількість низькопробних літературних текстів, але водночас розширили доступ до фундаментальних, ґрунтовних і значущих літературних джерел. Сьогодні ми з упевненістю можемо констатувати перемогу літератури над друкарсько-видавничими обмеженнями і книжковим форматом у його класичному, традиційному розумінні.

Об'єктивний і неупереджений аналіз сучасного літературного процесу неможливий без урахування окреслених інновацій, проте вони досі знаходяться на маргінесі літературознавчих, мистецтвознавчих, культурологічних студій і потребують ґрунтовного фахового дослідження.

Курс «Світова література в умовах глобалізаційних процесів» є одним із кроків до вирішення окреслених суперечностей і наближення до розуміння цілісної картини розвитку світової літератури сучасної доби за умов глобалізації. *Основна мета* цього курсу полягає в поглибленні знань, отриманих при вивченні теорії літератури та історії світової літератури II пол. ХХ – поч. ХХІ ст.; ознайомленні

студентів із новітніми тенденціями розвитку світової літератури, пов'язаними із глобалізаційними процесами; розкритті інновацій у психології творчості, методології літературознавчих досліджень, жанровій структурі та часопросторових особливостях художніх текстів, їх тематиці, проблематиці й образній системі як наслідків культурної глобалізації.

Завдання курсу:

- формування знань студентів про основні закономірності розвитку світової літератури доби глобалізації;
- ґрунтовний аналіз інноваційних явищ глобалізованого літературного простору і пов'язаних із ними персоналій;
- подальший розвиток умінь та навичок фахового аналізу різножанрових і різностильових художніх творів.

Курс «Світова література в умовах глобалізаційних процесів» тісно пов'язаний із суміжними дисциплінами (історією літератури, теорією літератури, літературною критикою, порівняльним літературознавством, методологією літературознавчих досліджень) та історією й теорією інших видів мистецтв (музики, театру), гуманітарними дисциплінами (культурологія, філософія, психоаналіз, релігієзнавство та ін.).

У процесі вивчення дисципліни студенти набувають таких компетентностей, зокрема *загальних*:

- базові загальні знання;
- здатність до усного і письмового спілкування рідною мовою;
- уміння знаходити та аналізувати інформацію з різних джерел;
- здатність застосовувати знання на практиці;
- дослідницькі навички та вміння;
- здатність породжувати нові ідеї (креативність);
- розуміння культури та звичаїв інших країн;
- здатність працювати самостійно;

та *фахових*:

- здатність розкривати особливості феномена глобалізації і його різноаспектні проєкції в площинах культури і мистецтв;

- здатність виокремлювати знакові складові сучасної літературної карти світу; визначати явища і факти, пов'язані з розвитком світової літератури в умовах глобалізації;

- володіння методологіями, інструментами і проблемами, що відносяться до основних напрямів розвитку світової літератури XXI ст.;

- здатність окреслювати місце національних літератур у світовому літературному просторі;

- здатність аналізувати тенденції розвитку світової літературної творчості цього періоду, розуміти її філософсько-естетичні основи, особливості літературно-художніх явищ, процеси виникнення, становлення й змінності традицій у світовій літературі;

- здатність аналізувати в цілісній єдності епічні, драматичні і ліричні тексти; проводити різні види аналізу художніх текстів, враховуючи їх жанрові і композиційні особливості, наративні стратегії, образну систему тощо.

Основними результатами навчання при опануванні курсом є:

- знання визначальних рис культури й естетики доби глобалізації, нових художніх явищ та літературознавчих понять, пов'язаних з результатами впливу світової глобалізації;

- уміння визначати рушійні сили глобалізаційних процесів у світовій літературі та виокремлювати знакові складові сучасної літературної карти світу;

- здатність пояснювати світоглядні моделі і художні інтенції сучасних представників глобалізованого літературного процесу та аналізувати часопросторові, жанрово-стильові видозміни літератури доби глобалізації.

Навчальний посібник з курсу «Світова література в умовах глобалізаційних процесів» допоможе студентам зорієнтуватися в безмірі інформації і вибрати головне, що спрямує їх на глибше розуміння окремого художнього тексту чи явища. Це видання також може бути також корисним філологам у подальшій роботі в школі, де програмою передбачено уроки світової літератури XX – поч. XXI ст.

Видання розраховане на студентів спеціальностей 014.01 Середня освіта (Українська мова і література), 014.02 Середня освіта (Мова і література (англ.)), 014.02 Середня освіта (Мова і література (нім.)), 035.01 Філологія. Українська мова і література, 035.02 Германські мови та літератури (переклад включно).

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Феномен глобалізації в сучасному культурному просторі

Тема 1. Феномен глобалізації. Культурна глобалізація: теоретичні підходи. Етапи глобалізації. Літературознавча концепція глобалізації. Розширення і подрібнення літературної карти світу. Глобалізація і постмодернізм: гетерогенність, мінливість психологічної, національної та культурної ідентичності (В. Пелєвін «Чапаєв і Пустота»). Питання альтернативних цінностей в сучасній літературі (Е.-Л. Джеймс «П'ятдесят відтінків сірого», Ф. Бегбедер «99 франків» та ін.). Скандал як ознака популярного твору. Мультикультурність і мобільність сучасної літератури. Формування масової культури і літератури як ознака глобалізації. Серійність в умовах глобалізації. Феномен світового бестселера: баланс між місцевим колоритом та універсальною привабливістю. Поняття паралітератури.

Змістовий модуль 2. Методологія наукового дослідження за умов глобалізації

Тема 2. Міждисциплінарна концепція вивчення літератури. Зміна науково-дослідницької парадигми за умов глобалізації. Трансдисциплінарний метод. Сучасна компаративістика: проблеми і перспективи. Зміни у термінології: глобалізація – інтертекст – діалог культур (І. Шайтанов). Компаративістика на перетині наук і мистецтв. Порівняльне літературознавство і види міждисциплінарної співпраці. Сучасні інтермедіальні й інтеркультуральні студії.

Тема 3. Літературна імагологія. Імагологія / етноімагологія як мультидисциплінарна спеціалізація літературної компаративістики. Базові категорії аналізу міжнаціональної літературної взаємодії: «Я» / «Інший», «свій» / «чужий». Національні літературні стереотипи. Чинники вибору мови написання творів у постколоніальних літературах.

Проблема вираження власної ідентичності ворожого Іншого – колишнього колонізатора.

Літературні взаємозв'язки Сходу і Заходу. Історія художнього зіставлення двох культур (Ш. Монтеस्क'є, Р. Кіплінг, М. Хвильовий, Кобо Абе та ін.). «Орієнталізм» Е. Саїда. Захід і Схід: проблеми репрезентації, культурної гегемонії та культурних стереотипів. Діалог та протистояння культур у творі О. Памука «Мене звать Червоний».

Розквіт азіатсько-американської літератури з 1980-х рр. Американці в першому поколінні: М. Хонг Кінстон, Г. Джен, Чангре Лі, Т. Морі. Зіткнення культур у книзі Емі Тан «Клуб веселоців і удачі». Тематика і проблематика книги С. Рушді «Схід, Захід».

Західноєвропейська та східна версії фентезі: витоки, художні особливості, проблематика. Книги Р.Р. Толкіна («Володар перснів») та Дж.К. Роулінг як світові бестселери. Причини популярності книг про Гаррі Поттера. Серія книг М. Семенової про Вовкодава як зразок слов'янського фентезі.

Постколоніальна література в умовах глобалізації. Поняття «постколоніальна література». Чинники вибору мови написання творів у постколоніальних літературах. Проблема вираження власної ідентичності ворожого Іншого – колишнього колонізатора.

Тема 4. Глобалізаційні процеси і національна ідентичність. Розвиток національного мислення в Європі. Німецькі романтики про «дух народу», народну мову, необхідність національної літератури (Й. Гердер). Нове уявлення про літературу як сховище національних цінностей. Національні літератури в діалозі культур. Популярність культурних «метисів». Слов'янські літератури в епоху глобалізації. Роль літератури у забезпеченні історичної пам'яті суспільства.

Глобалізація і культурний спадок: класична література та її інтерпретації. Відтворення власних культурних сенсів та цінностей, їх активізація у глобальних контактах. Трансформація міфу про Вавилонську вежу (А. Платонов «Котлован»). Діалектика глобалізаційних процесів. Входження

національної літератури як рівноправної частини світової. Міжнаціональні літературні відносини.

Творчість М. Варгаса Льоси як зразок переходу від національного до загальнолюдського. Публіцистика автора як вираження його позиції щодо глобалізації та стурбованості за долю «високого» мистецтва. Часопросторові особливості роману «Війна кінця світу». Апокаліптичні мотиви твору. Психологічна й соціальна багатоплановість.

Творчість К. Ісігуро – спроба створити універсальний текст. Поєднання у творчості митця британської та японської культур. Роман «Залишок дня» – спроба написати універсальний твір для розуміння і перекладу. Свідома відмова автора від «місцевого колориту» та словесної гри, незрозумілої за межами Британії. Зворотній зв'язок із читацькою аудиторією як основа творчої праці (зустрічі з читачами, письменницькі тури тощо).

Творчість С. Рушді як мовний експеримент. Мультикультурний характер творчості митця: індопакистанський, британський та американський періоди. Англомовне письмо автора як спроба асиміляції двох культур. Теми «великої» та «малої» історії, пам'яті, травми («Останній подих мавра»). Гібридна ідентичність оповідачів С. Рушді. Спроба культурного синтезу: арабські, індійські, європейські (християнські) мотиви й образи у творах письменника. Мегаполіс (Бомбей) як полікультурна територія.

Проблема національної та літературної приналежності. «Велика» літературна мова як засіб виходу у глобалізований культурний простір. Феномен письменників, змушених писати нерідною мовою (Дж. Конрад, А. Стріндберг, В. Набоков, Е. Йонеско, С. Беккет та ін.). Письменники-емігранти. Травма «переміщеності»: бажання відтворити втрачену домівку як стимул до творчості (Й. Бродський, М. Кундера).

Змістовий модуль 3. Специфіка хронотопу художніх творів доби глобалізації

Тема 5. Особливості хронотопу художніх творів.

Науково-технічні досягнення і розширення свідомості в добу глобалізації (планетаризації). Трансформація уявлень про простір і час. Часопросторові виміри літератури доби глобалізації. Поняття «хронотопу» (М. Бахтін) і «ЧасоПростору» (І. Валлерстайн). Види хронотопів. Планетарний і космічний хронотоп. «Місцевий колорит» і космічний хронотоп у літературі («Майстер і Маргарита» М. Булгакова). Часопросторові особливості фантастичних і антиутопічних творів як прояв глобалізації творчого мислення (Кінг С. «Темна вежа», Дж. Оруел «1984», М. Уельбек «Елементарні частки»). Планетарні й космічні виміри наукової фантастики і феномен передбачень у літературі. Відображення широти художнього мислення у творчості А. Азімова. Хронотопні моделі літературної антиутопії.

Змістовий модуль 4. Мережева література

Тема 6. Мережева література. Мережева (віртуальна) література як різновид літературного мистецтва. Залежність тексту від цифрового носія. Нові технологічні можливості мережевої літератури. Нелінійність, розгалужена структура, інтерактивність, мультимедійність тексту як визначальні ознаки мережевої літератури. Комп'ютерна гуманітаристика як галузь дослідження різних аспектів впровадження цифрових технологій до людської діяльності. Нові формальні й жанрові переваги мережевої літератури.

Тема 7. Електронна (піксельна книга). Електронна книга, еКнига як науково-технічне досягнення доби глобалізму. Електронна книга і електронний текст. Поняття піксельної книги (за А. Санченком). Недоліки і переваги електронної книги. Книги, написані комп'ютером. «Справжнє кохання» – перший роман, написаний машиною. Сучасні електронні бібліотеки та їх можливості. Перспективи подальшого розвитку друкованої і віртуальної літератури.

Тема 8. Мультимедійна література. Прототипи мультимедійної літератури. Нелітературні медіа. Поняття інтерактивної літератури. Візуальна (зорова) поезія. «Листовертні» Д. Аваліані. Візуальна новела / візуальний роман. Мистецькі «перформанси». Використання мережевих механізмів і форматів в літературних експериментах («Cyber-poetry», «Anna Karenina goes to Paradise» О. Ляліної).

Тема 9. Гіпертекстова література. Гіпертекстова література як різновид мистецтва слова. Нелінійна подача тексту і множинність його прочитань. Поняття гіпертексту. Гіпертекст як «непослідовне письменство» («non-sequential writing», за Т. Нельсоном). Сучасне літературознавче тлумачення гіпертексту. Види гіпертекстів (класифікація В. Суріної). Гіпертексти, написані до появи комп'ютерів. Роман-лексикон М. Павича «Хозарський словник» як перший зразок гіпертексту у світовій художній літературі. Три рівнозначні «версії» як основа будови твору М. Павича. Імітація традиційної форми словника. Поняття «протогіпертексту» (окремі твори В.Т.А. Гофмана, Л. Стерна, Ф. Кафки, В. Набокова, Дж. Фаулза тощо). Творчі експерименти І. Кальвіно («Замок схрещених доль»). Гіпертекстова структура оповідання М. Павича «Дамаскін». Електронний гіпертекст нової доби як основа «віртуальної літератури». Романи для читання за комп'ютером як власне гіпертекстові літературні зразки («Полудень» М. Джойса, «Мое ім'я Капітан, Капітане» Дж. Морісі і Л. Теллі, «Трамваї у з'єднаних просторах» Д-ра Муто, «Дівчина-мозаїка» Ш. Джексона, «Назустріч нікуди» Дж. Маллой і К. Маршал, «Кінець світу за Емериком» Р. Новаковського, «Назустріч Ксанаду» А. Роберта, «Блок» С. Схути, «Квітневі тести» О. Коцарева, «Примарна кімната сміху дядечки Бадді» Дж. Макдейда, «Її звали Пенелопа» Дж. Маллоу, «Дім Листя» М.З. Данилевськи, «Дерево Кодів» Дж.С. Фоера тощо як зразки гіпертекстуальної літератури. Гіпертекст у малярстві, музиці, кінематографі.

Змістовий модуль 5. Жанрово-стильові трансформації сучасної літератури

Тема 10. Жанрово-стильова парадигма літератури доби глобалізації. Зміна жанрової ієрархії літератури під впливом Інтернету. Типи текстів, найкращим чином пристосовані до мережевого існування. Жанрова дифузія сучасної літератури. Популярні мережеві жанри і форми: прозаїчна мініатюра, есе, література щоденникового типу, гостьова книга.

Тема 11. Колективний роман як метажанр. Феномен колективного роману. «Уся сім'я» – перший колективний роман. «Великі пожежі» – перший радянський колективний роман-буріме. Літературні колективні експерименти (колективні романи «Сміється той, хто сміється», «Цар не помер», «Санта Клаус і компанія»). Перший колективний роман-гіпертекст в українській літературі («Як пропатчити книгу життя»). Антології-бестселери хорору («Найстрашніша книга 2014», «Найстрашніша книга 2015», «13 маньяків»). «Всесвіт Метро» як метажанр. Російська книжкова серія-продовження роману «Метро 2034» Д. Глуховського. Творчий колектив 79 авторів із країн пострадянського простору, Великобританії, Італії.

Тема 12. Постапокаліптика. Поняття «постапокаліптика». Жанрові особливості художніх текстів: хронотоп, глобальність художнього мислення, сюжетна схема. Історія жанру (М. Шеллі «Остання людина», Р. Джефферіс «Після Лондона», Г. Велз «Війна у повітрі», Дж. Лондон «Багряна чума» та ін.) Роман Д. Глуховського «Метро 2033». Фантастичні книги О. Бушкова. Світ байкерів у творі Р. Желязни «Долина проклять». Екранізація та комп'ютеризація постапокаліптичних художніх текстів (фільми «Я – легенда», «Осеся зла», «28 днів потому» та ін.; комп'ютерні ігри «Fallout», «Half-life», «Metro 2033»).

СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ 3 КУРСУ

№ п/п	Тема	Всього годин	З них		
			лекцій	семінар. занять	самоств. робота
Змістовий модуль 1. <i>Феномен глобалізації в сучасному культурному просторі</i>					
1.	Феномен глобалізації	14	2	2	10
Змістовий модуль 2. <i>Методологія наукового дослідження за умов глобалізації</i>					
2.	Міждисциплінарна концепція вивчення літератури	14	2	2	10
3.	Літературна імагологія	14	2	2	10
4.	Глобалізаційні процеси і національна ідентичність	18	2	2	14
Змістовий модуль 3. <i>Специфіка хронотопу художніх творів доби глобалізації</i>					
5.	Особливості хронотопу художніх творів	14	2	2	10
Змістовий модуль 4. <i>Мережева література</i>					
6.	Мережева література	12	2		10
7.	Електронна (піксельна книга)	10			10
8.	Мультимедійна література	10			10
9.	Гіпертекстова література	10		2	8
Змістовий модуль 5. <i>Жанрово-стильові трансформації сучасної літератури</i>					
10.	Жанрово-стильові парадигма літератури доби глобалізації	12	2		10
11.	Коллективний роман як метажанр	10			10
12.	Постапокаліптика	12			12
Всього		150	14	12	124

Семінарське заняття №1 ПОСТМОДЕРНІЗМ ЯК ЯВИЩЕ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Мета: розширити уявлення студентів про феномен культурної глобалізації, простежити її зв'язок із постмодернізмом; розвивати вміння й навички ідейно-художнього аналізу творів, роботи з літературно-критичними джерелами; формувати високі естетичні смаки, виховувати загальнолюдські цінності.

План

1. Глобалізація і постмодернізм: гетерогенність, мінливість психологічної, національної та культурної ідентичності (В. Пелевін «Чапаєв і Пустота»).
2. Інтертекстуальність в умовах глобалізації.
3. Питання альтернативних цінностей в сучасній літературі (Е.-Л. Джеймс «П'ятдесят відтінків сірого», Ф. Бегбедер «99 франків» та ін.). Скандал як ознака популярного твору.
4. Мультикультурність і мобільність сучасної літератури.

Завдання

1. Перелічіть різновиди інтертекстуальності і поясніть їх специфіку.
2. Доберіть приклади рецензій на художні твори (представників різних країн), що свідчили б про їх скандальну популярність. Поясніть, у чому причина розголосу навколо цих текстів.
3. У чому Ви вбачаєте недоліки і переваги сучасної літератури?

При підготовці **рекомендуємо** звернути увагу на сучасне тлумачення постмодернізму як, багатозначного, динамічного, залежного від соціального і національного середовища комплексу мистецьких, філософських і епістеміологічних науково-теоретичних уявлень; проаналізувати тенденції

розвитку літератури доби постмодерну в контексті впливу світових глобалізаційних процесів.

Література

основна

1. Бегбедер Ф. 99 франків. URL : http://leeet.net/lib/books/_fran kov/
2. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. К. : Критика, 2005. 264 с.
3. Давиденко Г.Й., Стрельчук Г.М., Гречаник Н.І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. С. 310–324.
4. Денисова Т. Феномен постмодернізму: контури й орієнтири. *Слово і час*. 1995. №2. С. 18–27.
5. Затонский Д.В. Модернизм и постмодернизм. Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств. Х., 2000.
6. Пелевин В. Чапаев и пустота. URL : <http://pelevin.nov.ru/romans/pe-pust/>
7. Ференц Н.С. Теорія літератури і основи естетики : навч. посіб. К. : Знання, 2014. С. 474–483.
8. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза : Постмодерний період : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2008. 248 с.
9. Irvine M. Postmodernity vs. the Postmodern vs. Postmodernism: Approaches to Po-Mo. URL : <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/pomo.html>

додаткова

1. Ильин И. Постмодернизм. От истоков до наших дней. М., 1998.
2. Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. М., 1996.
3. Маньковская Н.Б. Эстетика постмодернизма. СПб. : Алетейя, 2000. 347 с.
4. Переломова О.С. Інтертекстуальність – структурна ознака текстів українського постмодерного художнього дискурсу. *Вісник Сумського державного університету*.

- Серія «Філологія». 2008. №1. С. 174–180. URL : [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2008/1\(112\)/31_Per.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2008/1(112)/31_Per.pdf)
5. Пестерев В.А. Романная проза Запада рубежа XX и XXI веков. Статья первая. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. Пермь, 2011. Вып. 3(15). С. 155–166. URL : <http://www.philology.ru/literature3/pesterev-11a.htm>.
  6. Тлостанова М.В. Проблема мультикультурализма и литература США конца XX века. М. : ИМЛИ РАН; Наследие, 2000. 440 с.
  10. Claval P. Multiculturalism and the Dynamics of Modern Civilizations. URL : <http://archive.unu.edu/dialogue/papers/claval-s2.pdf>.
  11. Lowe J. Multicultural Literature in the United States: Advent & Process. *U.S. Society & Values*. 2000. February. P. 7–10. URL : http://www.4uth.gov.ua/usa/russian/arts/cont_literature.pdf.
  12. Multicultural «Voices». *U.S. Society & Values*. 2000. February. P. 45–46. URL : http://www.4uth.gov.ua/usa/russian/arts/cont_literature.pdf
  13. Postmodernism. URL : <http://www.lists.colorado.edu>.
  14. Przychodzen J. Discourses of Postmodernism. Multilingual Bibliography. URL : <http://www.umass.edu/complit/aclanet/SyllPDF/JanuList.pdf>

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Окресліть основні ознаки постмодернізму в літературі.
2. Як феномен постмодернізму співвідноситься з явищами глобалізації?
3. Як глобалізаційні процеси впливають на розвиток сучасної світової літератури?
4. Чому інтертекстуальність стала знаковим явищем сучасної літератури?
5. Як можна пояснити мультикультурну основу сучасної літератури?

Семінарське заняття №2 КОМПАРАТИВІСТИКА В СИСТЕМІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПАРАДИГМИ ДОБИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Мета: з'ясувати місце порівняльного літературознавства в системі інших мистецтвознавчих наук; окреслити розширений спектр дослідницьких завдань сучасної компаративістики з урахуванням її виходу за межі літературознавства у сферу інших мистецтв, політології й культурології, інтер- і кросдисциплінарних студій; розвивати навички інтермедіального й інтеркультурального аналізу; прищеплювати любов до художньої літератури й інших видів мистецтв.

План

1. Компаративістика на перетині наук і мистецтв.
2. Порівняльне літературознавство і види міждисциплінарної співпраці.
3. Сучасні інтермедіальні й інтеркультуральні студії.

Завдання

1. Поясніть значення понять «мультидисциплінарність», «кросдисциплінарність», «трансдисциплінарність», «екфразис».
2. Проаналізуйте літературно-художній твір (на вибір), використовуючи інтермедіальний підхід.

При підготовці **рекомендуємо** розглянути компаративістику в контексті міждисциплінарної взаємодії; особливу увагу приділити дослідженню художнього явища, що в науці отримало визначення «синтезу мистецтв» як поєднання різних мистецтв у єдиному ансамблі.

Література

основна

1. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство : підручник. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
2. Лімборський І.В. Світова література і глобалізація. Черкаси : Брама-Україна, 2011. 192 с.
3. Літературознавча компаративістика : навч. посібник / ред. Р.Т. Гром'як ; упоряд. : Р.Т. Гром'як, І.В. Папуша. Тернопіль, 2002. 331 с.
4. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. 347 с.
5. Силантьєва В. Литература и живопись в контексте компаративістики: Писатели и художники периодов эстетической переориентации : монографія. Одесса : Астропринт, 2015. С. 15–39.
6. Zamora L.P. Comparative Literature in an Age of «Globalization». URL : <http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.1161>.

додаткова

1. Бітківська Г.В. Інтермедіальні стратегії сучасного українського літературного журналу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського*. Серія : Філологічні науки. 2013. Вип. 4.11. С. 16–20. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmduf_2013_4.11_6.pdf.
2. Лебідь А.Є. Трансдисциплінарні дослідження і проблема істинності наукового знання. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11706.html>.
3. Паламарчук Є.В. Витоки та специфіка трансдисциплінарності як неометоду постнекласики. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/totallogy_2013_29_7.pdf.

4. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи : антологія / за заг. ред. Д. Наливайка. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2009. 487 с.
5. Шайтанов И. Триада современной компаративистики: глобализация – интертекст – диалог культур. *Проблемы современной компаративистики* / сост. Е. Луценко, И. Шайтанов. М. : Вопросы литературы, 2011. С. 49–55.
6. Toporiljis T. From Local to Global and Vice Versa: Comparative Literature as a Plural Discipline. URL : <http://www.litinfo.ge/vol.5-iss-1/tomaz.htm>
7. Moraru C. «World», «Globe», «Planet»: Comparative Literature, Planetary Studies, and Cultural Debt after the Global Turn. URL : <http://stateofthedisipline.acla.org/entry/«world»-«globe»-«planet»-comparative-literature-planetary-studies-and-cultural-debt-after>.
8. Panaou P. Comparative Children's Literature in the age of globalization and «the infinitely varied mutual contest of sameness and difference». URL : http://keimena.ece.uth.gr/main/t13/Panaou_Article_Final_Eng.pdf.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Із якими науками й мистецтвами пов'язана компаративістика?
2. Які мистецтва разом з літературою витворюють спільний мультимедійний простір сучасної доби?
3. Як явище міжмистецької інтертекстуальності співвідноситься із глобалізаційними тенденціями сучасної культури?

Семінарське заняття №3

ЛІТЕРАТУРНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ СХОДУ І ЗАХОДУ

Мета: розкрити студентам особливості сприйняття східної і західної цивілізацій в іншому культурному просторі в аспекті мистецтва слова; ознайомити із творчістю О. Памука; розвивати вміння й навички ідейно-художнього аналізу творів; формувати високі естетичні смаки, виховувати толерантність і повагу до культурних надбань інших етносів.

План

1. Історія художнього зіставлення двох культур (Ш. Монтеск'є, Р. Кіплінг, М. Хвильовий, Кобо Абе та ін.).
2. «Орієнталізм» Е. Саїда.
3. Захід і Схід: проблеми репрезентації, культурної гегемонії та культурних стереотипів.
4. Діалог та протистояння культур у творі О. Памука «Мене звать Червоний».

Завдання

1. Зробіть таблицю «Традиційні стереотипи про Захід і Схід».
2. Підготуйте доповідь на тему «Роль О. Памука у світовому літературному процесі».

При підготовці до заняття **рекомендуємо** звернути увагу на зіставлення східної та західної культур в художніх текстах від доби Просвітництва з різким їх протиставленням аж до синтезу традицій Сходу і західноєвропейського модернізму у творчості Кобо Абе. Важливим джерелом розуміння сутності орієнталізму є однойменна праця Е. Саїда, окремі положення якої пропонується опрацювати більш ретельно, користуючись «Антологією світової літературно-критичної думки ХХ ст.». Окремо пропонується розглянути основні стереотипи у сприйнятті культурних особливостей

Сходу і Заходу і простежити, як вони реалізуються (чи руйнуються?) у творі О. Памука.

Література

основна

1. Давиденко Г.Й., Стрельчук Г.М., Гречаник Н.І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. С. 244–247.
2. История зарубежной литературы XVIII века : учеб. для филол. спец. вузов / Л.В. Сидорченко, Е.М. Апенко, А.В. Белобратов и др. ; под. ред. Л.В. Сидорченко. 2-е изд., испр. и доп. М. : Высшая школа; Академия, 1999. 335 с.
3. Монтеск'є Ш. Вибране / за ред. А.В. Гуриліної. Х. : АРТ-С, 1998. 200 с.
4. Памук О. Меня зовут красный ; пер. с турец. В. Феоновой. *Иностранная литература*. 2001. №9. URL : <http://magazines.russ.ru/inostran/2001/9/pamuk.html>; http://www.phantastike.ru/pamuk/menya_zovut_krasnii
5. Саїд Е. Орієнталізм. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2001. С. 719–737.

додаткова

1. Блум Г. Західний канон. Книги на тлі епох. К. : Факт, 2007. 720 с.
2. Гантінгтон С.П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. Львів : Кальварія, 2006. 472 с.
3. Диндаренко О.А. Образ Індії в поезії та прозі Р. Кіплінга. URL : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/philology/2007/70-57-13.pdf>.
4. Зверев А., Степанян К. Проза конца века: Россия и Запад (попытка прогноза). *Иностранная литература*. 1992. №4.
5. Орхан Памук: я пишу ради красоты. URL : http://znamus.ru/page/orhan_pamuk.

6. Хвильовий М. Твори : у 2 т. / упоряд. М. Жулинський, П. Майдаченко. К. : Дніпро, 1990. Т.2. 925 с.
7. Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет (о новом андрогине в мировой литературе). *Иностранная литература*. 1996. №9. С. 254–263.
8. Шуман Е. Турецкий Джойс Орхан Памук. URL : <http://www.dw.com/ru/турецкий-джойс-орхан-памук/a-1655083>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Що зазвичай ставало підґрунтям для зіставлення культур Сходу і Заходу?
2. Якою є позиція Е. Саїда у висвітленні місця східних культур у світі? Розкрийте на прикладі праці «Орієнталізм».
3. Розкрийте сучасний характер стосунків східної і західної культур.
4. Зробіть ідейно-художній аналіз твору О. Памука «Мене звуть червоний» в аспекті міжкультурної взаємодії.

Семінарське заняття №4

ТВОРЧІСТЬ С. РУШДІ: ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ХАРАКТЕР

Мета: розкрити студентам творчу особистість С. Рушді як мультикультурного митця, його новаторство; розвивати вміння й навички аналізу художнього тексту; формувати високі естетичні смаки, виховувати загальнолюдські цінності.

План

1. Творчість С. Рушді як мовний експеримент.
2. Мультикультурний характер творчості митця: індопакистанський, британський та американський періоди.
3. Англomовне письмо автора як спроба асиміляції двох культур.

4. Теми «великої» та «малої» історії, пам'яті, травми («Останній подих мавра»).
5. Гібридна ідентичність оповідачів С. Рушді.
6. Спроба культурного синтезу: арабські, індійські, європейські (християнські) мотиви й образи у творах письменника.
7. Мегалопіс (Бомбей) як полікультурна територія.

Завдання

1. Випишіть образи і поняття та їх опис у тексті роману С. Рушді, пов'язані зі східною культурою.
2. Зробіть огляд рецензій на твір «Останній подих мавра».

Для успішного опрацювання теми за орієнтовними питаннями, представленими у плані, **рекомендуємо** уважно прочитати сам роман «Останній подих мавра» та звернути увагу на сприйняття твору критиками й науковцями в аспекті його мультикультурного характеру. Проаналізуйте, що саме залишається в автора від культури етносу, з якого він родом, а що нав'язане суспільством, у якому він перебуває.

Література

основна

1. Мазін Д.М. Поетика романів С. Рушді : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. К., 2003. 20 с.
2. Рушді С. Останній подих мавра. URL : <http://lib.guru.ua/POEZIQ/RUSHDI/mawr.txt>
3. Сембе К. Гібридна ідентичність у постколоніальному письмі Салмана Рушді. URL : [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Lits_2013_39\(2\)_52.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Lits_2013_39(2)_52.pdf)
4. Специфіка постколоніальної літератури й творчість Рушді. URL : <http://lessons.com.ua/specifika-postkolonialnoi-literaturi-j-tvorchist-rushdi/>

5. Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет (О новом андрогине в мировой литературе). *Иностранная литература*. 1996. №9. URL : http://magazines.russ.ru/inostran/1996/9/vostoc_z.html
6. Ghosh B. An Introduction to Indian Postmodernity: Rushdie's English Vernacular As Situated Cultural Hybridity. *Critical Essays on Salman Rushdie* / ed. M.K. Booker. New York : G.K. Hal &Co, 1999. P. 129–153. URL : <http://books.google.com>.

додаткова

1. Антонова Н.А. Испанский эпос в романе Салмана Рушди «Прощальный вздох мавра». *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серия 8: Литературоведение. Журналистика. 2009. №8. URL : <http://cyberleninka.ru/article/n/ispanskiy-epos-v-romane-salmana-rushdi-proshalnyy-vzdoh-mavra>
2. Лунева Т.В. Концепт «палімпсест» в романе С. Рушди «Последний вздох мавра». *Філологічні науки: зб. наук. праць*. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. С. 282–289. URL : <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/900-kontsept-palimpsest-u-romani-s-rushdi-ostannij-podih-mavra.html>
3. Мазін Д.М. Міфопоетичні координати творчості С. Рушді. *Магістеріум. Літературознавчі студії*. 2012. Вип. 48. С. 99–102. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Magisterium_lit_2012_48_19.pdf
4. Ang I. Together-in-Difference: beyond Diaspora, into Hybridity. *Asian Studies Review*. 2003. №27.2. P. 141–154. URL : <http://books.google.com>.
5. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H. Key Concepts in Post-colonial Studies. London : Routledge, 2007. 304 p. URL : <http://books.google.com>.
6. Baldrige J. Linguistic and Social Characteristics of Indian English. *Language in India* / ed. M.S. Thirumalai. 2002. Vol. 2. URL : <http://www.languageinindia.com>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Чому творчість С. Рушді сприймають як своєрідний мовний експеримент?
2. Чим характеризуються різні етнічні періоди творчості митця?
3. Яким чином поєднуються риси східної культури із британською у творі «Останній подих мавра»?
4. Розкрийте метафору мегаполісу в романі С. Рушді.

Семінарське заняття №5 ОСОБЛИВОСТІ ХРОНОТОПУ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ У ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Мета: розширити знання студентів про хронотоп як літературознавчу категорію, з'ясувати особливості планетарного й космічного його різновидів, проаналізувати специфіку трансформації категорій простору і часу в художній літературі під впливом глобалізаційних процесів; розвивати кругозір студентів, їх уявлення про новітні досягнення науки в осмисленні феноменів часу і простору; виховувати інтерес студентів до питань світобудови, таємниць космосу і Всесвіту.

План

1. Планетарний і космічний хронотоп.
2. «Місцевий колорит» і космічний хронотоп у літературі.
3. Перехрещення різних часопросторових площин у романі М. Булгакова «Майстер і Маргарита»:
  - а) радянська дійсність як тло сюжету;
  - б) легенда про Понтія Пілата;
  - в) уявлення про вічне Зло: міфологічний вимір роману.

Завдання

1. З'ясуйте тлумачення понять космоопера, планетарна фантастика, постапокаліптика, хронофантастика.

Поясніть їх співвіднесення з літературознавчими категоріями часу і простору, поняттями планетарного і космічного хронотопів.

2. Розробіть схематичний план перетину часовопросторових площин у романі М. Булгакова «Майстер і Маргарита».
3. Як ви розумієте часовопросторове вирішення фінальної сцени роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита»?

При підготовці **рекомендуємо** визначити сутність хронотопу як літературознавчого терміна, розглянути його різновиди і з'ясувати особливості їх художнього втілення в сучасній літературі під впливом тенденцій глобалізації. Визначте, яким чином формуються планетарний і космічний хронотоп у художніх текстах, як він трансформується в романі М. Булгакова.

Література

основна

1. Бахтин М. *Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет.* М. : Художественная литература, 1975. 504 с.
2. Копистянська Н. *Час і простір у мистецтві слова : монографія.* Л. : ПАІС, 2012. 344 с.
3. Михилев А.Д., Беттельгейзе Д.Д. *Формирование космического и планетарного хронотопов в художественной литературе XX–XXI веков. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.* Серія : Філологія. 2008. Вип. 54. №836. С. 106–112.

додаткова

1. Євстаф'єва Н.П. «Я хотів служити народові...». *Булгаков М.О. Майстер і Маргарита : роман ; [пер. з рос. М.А. Білоуса].* Х. : Фоліо, 2006. С. 3–18.
2. Копистянська Н. *Час / художній час: до питання про історію поняття і терміна.* *Вісник Львівського*

- університету*. Серія : Філологія. Львів, 2008. Вип. 44. Ч. 1. С. 219–229.
3. Коркішко В. Часопростір як формотворча категорія художнього тексту. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. С. 388–395.
  4. Темирболат А.Б. Категории хронотопа и темпорального ритма в литературе. Алматы : Ценные бумаги, 2009. 504 с.
  5. Local colour. *Encyclopædia Britannica*. URL : <http://www.britannica.com/art/local-color>.
  6. Murdoch J. The Truth about Lies: The Master and Margarita. URL : <http://jim-murdoch.blogspot.com/2009/10/master-and-margarita.mhtml>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Як і коли у літературознавстві з'явився термін «хронотоп»? Хто його автор?
2. У чому полягає відмінність планетарного і космічного хронотопів?
3. Як можна пояснити парадокс передування космічного літературного хронотопу планетарному?
4. Із якими жанрами і жанровими різновидами сучасної літератури пов'язані поняття планетарного і космічного хронотопів?
5. Які часово-просторові площини перехрещуються у романі М. Булгакова «Майстер і Маргарита»?

Семінарське заняття №6

ГІПЕРТЕКСТОВА ЛІТЕРАТУРА. М. ПАВИЧ «ДАМАСКІН»

Мета: поглибити знання студентів про гіпертекст і гіпертекстову літературу, розкрити сучасні підходи до розуміння його сутності, висвітлити гіпертекстову структуру твору М. Павича «Дамаскін».

План

1. Гіпертекстова література як різновид мистецтва слова.
2. Поняття гіпертексту. Нелінійна подача тексту і множинність його прочитань.
3. Гіпертекст як «непослідовне письменство» («non-sequential writing», за Т. Нельсоном).
4. Сучасне літературознавче тлумачення гіпертексту. Види гіпертекстів (класифікація В. Суріної).
5. Гіпертекстова структура оповідання М. Павича «Дамаскін».

Завдання

1. Підготуйте доповідь «Роль М. Павича у творенні гіпертекстової літератури».
2. Визначте основні лейтмотиви оповідання «Дамаскін». Наведіть приклади з тексту.

При підготовці до заняття **варто** повторити, що таке гіпертекст і як він вибудовується у різних сферах науки і мистецтва завдяки комп'ютерним технологіям. Рекомендуємо детально розглянути класифікації гіпертекстів у мистецтві слова і визначити, до якого різновиду належить твір М. Павича «Дамаскін», підтверджуючи свою думку прикладами з тексту оповідання.

Література

основна

1. Бульвінська О.І. Перший письменник третього тисячоліття, або Милорад Павич і гіпертекст. *Зарубіжна література*. 2003. №5. С. 35–40.
2. Давиденко Г.Й., Чайка О.М., Гричаник Н.І., Кушнерьова М.О. Історія новітньої зарубіжної літератури : навч. посібник. 2-ге вид. К. : Центр учбової літератури, 2008. С. 198–205.
3. Кіт В. Гіпертекст і його вияви в українській та світовій літературі. Актуальність, перспективність, небезпеки. URL : <http://artvertep.comnlyubchenko.artvertep.com/>

- news/1267_Gipertekst+i+jogo+viyavi+v+ukrainskij+ta+svitovij+literaturi.+Aktualnist,+perspektivnist,+nebezpeki.html.
4. Павич М. Дамаскин. *Всесвіт*. 2002. №7–8. С. 47–73.
  5. Сурина В.Н. К вопросу о типологии гипертекстов. URL : http://www.rusnauka.com/15_NPN_2013/Philologia/4_138564.doc.htm
  6. Шершньова О.В. Специфіка інтерпретації поняття «гіпертекст» та його основних характеристик в сучасному науковому просторі. URL : http://naub.org.ua/?attachment_id=556.

додаткова

1. Андреев А. Литература без бумаги. *Мир Internet*. 1999. №1. URL : lexa@spb.cityline.ru
2. Внутренняя сторона света (Проза М. Павича). *Вопросы литературы*. 2003. №11–12.
3. Купер И.Р. Гипертекст как способ коммуникации. *Социологический журнал*. 2000. №1/2. С. 37–59. URL : <http://www.nir.ru/sj/sj/sj1-2-00kuper.html>.
4. Михайлович Я. Проза М. Павича и гипертекст. *Павич М. Стеклопанна улитка*. СПб., 2000. С. 5.
5. Сокол Л. Гіпертекст і постмодерністський роман. *Слово і час*. 2002. №11.
6. Суминова Т.М. Культура. Текст, контекст, гипертекст... (размышления о художественном произведении). URL : <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/13/1214861970/Suminova.pdf>
7. Трофимов Е. Предрасветное болеро Милорада Павича. *Знамя*. 1998. №3.
8. Чилингир Е.Ю. Гипертекст в литературе, журналистике и пиаре: социокультурный аспект. *Вестник славянских культур*. №1 (XIX). М. : ГАСК, 2011. С. 15–22. URL : http://www.rosnou.ru/pub/01Alexandra/Newsmakers/gtiya/Chilingir_E_Yu.pdf
9. Golovchinsky G., Marshall C.C. Hypertext Interaction Revisited. URL : <http://www.csd.tamu.edu/~marshall/ht00.pdf>.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття «гіпертекст», його різновиди.
2. Поясніть особливості організації гіпертексту у друкованій літературі.
3. Які основні літературознавчі підходи до розуміння гіпертексту Ви знаєте?
4. Як проявляється гіпертекстова структура прози М. Павича? Обґрунтуйте свою думку прикладами з оповідання «Дамаскін».

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Тема №1

МАСОВА ЛІТЕРАТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Мета: поглибити знання студентів про феномен масової літератури, його вагомість за умов глобалізації; розвивати вміння й навички аналізу, синтезу, логічного мислення; формувати високі естетичні смаки, культуру поведінки.

План

1. Формування масової культури і літератури як ознака глобалізації.
2. Серійність в умовах глобалізації.
3. Феномен світового бестселера: баланс між місцевим колоритом та універсальною привабливістю.
4. Поняття паралітератури.

Завдання

1. Підготуйте аналіз будь-якої сучасної серії книг жанрів масової літератури.
2. Зробіть таблицю «Національне й універсальне у творі...» (будь-якого автора) до питання плану №3.

При опрацюванні теми **рекомендуємо** розглянути поняття «масова література» в аспекті її загальнолюдського, універсального характеру, поза національні та етнічні характеристики. Варто чітко визначити, в якому розумінні використовується термін, чи масовий характер і популярність передбачаються зниження якості, тиражування низькопробної літератури.

Література

основна

1. Давиденко Г.Й., Чайка О.М., Гричаник Н.І., Кушнерьова М.О. Історія новітньої зарубіжної літератури : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2008. С. 96–108.
2. Денисова Т.Н. Роман і романісти США ХХ століття. К., 1990.
3. Доманский Ю.В. Серийность в условиях глобализации: постановка проблемы. URL : <http://cyberleninka.ru/article/n/seriynost-v-usloviyah-globalizatsii-postanovka-problemy>.
4. Домбровська М. Дефініція «масової літератури». *Слово і час*. 2005. №11. С. 54–64.
5. Зверев А. Что такое «массовая литература»? *Лики массовой литературы США*. М., 1991. С. 33–34.
6. Черняк М.А. Феномен массовой литературы ХХ века. СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И.Герцена, 2005. С. 152–178.
7. Філоненко С.О. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : [монографія]. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2011. 432 с.
8. Apenko E. Transcultural Modes and Myths of Mass Literature. URL : <http://www.inst.at/trans/14Nr/apenko14.htm>.
9. Munch-Petersen E. Trivial Literature and Mass Reading. URL : https://tidsskrift.dk/index.php/Orbis_Litterarum/article/viewFile/51476/95045

додаткова

1. Зборовська Н. Сучасна масова література в Україні як загальнокультурна проблема. *Слово і час*. 2007. №6. С. 3–8.
2. Купина Н.А., Литовская М.А., Николина Н.А. Массовая литература сегодня. М. : Флинта; Наука, 2009. 424 с.
3. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 315–317.

4. Полетаева О.Б. Бренд в современной массовой литературе. *Успехи современного естествознания*. 2014. №12. URL : <http://www.rae.ru/use/pdf/2014/12-4/34638.pdf>.
5. Рахимова М.В. Американская модель популярной культуры. *Знание. Понимание. Умение*. 2007. №4. URL : http://www.zpu-journal.ru/zpu/2007_4/Rakhimova/40.pdf.
6. Сучасні співвідношення елітарної і масової літератури: мережеве дослідження. URL : <http://www.uaclub.net.ua>.
7. Хайдер Т.В., Хайдер Є.М. Структурно-композиційні та сюжетно-тематичні особливості жанру фентезі в європейських літературах (на матеріалі творчості Дж.Р.Р. Толкіна та А. Сапковського). *Літературознавчі студії*. 2009. №9. С. 434–441.
8. Adams R. American Literature in the Age of Mass Culture. *Bentley N. Frantic Panoramas: American Literature and Mass Culture, 1870–1920*. Philadelphia : U of Pennsylvania P, 2009. URL : <http://racheladams.net/reviews/Bentley.pdf>.
9. Dovbush O. The Ideology of Mass Literature: American Model vs Soviet. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna*. 2009. №60. P. 141–150. URL : https://www.ur.edu.pl/file/1343/sar_v6_14.pdf.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Які риси масової літератури виражають її глобалізаційний характер?
2. Які різновиди серій книг масової літератури Ви знаєте? Наведіть приклади.
3. Яким чином відбувається розповсюдження масової літератури? Поясніть поняття «бестселер».
4. Чи паралітература вирізняється в контексті масової? Чи тотожні ці поняття? Чому?

Тема №2

ЛІТЕРАТУРНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ СХОДУ І ЗАХОДУ. АЗІАТСЬКО-АМЕРИКАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ ХХ СТ.

Мета: ознайомити студентів із особливостями міжкультурної взаємодії, культурної асиміляції на прикладі азіатсько-американської літератури; розвивати вміння й навички компаративного і мовно-стилістичного аналізу художніх текстів; формувати високі естетичні смаки, виховувати толерантність і повагу до інших культур і націй.

План

1. Розквіт азіатсько-американської літератури з 1980-х рр.
2. Китайсько-, корейсько-, японсько-американські письменники.
3. Американці в першому поколінні: М. Хонг Кінстон, Г. Джен, Чангре Лі, Т. Морі.
4. Зіткнення культур у книзі Емі Тан «Клуб веселоців і удачі».

Завдання

1. Зробіть таблицю «проблематика художніх творів азіатсько-американських письменників».
2. Підготуйте презентацію, що розкривала б гібридний характер творчості Е. Тан.

При опрацюванні теми **варт**о звернутися до «Британської енциклопедії», в якій детально розкривається історія формування азіатсько-американської літератури, а також ознайомитись зі статтею Н. Висоцької у журналі «Слово і час» (див. список літератури). З'ясуйте, наскільки органічно відбувається поєднання двох культур у творах американців, що мають азіатське коріння.

Література

основна

1. Бутенина Е.М. Гибридная идентичность как литературная проблема : На материале китайско-американской женской прозы XX века : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. М., 2006. 205 с. : ил. URL : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/219839.html>
2. Висоцька Н. Сходження на Золоту гору: штрихи до портрета азіато-американської літератури. *Слово і час*. 2001. №9. С. 44–57.
3. Надутая Т.В. Имагологические особенности творчества Эмми Тан. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2014. №8. Т. 2. С. 121–123.
4. Сидорова О.Г. Азиатский «акцент» в современной литературе США. URL : <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/22926/1/iurg-2007-53-31.pdf>.
5. Сидорова О.Г. Феномен транскulturации в современной литературе США. URL : <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-transkulturationsii-v-sovremennoy-literature-ssha.pdf>
6. Тан Е. Клуб веселощів та удачі. URL : <http://www.big-library.info/?act=bookinfo&book=33274>
7. Da Zheng. From the Margin to the Mainstream. Asian American Literature Since the Late 1970s. *In Search of New Identities and Designs: American Literature in the 1980–90s.* ; ed. By Yuri V. Stulov. Minsk, 2001. P. 150.

додаткова

1. Азиатско-американская литература. Эмми Тан («Клуб веселой удачи»), Дж. Барт. URL : <http://www.lycey.net/lit/american/tan>
2. Кливленкова Д.А. Проблема поиска идентичности в азиатско-американской литературе США (на примере романа «Клуб радости и удачи» Эмми Тан). URL : <http://rae.ru/forum2012/18/2746>
3. Бутенина Е.М. Межкультурные топосы в китайско-американской литературе. URL : <http://cyberleninka.ru/>

article/n/mezhkulturnye-toposy-v-kitaysko-amerikanskoj-literature

4. Надута Т.В. Міфореконцептуалізація китайського образу місячної пані у романі Емі Тан «Клуб радості та вдачі». URL : [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzl_2011_3\(2\)_18.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzl_2011_3(2)_18.pdf)
5. Постникова Е.А. Азиато-американская литература: пути исследования. *Филологические науки в России и за рубежом* : материалы междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, февраль 2012 г.). СПб. : Реноме, 2012. С. 30–32.
6. Asian American Literature. URL : <http://immigrationtounitedstates.org/358-asian-american-literature.html>
7. Geak-lin Lim Sh. Asian American Literature: Leavening the Mosaic. URL : <http://project.pavlenkojr.kiev.ua/usa/English/arts/ijse0200/shirley.htm>

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття «азіато-американська література».
2. Визначте особливості формування й основні етапи розвитку азіато-американської літератури.
3. Яких азіато-американських письменників Ви знаєте? Які теми є провідними у їх творчості?
4. Розкрийте мультикультурний характер твору Емі Тан.

Тема №3

СХІД І ЗАХІД В ОПОВІДАННЯХ С. РУШДІ

Мета: поглибити знання студентів про творчість С. Рушді як зразок асиміляції східної і західної культур; розвивати вміння й навички порівняльного і стилістичного аналізу художніх текстів; формувати високі естетичні смаки,

виховувати загальнолюдські цінності, культурну терпимість, толерантність.

План

1. Тематика і проблематика книги С. Рушді «Схід, Захід».
2. «Мова Сходу» і «мова Заходу» в оповіданнях письменника.

Завдання

1. Виписати лексичні особливості оповідань С. Рушді (у формі таблиці).
2. Зробити ідейно-художній аналіз (письмово) одного із творів збірки.

Для успішного опрацювання теми за орієнтовними питаннями, представленими у плані, **рекомендуємо** уважно прочитати збірку і звернути увагу на мультикультурний характер творчості митця. Варто проаналізувати, що саме залишається в автора від культури етносу, з якого він родом, а що нав'язане суспільством, у якому він перебуває.

Література

основна

1. Мазін Д.М. Поетика романів С. Рушді : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. К., 2003. 20 с.
2. Рушди С. Восток, Запад. URL : http://royallib.com/book/rushdi_salman/vostok_zapad.html
3. Сембе К. Гібридна ідентичність у постколоніальному письмі Салмана Рушді. URL : [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Lits_2013_39\(2\)_52.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Lits_2013_39(2)_52.pdf)
4. Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет (О новом андрогине в мировой литературе). *Иностранная литература*. 1996. №9. URL : http://magazines.russ.ru/inostran/1996/9/vostoc_z.html.
5. Ghosh B. An Introduction to Indian Postmodernity: Rushdie's English Vernacular As Situated Cultural

Hybridity. *Critical Essays on Salman Rushdie* / ed. by M.K. Booker. New York : G.K. Hal&Co, 1999. P. 129–153. URL : <http://books.google.com>.

додаткова

1. Мазін Д.М. Міфопоетичні координати творчості С. Рушді. *Магістеріум. Літературознавчі студії*. 2012. Вип. 48. С. 99–102. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Magisterium_lit_2012_48_19.pdf.
2. Специфіка постколоніальної літератури й творчість Рушді. URL : <http://lessons.com.ua/specifika-postkolonialnoi-literaturi-j-tvorchist-rushdi/>
3. Ang I. Together-in-Difference: beyond Diaspora, into Hybridityю *Asian Studies Review*. 2003. №27.2. P. 141–154. URL : <http://books.google.com>.
4. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H. Key Concepts in Post-colonial Studies. London : Routledge, 2007. 304 p. URL : <http://books.google.com>.
5. Baldrige J. Linguistic and Social Characteristics of Indian English. *Language in India* / ed. by M.S. Thirumalai. 2002. Vol. 2. URL : <http://www.languageinindia.com>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Як у збірці проявляється полікультурний характер творчості С. Рушді?
2. Розкрийте поняття «Схід» і «Захід» у розумінні письменника.
3. Чи є мовні особливості оповідань визначальними для характеру збірки? Які це особливості?

Тема №4

ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКЕ І СЛОВ'ЯНСЬКЕ ФЕНТЕЗІ: ВАРІАЦІЇ ЖАНРУ

Мета: поглибити знання студентів про жанр фентезі та його регіональні особливості; розвивати вміння й навички ідейно-художнього аналізу текстів; формувати високі естетичні смаки, виховувати загальнолюдські цінності.

План

1. Західноєвропейська та східна версії фентезі: витоки, художні особливості, проблематика.
2. Книги Р.Р. Толкіна («Володар пернів») та Дж.К. Роулінг як світові бестселери. Причини популярності книг про Гаррі Поттера.
3. Серія книг М. Семенової про Вовкодава як зразок слов'янського фентезі.

Завдання

1. Зробити порівняльну таблицю «Західноєвропейське і слов'янське фентезі».
2. Випишіть англомовні критичні відгуки на твори Дж.К. Роулінг, що розкривали б причини їх популярності.

При опрацюванні теми **варто** звернути увагу на фольклорно-міфологічну основу обох типів фентезі як критерій їх розрізнення та водночас свідчення про універсальність та глобальний характер цих творів.

Література

основна

1. Дудко Д.М. Славянская фэнтези: вчера, сегодня, завтра.
URL : <http://www.rusf.ru/star/doklad/2004/dudko2.htm>.
2. Олейник В.К. Жанр фэнтези в литературе XX века.
Очерки истории зарубежной литературы XX в. Курган,

1996. URL : <http://www.kulichki.com/tolkien/cabinet/about/oleynik.shtml>.
3. Семёнова М. Волкодав. URL : <http://www.big-library.info/?act=books&autor=1847>
  4. Хайдер Т.В., Хайдер Є.М. Структурно-композиційні та сюжетно-тематичні особливості жанру фентезі в європейських літературах (на матеріалі творчості Дж.Р.Р. Толкіна та А. Сапковського). *Літературознавчі студії*. 2009. №9. С. 434–441.
  5. The Fantasy Genre. URL : <http://childliterature.net/childlit/fantasy/>
  6. Theory and Evidence... Harry Potterization: The Global Phenomenon Explained by Sonali Patel. URL : http://www.stern.nyu.edu/sites/default/files/assets/documents/tts/con_043282.pdf

додаткова

1. Аммосов Ю. Поттер must die. URL : <http://www.globalrus.ru/impressions/134076/>
2. Быкова Н.Ю. Гарри Поттер – за или против. *Научно-практическая конференция «Актуальные проблемы изучения литературы в вузе и школе»* (14 ноября 2009 г., г. Самара). URL : <http://miro101.ru/index.php/raznoe/147-garri-potter-za-ili-protiv>
3. Клещенко Е. Легенды вырастают из травы (Проза Марии Семеновой). URL : http://samlib.ru/k/kleshenko_e_w/msees.shtml.
4. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 592.
5. Люта Г. Наталія Дев'ятко: «Про козаків і характерників в українському фентезі не писав тільки лінивий». Режим доступу : <http://ukrainka.org.ua/node/369>.
6. Приходько А.М. Жанр «фэнтези» в литературе Великобритании: проблема утопического мышления : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03. М., 2001. 199 с.

7. Русские деревенские сказки: славянское фэнтези. URL : <http://www.mirf.ru/Articles/art689.htm>.
8. Тихомирова О.В. Міфічний квест у літературній спадщині Дж. Р.Р. Толкіна: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04. К., 2003. 20 с.
9. Хорунженко Т.И. Русское фэнтези: на пути к метажанру: автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01. URL : <http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/30467/1/urgu1443s.pdf>
10. Gold T. Harry Potter and the end of a pop-culture phenomenon. URL : <http://www.theguardian.com/film/2011/jul/12/harry-potter-deathly-hallows-premiere>.
11. Italie H. Potter Reaches Cult Phenomenon Status. URL : <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/06/30/AR2007063000265.html>
12. Schabe P. The Boy Who Lives On: Harry Potter's Place in Popular Culture. URL : <http://www.popmatters.com/feature/the-boy-who-lives-on-harry-potters-place-in-popular-culture/>.
13. What is Modern Fantasy Literature? – Definition, Authors & Novels. URL : <http://study.com/academy/lesson/what-is-modern-fantasy-literature-definition-authors-novels.html>

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Що лежить в основі розподілу фентезі на західноєвропейське і слов'янське? Що поєднує ці різновиди жанру?
2. Розкрийте універсальний характер творів про Гаррі Поттера. Подумайте, у чому секрет популярності цих художніх текстів?
3. Визначте роль Дж.Р. Толкієна та його «Володаря кілець» у глобалізаційних процесах?
4. У чому полягають особливості фентезійного світу М. Семенової? Схарактеризуйте серію книг про Вовкодава.

Тема №5

ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Мета: розкрити студентам сутність феномена постколоніальної літератури та критики, ознайомити їх із основними тенденціями у творенні й розумінні постколоніальних художніх текстів; розвивати вміння й навички по образного, стилістичного, концептуального аналізу творів; виховувати загальнолюдські цінності, формувати високі естетичні смаки.

План

1. Поняття «постколоніальна література».
2. Чинники вибору мови написання творів у постколоніальних літературах.
3. Проблема вираження власної ідентичності ворожого Іншого – колишнього колонізатора.

Завдання

1. Проаналізуйте один із сучасних постколоніальних творів (письмово).
2. Занотуйте основні напрямки постколоніальної критики із книги П. Баррі «Вступ до теорії».

При підготовці до складання цієї теми **рекомендуємо** визначити основні напрямки постколоніального письма і, відповідно, аналізу текстів. Варто простежити, що впливало на формування образу Іншого (колонізатора) в художніх творах авторів постколоніальної літератури.

Література

основна

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. 2-ге вид., доп. Львів : Літопис, 2001. С. 709–747.

2. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / пер. з англ. О. Погинайко ; наук. ред. Р. Семків. К. : Смолоскип, 2008. 360 с.
3. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство : підручник. К. : ВД «Києво-Могилянська акамеція», 2008. 430 с.
4. Постколоніалізм. Генерації. Культура / за ред. Т. Гундорової та А. Матусяк. К. : Лаурис, 2015. 336 с.
5. Сидорова О.Г. Британская колониальная проза в постколониальную эпоху: литература ностальгии. *Филологические науки*. 2003. №2. С. 52–59.
6. Толкачѳв С.П. Мультикультуралізм в постколониальном пространстве и кросс-культурная английская литература. URL : http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2013/1/Tolkahev_Multiculturalism-Cross-cultural-Literature/.

додаткова

1. Потапенко Л.В. Постколоніалізм як феномен літературознавчого дискурсу: теоретичні та компаративні проєкції. URL : <http://cibs.ck.ua/rs/scien/spub/14/75pfl.pdf>
2. Сінченко О. Постколоніальні дослідження: український вимір. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/5960/2/O_Sinchenko_LPMIT_3_GI.pdf
3. Троскот І. Про «високу літературу» й постколоніальність. URL : <http://litakcent.com/2012/12/22/pro-vysoku-literaturu-j-postkolonialnist/>.
4. Феномен постколоніального письменства. URL : <http://uastudent.com/fenomen-postkolonialnogo-pysmenstva/>
5. Ференц Н.С. Основи літературознавства : підручник. К. : Знання, 2011. 431 с.
6. Юрчук О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії. К. : Академвидав, 2013. 224 с.
7. Al-Saidi A.A.H. Post-colonialism Literature the Concept of self and the other in Coetzee's *Waiting for the Barbarians*. *An Analytical Approach Journal of Language Teaching and Research*. January 2014. Vol. 5. No.1. P. 95–105. URL :

- <http://www.academypublication.com/issues/past/jltr/vol05/01/12.pdf>
8. Concept of the «Other» in Literature. URL : <http://concept-of-the-other.blogspot.com/>
  9. Lye J. Some Issues in Postcolonial Theory. URL : <https://www.brocku.ca/english/courses/4F70/postcol.php>
  10. Rismyhr Engelund S. Introductory Essay: «The Other» and «Othering». URL : <https://newnarratives.wordpress.com/issue-2-the-other/other-and-othering-2/>.
  11. World (Postcolonial) Literature in English. URL : <http://www.library.rochester.edu/subject/english/postcolonial>
  12. Yang J. Representation and Resistance: A Cultural, Social, and Political Perplexity in Post-Colonial Literature. URL : <http://www.postcolonialweb.org/poldiscourse/yang/1.html>

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Що спричинило виникнення постколоніальної літератури?
2. Які ознаки характеризують твори цього жанру? Що закладається в основу образу Іншого?
3. Визначте, які фактори впливають на вибір мови постколоніальних художніх текстів. Наведіть конкретні приклади творів.
4. Які напрямки постколоніальної критики Ви знаєте? Як вони розкривають образи свого / чужого?

Тема №6

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Мета: розкрити особливості функціонування класичної літератури за умов глобалізації, висвітлити діалектичний характер глобалізаційних процесів; розвивати вміння й навички зіставляти факти й явища, проводити концептуальний аналіз художніх текстів; формувати високі

естетичні смаки, виховувати дбайливе ставлення до культурної спадщини свого народу та інших етносів.

План

1. Глобалізація і культурний спадок: класична література за умов глобалізації та її інтерпретації.
2. Відтворення власних культурних сенсів та цінностей, їх активізація у глобальних контактах.
3. Трансформація міфу про Вавилонську вежу (А. Платонов «Котлован»).
4. Діалектика глобалізаційних процесів.
5. Входження національної літератури як рівноправної частини світової.
6. Міжнаціональні літературні відносини.

Завдання

1. Наведіть приклад використання класичних художніх текстів (або їх структурних елементів) масовою культурою.
2. Підготуйте доповідь: «Сучасне українське мистецтво слова у світовому літературному процесі».

При опрацюванні теми **варто** звернути увагу, наскільки актуальною залишається в глобалізованому світі класична, «висока» література. Визначте роль художньої класики у збереженні національної ідентичності того чи іншого народу. Поміркуйте, у чому полягає діалектичний характер глобалізаційних процесів, зокрема в літературі.

Література

основна

1. Кеба О.В. Літературні долі міфу про Вавилонську вежу. *Жанри і жанрові процеси в історико-літературній перспективі*: колективна монографія. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. С. 48–58.
2. Лімборський І. Європейські літератури і глобалізація: національне і глобальне у просторі художньої свідомості.

Vsesvit. 2008. URL : <http://www.vsesvit-journal.com/old/content/view/455/41/>.

3. Тер-Минасова С.Г. Национальные литературы в диалоге культур в эпоху глобализации. Аспекты национальной идентичности / С.Г. Тер-Минасова. – Режим доступа : <http://www.regionalstudies.ru/journal/homejournal/rubric/2012-11-02-22-15-01/163--1-r-.html>

додаткова

1. Висоцька Н. Глобалізація як «переливання крові культур» на прикладі літератури США. URL : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2295763.html>.
2. Дмитренко М. Український фольклор і глобалізація. URL : <http://www.spadok.org.ua/folklor/ukra-nskiy-folklor-global-zats-ya.html>.
3. Никольский С. Глобализация и культурное наследие России: классическая литература и ее интерпретации. *Философский журнал*. 2010. №2. URL : <http://www.intelros.ru/readroom/fg/filosofskij-zhurnal-25-2010/9141-globalizaciya-i-kulturnoe-nasledie-rossii-klassicheskaya-literatura-i-ee-interpretacii.html>
4. Старикова Н.Н. Славянские литературы в эпоху глобализации. Перезагрузка идентичности. *Язык, сознание, коммуникация* : сб. науч. статей / ред. колл. : В.В. Красных, А.И. Изотов, В.Г. Кульпина. М. : МАКС Пресс, 2009. Вып. 38. С. 192–200.
5. Masamichi S. Globalization and National Identity in Japan. *International Journal of Japanese Sociology*. 2004. №13. URL : http://c-faculty.chuo-u.ac.jp/~mikenix1/jms/articles_academic/Sasaki-Globalization_National_ID_Japan%20.pdf
6. Sindic D. National identities: are they declining? URL : <http://www.beyondcurrenthorizons.org.uk/national-identities-are-they-declining/>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Подумайте, чи змінився статус класичної літератури в умовах глобалізації? Доведіть свою думку.
2. Що спонукає у добу глобалізації відтворювати власні культурні сенси, зберігати національні цінності?
3. Як трансформується міф про Вавилонську вежу у творі А. Платонова «Котлован»? Що спричинило зміну сенсу міфу?
4. У чому полягає діалектика глобалізаційних процесів в культурі й літературі зокрема?
5. Як можна охарактеризувати міжнаціональні відносини на сучасному етапі?

Тема №7

ТВОРЧІСТЬ М. ВАРГАСА ЛЬОСИ ЯК ЗРАЗОК ПЕРЕХОДУ ВІД НАЦІОНАЛЬНОГО ДО ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКОГО

Мета: ознайомити студентів із творчістю нобелівського лауреата М. Варгаса Льоси, розкрити універсальний характер його художніх текстів; розвивати вміння й навички ідейно-художнього, концептуального аналізу творів; виховувати загальнолюдські цінності, формувати високі естетичні смаки.

План

1. Публіцистика автора як вираження його позиції щодо глобалізації та стурбованості за долю «високого» мистецтва.
2. Часопросторові особливості роману «Війна кінця світу».
3. Апокаліптичні мотиви твору. Психологічна й соціальна багатоплановість.

Завдання

1. Зробіть таблицю «Проблематика творів М. Варгаса Льоси».
2. Випишіть із роману «Війна кінця світу» цитати, що розкривають часопросторові характеристики твору.

При опрацюванні теми **варто** визначити внесок М. Варгаса Льоси в розвиток латиноамериканської та світової літератури в цілому, розкрити універсальний характер його творчості. Окрему увагу доцільно приділити часопросторовим особливостям його прози, зокрема специфіці побудови планетарного хронотопу, поняттю «кінець світу» та його тлумаченням.

Література

основна

1. Варгас Льоса М. Война конца света : роман / пер. с исп. ; предисл. И. Тертерян, Е. Костюкевич. М. : Радуга, 1987. 604 с. URL : http://aldebaran.ru/author/vargas_losa_mario/kniga_voyna_konca_sveta/.
2. Михилёв А.Д. Нобелевский лауреат (2010) Марио Варгас Льоса как выразитель продуктивных тенденций в литературе. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2011. Вып. 62. №963. С. 223–229. URL : http://www-philology.univer.kharkov.ua/nauka/e_books/visnyk_963/content/mikhilov.pdf
3. Памук О. Марио Варгас Льоса и литература стран Третьего мира. *Другие цвета*. URL : http://www.e-reading.club/chapter.php/1003308/55/Pamuk_Orhan_-_Drugie_cveta.html

додаткова

1. Бернаскони Е., Кравченко А. Рассказ о Марио Варгасе Льоса. Материал 1990-го года. URL : <http://noblit.ru/node/1434>.
  2. Киеня Н. Мир без романов: Марио Варгас Льоса о будущем вне литературы. URL : http://theoryandpractice.ru/posts/7626-bez_romanov.
  3. Павлова О. Бразильский апокалипсис. URL : http://www.chaskor.ru/article/brazilskij_apokalipsis_1869
- З. – Частный корреспондент.

4. Файнстайн А. Марио Варгас Лоса: гибель культури. URL : <http://inosmi.ru/world/20150726/229272312.html>
5. Mario Vargas Llosa: «the novels we read now are purely entertainment». URL : <http://www.telegraph.co.uk/culture/books/authorinterviews/11483708/Mario-Vargas-Llosa-the-novels-we-read-now-are-purely-entertainment.html>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Які публіцистичні твори М. Варгаса Лоси Ви знаєте? Які проблеми він у них піднімає?
2. Які перспективи розвитку мистецтва вбачає письменник у добу глобалізації?
3. У чому митець прозирає «кінець світу»? Визначте особливості побудови хронотопу твору.

Тема №8

ТВОРЧИСТЬ К. ІСІГУРО – СПРОБА СТВОРИТИ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ТЕКСТ

Мета: ознайомити студентів із творчістю К. Ісігуро як носія східної і західної культур, висвітлити універсальний характер його творчості; розвивати вміння й навички ідейно-художнього аналізу текстів, інтерактивного прочитання художніх текстів; формувати високі естетичні смаки, виховувати загальнолюдські цінності.

План

1. Поєднання у творчості митця британської та японської культур.
2. Роман «Залишок дня» – спроба написати універсальний твір для розуміння і перекладу.
3. Свідома відмова автора від «місцевого колориту» та словесної гри, незрозумілої за межами Британії.

4. Зворотній зв'язок із читацькою аудиторією як основа творчої праці (зустрічі з читачами, письменницькі тури тощо).

Завдання

1. Зробити таблицю «Ознаки східної і західної культур у творчості К. Ісігуро»
2. Підготуйте доповідь про зустрічі письменника з читачами та його активне літературне життя.

При опрацюванні теми **рекомендуємо** звернути увагу на полікультурний характер прози митця, її постмодерністський характер як ознаку глобалізації, і як наслідку – поєднання східної і західної культур. Okремо завважте на особливостях мовного оформлення творів, універсальний характер письма К. Ісігури, що варто підтверджувати прикладами з тексту роману «Залишок дня».

Література

основна

1. Ісігуро К. Залишок дня. URL : <http://www.litmir.co/bd/?b=12602>
2. Гегамова А. Кадзуо Исигуро – очарование японии сквозь призму английского стиля. URL : <http://thewallmagazine.ru/kazuo-ishiguro-the-remains-of-the-day/>. – The w&ll.
3. Kazuo Ishiguro and the Problem of «Japaneseness». URL : <http://japaneselit.net/2011/03/29/kazuo-ishiguro-and-the-problem-of-japaneseness/>.

додаткова

1. Стовба А.С. Образ дворецкого в романе Кадзуо Исигуро «Остаток дня»: кросс-культурный аспект. URL : http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sities/stovba/stovba_k_isiguro.pdf.

2. Поляринов А. Мир глазами дворецкого: Кадзуо Исигуро, «Остаток дня». URL : <http://polyarinov.livejournal.com/10454.html>.
3. Kazuo Ishiguro. URL : <http://newenglishliterature.blogspot.com/2012/02/kazuo-ishiguro.html>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Що дозволяє говорити про полікультурний характер творчості К. Ісігуро? Що залишилося у творах британського письменника від східної культурної традиції?
2. Чому в центрі роману «Залишок дня» постає образ дворецького? Як це розширює можливості оповіді?
3. У чому універсальність мовного оформлення творів К. Ісігуро? Як це сприяє перекладачам його текстів?
4. Що сприяє популяризації творів письменника?

Тема №9

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ

Мета: окреслити поняття «великої» літературної мови як фактора впливу на сприйняття і популяризацію твору в глобалізованому суспільстві, ознайомити студентів із творчістю письменників-(е)мігрантів, визначити їх внесок у розвиток світової літератури і культури; розвивати навички мультикультурного і постколоніального аналізу; виховувати повагу до власної та інонаціональної культурної самоідентичності.

План

1. «Велика» літературна мова як засіб виходу у глобалізований культурний простір.
2. Феномен письменників, змушених писати нерідною мовою (Дж. Конрад, А. Стріндберг, В. Набоков, Е. Йонеско, С. Беккет та ін.)

3. Письменники-(е)мігранти. Травма «переміщеності»: бажання відтворити втрачену домівку як стимул до творчості (Й. Бродський, М. Кундера та ін.)

Завдання

1. Поясніть значення понять «автопереклад», «диглосія», «діаспорна література», «гетероглосія», «крос-культурна література», «мультикультурний письменник», «письменник-(е)мігрант», «постколоніальна література».
2. Назвіть письменників-лауреатів Нобелівської премії з літератури, що писали за межами батьківщини або нерідною мовою.

При підготовці **рекомендуємо** звернути увагу на мультикультурні й постколоніальні студії як нові й перспективні галузі наукового дослідження, що значно розширюють уявлення про художні вияви національної і літературної приналежності й специфічні закономірності розвитку сучасного світового літературного процесу.

Література

основна

1. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія / пер. з англ. О. Погинайко ; наук. ред. Р. Семків. К. : Смолоскип, 2008. 360 с.
2. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство : підручник. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
3. Землянська А.В., Іващук О.А. Історія зарубіжної літератури ХХ – початку ХХІ ст. : електронний підручник. Мелітополь, 2011.
4. Казанова П. Мировая республика литературы / пер. с фр. М. Кожевниковой и М. Летаровой-Гистер. М. : Изд-во им. Сабашниковых, 2003. 416 с.
5. Лімборський І.В. Світова література і глобалізація. Черкаси : Брама-Україна, 2011. 192 с.

додаткова

1. Зарубіна З.В. Відмінність між перекладом та автоперекладом. URL : CyberLeninka.ru/article/n/the-difference-between-....
2. Иосиф Бродский: Проблемы поэтики : с. науч. трудов и материалов / ред. : А.Г. Степанов, И.В. Фоменко, С.Ю. Артёмова. М. : Новое литературное обозрение, 2012. 504 с.
3. Тлостанова М.В. Проблема мультикультурализма и литература США конца XX века: дисс. ... доктора филол. наук: 10.01.05. М., 2000. 353 с. URL : <http://www.dissercat.com/content/problema-multikulturalizma-i-literatura-ssha-kontsa-xx-veka>.
4. Толкачев С.П. Мультикультурализм в постколониальном пространстве и кросс-культурная английская литература. URL : http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2013/1/Tolkahev_Multiculturalism-Cross-cultural-Literature.
5. Gjurčinova A. Translation and Self-Translation in Today's (Im)migration Literature. URL : <http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2382&context=clweb>.
6. Kongslien I. Migrant or Multicultural Literature in the Nordic countries. URL : <http://www.eurozine.com/articles/2006-08-03-kongslien-en.html>.
7. Mizazur R.T. Arabic Migration Literature of America / R.T. Mizazur. URL : <http://iwp.uiowa.edu/91st/vol7-num1/how-you-see-us-three-myths-about-migrant-writing>.
8. Stanisic S. How You See Us: Three Myths about Migrant Writing. URL : <http://iwp.uiowa.edu/91st/vol7-num1/how-you-see-us-three-myths-about-migrant-writing>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Як мова твору впливає на його подальше літературне життя і вихід на міжнародну арену?
2. Як можна пояснити вибір письменників, що писали нерідною мовою?
3. Наскільки поширеним у сучасному літературному процесі є явище письменницької (е)міграції? Із чим це пов'язано?

4. Кого із представників сучасної світової літератури можна назвати мультикультурними письменниками?
5. Хто із сучасних письменників є репрезентантом постколоніальної літератури?

Тема №10

ЧАСОПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФАНТАСТИЧНИХ І АНТИУТОПІЧНИХ ТВОРІВ ЯК ПРОЯВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ

Мета: поглибити знання студентів про фантастичну літературу, з'ясувати специфіку художньої інтерпретації уявлень про час і простір у різних жанрах фантастики і в антиутопії; розвивати художньо-естетичні смаки студентів, навички літературознавчого аналізу; підтримувати зацікавлення студентів фантастичною тематикою в різних видах мистецтв.

План

1. Художнє розмаїття і хронотопні моделі літературної фантастики
2. Часопросторові координати романів «Темна вежа» С. Кінга, «1984» Дж. Орвелла, «Елементарні частки» М. Уельбека.
3. Планетарні й космічні виміри наукової фантастики і феномен передбачень у літературі.
4. Відображення широти художнього мислення у творчості А. Азімова.
5. Хронотопні моделі літературної антиутопії.

Завдання

1. Вкажіть часові й просторові координати романів А. Азімова.
2. Наведіть приклади фантастичних творів, у назвах яких заховані часові й (чи) просторові символи.

3. Як наукова фантастика відображена в інших видах мистецтв?

При підготовці **рекомендуємо** розглянути жанрові різновиди фантастичної літератури і проаналізувати її часопросторові обрії, простежити особливості відображення категорій часу і простору в літературній антиутопії.

Література

основна

1. Бахтин М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. *Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет.* М. : Художественная литература, 1975. 504 с.
2. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова : монографія. Л. : ПАІС, 2012. 344 с.
3. Михилев А.Д., Беттельгейзе Д.Д. Формирование космического и планетарного хронотопов в художественной литературе XX–XXI веков. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна.* Серія : Філологія. 2008. Вип. 54. №836. С. 106–112.

додаткова

1. Ковтун Е.Н. Фантастика как объект научного исследования: проблемы и перспективы отечественного фантаствоведения. *Русская фантастика на перекрестье эпох и культур: материалы Междунар. науч. конф. (21–23 марта 2006 г.).* М. : Изд-во Московского государственного университета, 2007. С. 20–38. URL : http://www.slavcenteur.ru/Proba/Kovtun/kovtun_fantobjekt.pdf.
2. Ланин Б.А. Анатомия литературной антиутопии. *Общественные науки и современность.* 1993. №5. С. 154–163.

3. Фрумкин К. Философия и психология фантастики. М. : Едиториал УРСС, 2004. 240 с. URL : <http://bookfi.org/book/784676>.
4. Eşberk H. The Function of Fantasy as a Subversive Genre in Literature. URL : <http://jllsite.org/sayilar/10/9.pdf>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Як хронотоп сучасних фантастичних творів відображає широту мислення сучасної глобалізованої доби?
2. У яких фантастичних творах сюжетно-композиційним стрижнем є космічний і планетарний хронотоп?
3. Як глобалізаційні процеси відбиваються у жанрі утопії сучасної літератури, кінематографу й інших видів мистецтва?
4. Назвіть фантастичні образи з літературних творів, що нині стали реальними. Як, на Вашу думку, можна пояснити феномен літературних передбачень?
5. Окресліть часопросторові координати літературної антиутопії.

Тема №11

ЕЛЕКТРОННА (ПІКСЕЛЬНА) КНИГА

Мета: поглибити знання про віртуальну літературу; проаналізувати специфічні особливості електронної книги як продукту інформаційно-технічного розвитку глобалізаційної доби й інструмента міжмистецької комунікації; продовжувати розвиток навичок аналізу віртуальної літератури; прищеплювати високі літературно-естетичні смаки.

План

1. Електронна книга, еКнига як науково-технічне досягнення доби глобалізму. Електронна книга і електронний текст.
2. Поняття піксельної книги (за А. Санченком).
3. Недоліки і переваги електронної книги.

4. Книги, написані комп'ютером. «Справжнє кохання» – перший роман, написаний машиною.
5. Сучасні електронні бібліотеки та їх можливості. Перспективи подальшого розвитку друкованої і віртуальної літератури.

Завдання

1. Розробіть каталог найпопулярніших сучасних електронних бібліотек (не менше 15–20 позицій), із вказівкою назв, електронних адрес і стислого змісту їх інформаційного наповнення.
2. Порівняйте електронний і традиційний (книжковий) варіанти художнього твору (за вибором). Якому з них Ви надаєте перевагу і чому?
3. Чи є, на Вашу думку, велике літературне майбутнє у творів, написаних комп'ютером?

При підготовці **рекомендуємо** розглянути нові поняття і явища, пов'язані з функціонуванням віртуальної літератури, з'ясувати художню специфіку електронних книг, визначити їх недоліки і переваги, з'ясувати перспективи подальшого розвитку віртуальних літературно-художніх експериментів.

Література

основна

1. Галич О.А. Вступ до літературознавства : підручник для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 288 с.
2. Завадський Ю. Віртуальна література. Нарис типології та поетики : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 130 с. URL : <http://yuryzavadsky.com/12>.

додаткова

1. Андреев А. Литература без бумаги. *Мир Internet*. 1999. №1. URL : lexa@spb.cityline.ru.

2. Гаев Д. Интерактивная литература (текущее состояние, тенденции, средства разработки) / Д. Гаев. – Режим доступа : <http://vixterm.narod.ru/IFRusFAQ.htm>.
3. Корнев С. Теория сетературы / С. Корнев. – Режим доступа: <http://www.netslova.ru/kornev/kornev.htm>.
4. Маньковская Н.Б. Виртуалистика: художественно-эстетический аспект / Н.Б. Маньковская // Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – С. 334–336. – Режим доступа : <http://vikent.ru/enc/6109/>.
5. Маньковская Н.Б. «Виртуальная реальность» в искусстве и эстетике / Н.Б. Маньковская // Эстетика постмодернизма. – СПб. : Алетейя, 2000. – С. 310–327.
6. Шарифова С. Креолизированный роман, ретранслируемый посредством технических средств коммуникации / С. Шарифова. – Режим доступа : irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?..
7. Шершньова О.В. Специфіка інтерпретації поняття «гіпертекст» та його основних характеристик в сучасному науковому просторі / О.В. Шершньова. – Режим доступа : http://naub.org.ua/?attachment_id=556.
8. Desmarais N. Virtual, Interactive Literature / N. Desmarais. – Режим доступа : <http://www.cd-info.com/CDIC/History/VILit.html>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Поясніть співвідношення понять електронна книга, еКнига, піксельна книга.
2. Назвіть недоліки і переваги електронної книги.
3. Із чим пов'язаний стрімкий розвиток віртуальної літератури? Чим вона відрізняється від традиційної?

Тема №12

ВІЗУАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ЯК РІЗНОВИД МУЛЬТИМЕДІЙНОГО МИСТЕЦТВА

Мета: ознайомитися з літературними явищами зорової поезії, візуальної новели (роману), окреслити їх специфічні художні ознаки й особливості функціонування; розвивати нестандартне мислення студентів, навички аналізу нетрадиційних форм літературних творів; підтримувати зацікавлення новинками літературного мистецтва, прищеплювати любов до художнього слова.

План

1. Візуальна (зорова) поезія: сучасні тенденції розвитку.
2. «Листовертні» Д. Аваліані.
3. Візуальна новела / візуальний роман.
4. Мистецькі «перформанси». Використання мережевих механізмів і форматів у літературних експериментах.

Завдання

1. Поясніть, як Ви розумієте головне призначення й ідейне наповнення візуальної літератури.
2. Чим літературознавчий аналіз візуальної поезії відрізняється від традиційного аналізу літературного твору?
3. Розробіть орієнтовний план аналізу візуальної літератури.

При підготовці **рекомендуємо** звернутися до досвіду літературознавчого досвіду аналізу візуальної площини словесного мистецтва, визначити сутність зорових літературних експериментів у жанрах візуальної поезії, новели чи роману тощо, розглянути найяскравіші зразки художніх творів цього типу.

Література

основна

1. Завадський Ю. Віртуальна література. Нарис типології та поетики : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 130 с.
2. Науменко Н.В. «Кому не мріялось, що є незнана Муза...» : літературно-критичні статті / передм. М.І. Зимомрі. К. : Сталь, 2014. 272 с.
3. Ткаченко А.О. Мистецтво слова : вступ до літературознавства : підручник для гуманітаріїв. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : ВПЦ «Київський університет», 2003. 448 с.

додаткова

1. Загорулько М. Візуальна поезія крізь призму часу: від бароко до необароко. URL : http://www.medievist.org.ua/2013/10/blog-post_11.html.
2. Ільницький О. Візуальні експерименти в поезії та прозі // Український футуризм: 1914–1930. / О. Ільницький – Львів : Літопис, 2003. – С. 353–364.
3. Мойсієнко А.К. Візуальна поезія сьогодні. *Традиції модерну і модерн традицій*. Ужгород : ВАТ «Патент», 2001. С. 19–41.
4. Науменко Н.В. Сторінками інтернет-поезії: курйозне віршування. URL : http://philology.knu.ua/files/library/lit_st/39-2/33.pdf.
5. Сухотин М. О конкретной поэзии. *Иностранная литература*. 1994. №1. С. 233–234.
6. Baker F.W. Visual Literacy Defined & Other Related Quotes. URL : http://www.frankwbaker.com/vl_defined.htm.
7. Stokes S. Visual Literacy in Teaching and Learning: A Literature Perspective. URL : <http://ejite.isu.edu/Volume1No1/Stokes.html>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Хто із сучасних письменників є авторами візуальної поезії? У літературах яких країн цей мистецький феномен поширений найбільше?
2. Як візуальна новела чи візуальний роман пов'язані з комп'ютером?
3. Що таке «листовертень»? Хто є автором цього літературного винаходу?
4. Які листовертні Вам відомі і хто їх автор?
5. У чому полягає специфіка сучасних мистецьких «перформансів»? Як вони залежать від мережових механізмів і форматів?

Тема № 13

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ГІПЕРТЕКСТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Мета: окреслити витoki гіпертекстової літератури, проаналізувати її перші зразки докомп'ютерної доби, визначити художні особливості романів «Хозарський словник» М. Павича і «Замок схрещених доль» І. Кальвіно як взірців некомп'ютерних гіпертекстів, з'ясувати їх роль у становленні феномену гіпертекстової літератури; розвивати навички аналізу гіпертекстової літератури; прищеплювати любов до словесного мистецтва і повагу до авторів його унікальних шедеврів.

План

1. Гіпертексти, написані до появи комп'ютерів. Поняття «протогіпертексту».
2. Роман-лексикон М. Павича «Хозарський словник» як перший зразок гіпертексту у світовій художній літературі:
  - три рівнозначні «версії» як основа будови твору М. Павича;
  - імітація традиційної форми словника.
3. Творчі експерименти І. Кальвіно («Замок схрещених доль»).

Завдання

1. Поясніть відмінність жіночого і чоловічого варіантів роману М. Павича «Хозарський словник».
2. Опрацюйте статтю М. Візеля «Пізні романи Італо Кальвіно як зразки гіпертексту». Випишіть виокремлені дослідником ознаки гіпертекстів і їх різновиди.

При підготовці **рекомендуємо** простежити витoki гіпертекстової літератури, які слід шукати серед творів, написаних до початку комп'ютерної доби, особливу увагу варто звернути на романи «Хозарський словник» М. Павича і «Замок схрещених доль» І. Кальвіно, що належать до яскравих зразків некомп'ютерних гіпертекстів.

Література

основна

1. Визель М. Поздние романы Итало Кальвино как образцы гипертекста. URL : <http://www.netslova.ru/viesel/viesel.htm>.
2. Завадський Ю. Віртуальна література. Нарис типології та поетики : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 130 с.

додаткова

1. Кальвіно І. Замок скрещенных судеб. URL : http://royallib.com/book/kalvino_italo/zamok_skreshchenih_sudeb.html.
2. Небельмес А. Мілорад Павич. Хозарський словник. Спогади очевидців. URL : http://zaxid.net/news/showNews.do?milorad_pavich_hozarskiy_slovník_sporadi_ochevidtsiv&objectId=1090839.
3. Павич М. Хазарский словарь (женская версия). URL : <http://romanbook.ru/book/6862990/>.
4. Павич М. Хазарский словарь (мужская версия). URL : <http://romanbook.ru/book/905731/>.

5. Allen M. This Is Not a Hypertext, But...: A Set of Lexias on Textuality. URL : <http://www.ctheory.net/articles.aspx?id=389>.
6. Cicconi S. The Shaping of Hypertextual Narrative. URL : <http://www.cisenet.com/?p=5>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Як у літературознавстві тлумачаться поняття гіпертексту і протогіпертексту?
2. Зі скількох головних структурних елементів складається роман М. Павича «Хозарський словник»? Що покладено в їх основу.
3. Які романи вважаються зразками некомп'ютерного гіпертексту?
4. Які різновиди гіпертекстів Вам відомі? До яких із них можна віднести романи «Хозарський словник» М. Павича і «Замок схрещених доль» І. Кальвіно ?
5. Із яких структурних елементів складається роман І. Кальвіно «Замок схрещених доль» і як вони співвідносяться між собою?

Тема № 14

ЕЛЕКТРОННИЙ ГІПЕРТЕКСТ НОВОЇ ДОБИ ЯК ОСНОВА «ВІРТУАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

Мета: проаналізувати особливості розвитку гіпертекстової літератури в умовах глобалізації і стрімкого розвитку інформаційно-технічного простору, окреслити особливості електронних гіпертекстів, призначених для читання за комп'ютером, з'ясувати специфіку функціонування гіпертексту в інших видах мистецтв; розвивати навички аналізу гіпертекстової літератури, творче мислення і художню уяву студентів; прищеплювати інтерес до таємниць художнього слова.

План

1. Електронний гіпертекст нової доби як основа «віртуальної літератури».
2. Романи для читання за комп'ютером як власне гіпертекстові літературні зразки («Полудень» М. Джойса, «Моє ім'я Капітан, Капітане» Дж. Морісі і Л. Теллі, «Трамваї у з'єднаних просторах» Д-ра Муто, «Дівчина-мозаїка» Ш. Джексона, «Назустріч нікуди» Дж. Маллой і К. Маршал, «Кінець світу за Емериком» Р. Новаковського, «Назустріч Ксанаду» А. Роберта, «Блок» С. Схути, «Квітневі тести» О. Коцарева, «Примарна кімната сміху дядечки Бадді» Дж. Макдейда, «Її звали Пенелопа» Дж. Маллоу, «Дім Листя» М.З. Данилевськи, «Дерево Кодів» Дж. С. Фоера тощо).
3. Гіпертекст у малярстві, музиці, кінематографі.

Завдання

1. Чи виправданий, на Вашу думку, паперовий варіант гіпертекстового роману?
2. Проаналізуйте співвідношення змісту і форми гіпертекстової літератури порівняно із традиційною.
3. Прочитайте гіпертекстовий роман (за власним вибором) у різних варіантах. Спробуйте розставити розділи книги у хронологічній послідовності.
4. Наскільки вдалими, на Вашу думку, є художні експерименти гіпертекстової літератури?

При підготовці **рекомендуємо** врахувати винятковість феномену гіпертекстової літератури, розглянути гіпертекст як закономірний етап розвитку сучасної глобалізованої літератури, звернути увагу на поетикальні особливості і художню вартість літературних текстів означеного типу, визначити місце гіпертексту в інших видах мистецтв.

Література

основна

1. Галич О.А. Вступ до літературознавства : підручник для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 288 с.
2. Завадський Ю. Віртуальна література. Нарис типології та поетики : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 130 с.

додаткова

1. Бирюкова Т.А. Влияние новых технологий на художественный гипертекст (на примере романов «House of Leaves» (2000) Марка З. Данилевски и «Tree of Codes» (2010) Джонатана С. Фоера). *Медиаскоп*. 2014. Вып. 4. URL : <http://www.mediascope.ru/node/1646>.
2. Кіт В. Гіпертекст і його вияви в українській та світовій літературі. Актуальність, перспективність, небезпеки. URL : http://artvertep.comnlyubchenko.artvertep.com/news/1267_Gipertekst+i+jogo+viyavi+v+ukrainskij+ta+svitovij+literaturi.+Aktualnist,+perspektivnist,+nebezpeki.html.
3. Купер И.Р. Гипертекст как способ коммуникации. *Социологический журнал*. 2000. №1/2. С. 37–59. URL : <http://www.nir.ru/sj/sj/sj1-2-00kuper.html>.
4. Орехов С.И. Гипертекстовый способ организации виртуальной реальности. *Вестник Омского государственного педагогического университета : электронный научный журнал*. 2006. URL : <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-21.pdf>.
5. Панфилова С.С. Англоязычный гипертекст как средство межкультурного общения. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2015. №4 (46). Ч. 1. С. 143–148. URL : http://scjournal.ru/articles/issn_1997-2911_2015_4-1_44.pdf.
6. Суминова Т.М. Культура. Текст, контекст, гипертекст... (размышления о художественном произведении). URL : <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/13/1214861970/Suminova.pdf>.

7. Сурина В.Н. К вопросу о типологии гипертекстов. URL : http://www.rusnauka.com/15_NPN_2013/Philologia/4_13_8564.doc.htm.
9. Чилингир Е.Ю. Гипертекст в литературе, журналистике и пиаре: социокультурный аспект. *Вестник славянских культур*. №1 (XIX). М. : ГАСК, 2011. С. 15–22. URL : http://www.rosnou.ru/pub/01Alexandra/Newsmakers/gtiya/Chilingir_E_Yu.pdf.
10. Шершньова О.В. Специфіка інтерпретації поняття «гіпертекст» та його основних характеристик в сучасному науковому просторі. URL : http://naub.org.ua/?attachment_id=556.
11. Golovchinsky G. Hypertext Interaction Revisited. URL : <http://www.csd.tamu.edu/~marshall/ht00.pdf>.
12. Malloy J. Hypernarrative in the Age of the Web. URL : <http://www.well.com/user/jmalloy/neaper.html>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. Поясніть літературознавчий зміст понять «віртуальна література», «електронний гіпертекст».
2. Наведіть приклади гіпертекстових літературних творів. Із чим пов'язується актуалізація подібних текстів у сучасній літературі?
3. Як гіпертекст використовується у малярстві, музиці та інших видах мистецтва?

Тема №15

КОЛЕКТИВНИЙ РОМАН ЯК МЕТАЖАНР

Мета: розглянути феномен колективного роману як закономірний результат світового літературного розвитку, ознайомитися зі зразками окресленого жанру в українській і зарубіжній літературі, проаналізувати їх поетикальні особливості і художню вартість; розвивати навички літературознавчого аналізу, вміння орієнтуватися в сучасному літературному розмаїтті й вирізняти його якісні зразки;

прищеплювати студентам високі художньо-естетичні смаки, підтримувати їх зацікавлення мистецькими експериментами сучасної доби.

План

1. Феномен колективного роману.
2. «Уся сім'я» – перший колективний роман.
3. «Великі пожежі» – перший радянський колективний роман-буріме.
4. Літературні колективні експерименти (колективні романи «Сміється той, хто сміється», «Цар не помер», «Санта Клаус і компанія»).
5. Перший колективний роман-гіпертекст в українській літературі («Як пропатчити книгу життя»).
6. Антології-бестселери хоррору («Найстрашніша книга 2014», «Найстрашніша книга 2015», «13 маньяків»).
7. «Всесвіт Метро» як метажанр. Російська книжкова серія-продовження роману «Метро 2034» Д. Глуховського.

Завдання

1. Наскільки виправданим міг би бути друкований варіант роману «Як пропатчити книгу життя»? Наскільки виграв би (чи програв би) від цього твір?
2. Як би Ви пояснили таємницю популярності циклу романів «Метро», започаткованого Д. Глуховським? Із якими подібними літературними феноменами його можна порівняти, і за якими параметрами?

При підготовці **рекомендуємо** простежити витоки й особливості подальшого розвитку колективного роману, пояснити винятковість цього специфічного жанру і його художньо-стильову специфіку, пов'язану з різними авторськими візіями й ідіостиліями, визначити місце жанру в сучасному глобалізованому мистецькому просторі.

Література

основна

1. Официальный сайт Вселенной Метро 2033. URL : <http://www.metro2033.ru/>.
2. Postapoc-media (сайт, посвященный постапокалиптике). URL : <http://www.postapoc-media.com/>.
3. Официальный сайт книги «Метро 2033» Д. Глуховского. URL : <http://www.m-e-t-r-o.ru/>.
4. Официальный сайт книги «Метро 2034» Д. Глуховского. URL : <http://www.m2034.ru/>.
5. Официальный сайт книги «Метро 2035» Д. Глуховского. URL : <http://www.metro2035.ru/>.
6. Официальный сайт антологии «Самая страшная книга». URL : [http://www.znwhs.com/site/horror book.ru](http://www.znwhs.com/site/horror%20book.ru).

додаткова

1. Глуховский Д. Как развивается вселенная «Метро 2033». URL : <http://lenta.ru/conf/dgluhovski/>.
2. Глуховский Д. Метро 2033. URL : <http://www.metro2033.ru>.
3. Лихачев С. Романы, написанные коллективами авторов. URL : <http://literarymentoring.wordpress.com/2015/03/21/%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%8B-%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5-%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B8-%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE/>.
4. Сергеева П. Россиянин завоевал «Нобелевку» по фантастике. *Взгляд*. 2007. 12 октября. URL : <http://www.vz.ru/society/2007/10/12/116973.html>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. У чому полягають художні особливості колективних романів?
2. Які твори вважаються першими зразками колективних романів і хто їх автори?

3. Як колективні романи розвиваються в сучасному глобалізованому літературному просторі? Чи можна говорити про національні ознаки цього жанру?
4. Які зразки окресленого жанру в українській літературі Вам відомі?
5. Які колективні романи-гіпертексти Вам відомі?

Тема № 16

ПОСТАПОКАЛІПТИКА

Мета: окреслити характерні ознаки літературної постапокаліптики, розглянути особливості функціонування цього художньо-естетичного явища у розрізах інших видів мистецтв; розвивати навички інтермедіального аналізу; виховувати інтерес студентів до глобальних проблем людства й Усесвіту, заохочувати пошуки їх вирішення.

План

1. Поняття «постапокаліптика». Жанрові особливості художніх текстів: хронотоп, глобальність художнього мислення, сюжетна схема.
2. Історія жанру (М. Шеллі «Остання людина», Р. Джефферіс «Після Лондона», Г. Веллз «Війна у повітрі», Дж. Лондон «Багряна чума» та ін.)
3. Роман Д. Глуховського «Метро 2033».
4. Фантастичні книги О. Бушкова.
5. Світ байкерів у творі Р. Желязни «Долина проклять».
6. Екранізація та комп'ютеризація постапокаліптичних художніх текстів (фільми «Я – легенда», «Осея зла», «28 днів потому» та ін.; комп'ютерні ігри «Fallout», «Half-life», «Metro 2033»).

Завдання

1. Яке відображення художнє явище постапокаліптики знайшло в інших видах мистецтв?

2. Розробіть таблицю фільмографії за мотивами постапокаліптичних літературних творів (не менше 10 позицій).
3. Як постапокаліптичні твори співвідносяться із літературою хоррору?

При підготовці **рекомендуємо** розглянути постапокаліптику як популярне відгалуження сучасної фантастики не лише в літературі, а й інших видах мистецтв, проаналізувати змістове й формальне наповнення найяскравіших творів окресленого тематичного циклу і їх художні візії варіантів розвитку людства й Усесвіту.

Література

основна

1. Apocalyptic literature. *New World Encyclopedia*. URL : http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Apocalyptic_literature.

додаткова

1. Аташева К. За последней чертой. Апокалипсис в аниме. URL : <http://mirf.ru/Articles/art4122.htm>
2. Глуховский Д. Метро 2033. URL : <http://www.metro2033.ru>.
3. Шишкин В., Невский Б. Восемь сценариев постапокалипсиса. URL : <http://mirf.ru/Articles/art4135.htm>.
4. Postapoc-media (сайт, посвященный постапокалиптике). URL : <http://www.postapoc-media.com/>.
5. Krejcir R.J. Understanding Apocalyptic Literature. URL : <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/apocalypse/primary/white.html>
6. White L.M. Apocalyptic literature in Judaeism and early Christianity. URL : <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/apocalypse/primary/white.html>.

Запитання й завдання для самоконтролю

1. За якими ознаками художній твір можна віднести до постапокаліптичного жанру?
2. Кого із сучасних письменників називають найяскравішими представниками постапокаліптики в літературі?
3. Вкажіть витoki постапокаліптичної літератури.
4. Як можна пояснити шалену популярність постапокаліптики в сучасному мистецтві? Наведіть приклади фільмів, знятих за мотивами постапокаліптичних літератур.

ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

До теми «Феномен глобалізації»

Глобалізація – це... (за Яном Шолте):

- **інтернаціоналізація:** поняття «глобалізація» використовується для опису відносин між країнами, для яких характерне зростання міжнародного обміну і взаємозалежності;
- **лібералізація:** «глобалізація» розглядається як процес зняття державних обмежень та створення «відкритої» культурної системи (економічної системи – Євросоюз) без кордонів;
- **вестернізація, або модернізація:** «американізація» усіх сфер життя людини, коли знищуються культури, що існують, та процес локального самовизначення;
- **детериторізація:** глобалізація спричиняє зміни у географії таким чином, що суспільний (культурний) простір уже не відображається у поняттях територіального простору і меж.

Погляди на процес культурної глобалізації і комерціалізації:

культурна глобалізація є об'єктивно необхідним і позитивним у своїй основі явищем	різко критичне, апокаліптичне бачення культурної глобалізації	помірно критична позиція
Ж. Моліно	Т. Адорно, М. Хоркхаймер, М. Фуко, Ж.Ф. Ліотар, Ж. Бодрійяр	Р. Хоггард М. де Серто

Форми глобалізації

<i>Глобалізація як американізація</i>	<i>Глобалізація як поява загальнолюдської загальності</i>
<p>США впроваджує свою мас-культуру у світовий культурний простір і поширення Європою і цілим світом зразків саме масової культури, у тому числі й літератури</p>	<p>Єднання духовних зусиль різних народів, як збагачення світової культури багатствами національних культур, що вбирають у себе досягнення інших народів і зберігають при цьому свою самобутність і неповторність</p>

Особливості загальнолюдської літератури

1. При збереженні національної своєрідності набуття ряду стійких загальних рис.
2. Опора на свої національні традиції, так і на традиції інших, в тому числі у часовому і просторовому відношеннях далеких літератур.
3. Утвердження в суспільній свідомості і в художній традиції загальнолюдських цінностей.
4. Орієнтація літератури на загальнолюдські цінності, що розуміються кожного разу в національному дусі. При цьому національна своєрідність розуміння загальнолюдського одночасно поглиблюється у своїй специфічності і знаходить безліч нових спільних рис.
5. Можливість знайомства і розуміння широкою читацькою аудиторією літератур інших народів, в тому числі і народів віддалених, які сильно відрізняються побутом, звичаями, культурою.
6. Інтеграція художнього досвіду і майстерності інших літератур у власну.
7. Формування східно-західного (азіатсько-європейського), північно-південного (європейсько-африканського) й міжатлантичного (європейсько-американського) художнього синтезу. Ці проблеми серйозно досліджуються (в частині Схід-Захід).

До теми: «Постмодернізм як явище глобалізації»

**Відгуки у поважних виданнях
на роман Е.Л. Джеймс «50 відтінків сірого»**

«*Grey*», the fourth book from E.L. James, is about as sexy as a misery memoir and as arousing as the diary of a sex offender <...> Not surprisingly, the writing is bad throughout. How often do Ana's cheeks flush pink? How many times does she make him feel ten feet tall? And he really should go and see someone about all that prickling his scalp does. But the writing is not the offensive thing about this book. It's the sense that, like Ana with Christian, the reader is being duped in to a manipulative relationship with it» – «*The Telegraph*»

«The experience was drawn out, racy, frequently painful and unintentionally hilarious <...> The sex is graphic, detailed and occasionally even sensual – though almost always undercut by a line of description like (yes, really), «In. Out. In. Out.» – «*The Independent*»

«Considering such commercial savvy, it is disappointing that the author and her publishers are so bereft of ambition <...> Most chapters begin with dream-vignettes of his abusive childhood (with the exception of one hideous wet dream about two-thirds of the way through). But if these were meant to help give him depth and excuse his less savoury behaviour then they resoundingly fail» – «*The Economist*»

«[T]he book is nothing more than 50 shades of monotonous <...> Often [Christian] thinks something and then says the same exact thing out loud to Ana, which completely defeats the purpose of being able to see into his mind. I found myself asking «Why I didn't just read the original story again?» as the two stories are almost identical. The sex scenes are just as drawn out and indulgent, and Christian uses similar descriptors and phrases when narrating these scenes –

something that just seems lazy on author E.L. James' part» – «USA Today»

«It is most reminiscent of those thrillers that open from the point of view of the heavy-breathing murderer stalking his prey <...> Oh, and all Christian thinks about is sex and food. It's a bit like peering into the inside of your dog's head – if your dog spent 80 percent of his day pouring out glasses of chilled Sancerre» – «The Guardian»

«James is one thrifty writer, cutting and pasting in huge chunks of text from «Fifty Shades». She recycles bunches of emails as well as that entire 10-page contract that Christian presents to Ana, outlining the details of the dominant-submissive relationship. Then she stacks up page upon page, in emails and in person, of legalistic negotiations between the pair that are about as exciting as watching the wet spot on the sheet dry. (New boring document: Christian, revealed here as even more of a creepy stalker than we thought, runs a background check on Ana right after he meets her.)» – «The Tampa Bay Times»

«Grey» would be far more compelling a read if the cock in question were an anthropomorphic rooster, but there's no barnyard fun to be had here, nor fun of any other kind». – «Newsweek»

«Grey's self-loathing comes alive in predictable expletives – and predictable cliches as realizes his pull to Ana is like a moth to a flame». – «Associated Press»

«As the romance rumbles on, we are treated to a running commentary from Grey, comprising largely of his persistent insecurities about being good enough for Ana. For every designer label or kinky position he mentions to her, he then frets internally about it being «too much». It's not insight, it's not explanation, its lazy writing and its pitiable». – «The Pool»

«Not even 20 pages in you get the sense Christian is an egotistical, obsessive-compulsive, creepy stalker lusting after a college-aged girl <...> if this book came out before the original trilogy, it's tough to imagine that any woman would be fawning over being with this guy». – «Business Insider»

Cydney E. The 11 Meanest Things Critics Said About the New «Fifty Shades of Grey» Book / E. Cydney, A. Odell. – Mode of access : <http://www.cosmopolitan.com/entertainment/news/a42274/meanest-reviews-of-grey/>. – Cosmopolitan.

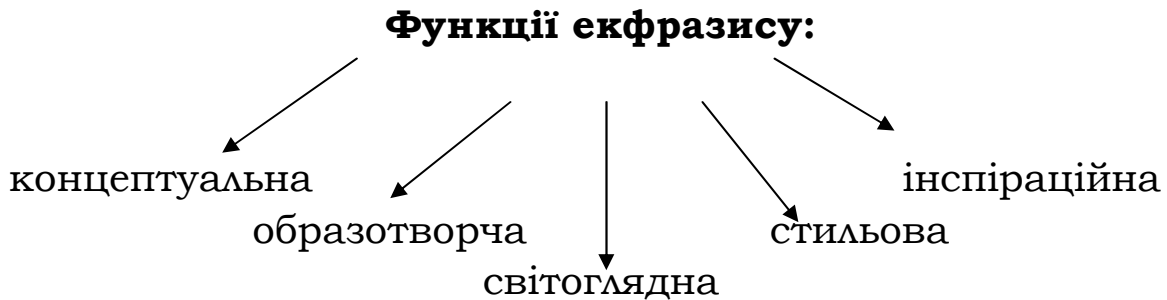
До теми: «Міждисциплінарна концепція вивчення літератури»

Види літературно-мистецьких кореляцій (У. Вайсштайн):

- твори мистецтва, які відображають та інтерпретують відповідну історію, а не є простою ілюстрацією до тексту;
- літературні твори з описом окремих витворів мистецтва;
- літературні твори, які створюють або літературно перетворюють зразки мистецтва;
- літературні твори, що імітують образотворчі стилі;
- літературні твори, що використовують технічні прийоми образотворчих мистецтв (монтаж, колаж, гротеск);
- літературні твори, що співвідносяться з образотворчим мистецтвом та художниками або передбачають спеціальні знання з історії мистецтв;
- синоптичні жанри (емблема);
- літературні твори на ту саму тематику, що й твори мистецтва.

Критерії розрізнення звичайного опису референта та екфразису:

- експресивність (виражальність);
- наративність (зміст події в контексті розповіді і пов'язаний з інтерпретацією);
- репрезентативність (відтворюваність);
- імагологічність (образність).

Типи інтермедіальних зв'язків (за Н. Мочернюк):

- перший тип інтермедіальних зв'язків передбачає моделювання матеріальної фактури іншого виду мистецтва у літературі, отож мова йде про візуальні форми в поезії чи прозі (паліндроми, акростиhi, анаграми, каліграми тощо);
- другий тип інтермедіальних зв'язків передбачає проєкцію формотворчих принципів візуальних мистецтв у літературному тексті. У літературознавстві спостерігаються намагання дослідників проаналізувати поетику прозових творів у зв'язку з виявом у ній певного художнього комплексу творчої манери знакових художників («текст Гойї», «текст Босха» тощо);
- третій тип інтермедіальних зв'язків актуалізує інкорпорацію образів, мотивів, сюжетів творів живопису, графіки, скульптури, архітектури в літературу (найпопулярніший серед дослідників). До цього типу належать дослідження екфрази як словесного опису твору мистецтва.

Зразки екфразису у світовій літературі

- **«Іліада» Гомера:** великі за обсягом фрагменти тексту з описами картин, архітектури, зброї, шат, одягу й палаців. Частіше за все Гомер описував не просто предмет, а речі із зображенням цілого сюжету (наприклад, світ, намальований на щиті Ахілла).
- **«Портрет Доріана Грея» Оскара Вайльда:** у ньому портрет головного героя відіграє домінуючу роль в оповіді.
- **«Собор Паризької Богоматері» Віктора Гюго:** це твір про одну із найвеличніших будівель людства.
- **Сергій Єсенін** у своїх віршах часто використовував мотиви музики – зображував духові інструменти, фольклорні музичні мотиви (наприклад, у поемах «Пугачов» і «Марфа Посадниця» присутній образ дзвонів).
- **«Фламандська дошка» А. Переса-Реверте:** у своїй детективній історії автор фактично створив і детально описав картину вигаданого художника Пітера ван Гюйса «Гра в шахи», а також відтворив і ту історичну епоху, в яку вона нібито була створена.

До теми: «Літературна імагологія»

Жанри, що сприяють розповсюдженню етнокультурних образів:

- подорожні записки;
- звичаєва (етологічна) повість;
- історичний роман;
- тенденційний роман;
- пригодницький роман;
- критична рецепція;
- есе

**Архетипні риси національної вдачі українців,
що відображені в літературі:**

- індивідуалізм (визнання творчої активності особи);
- кордоцентризм (перевага емоційного над раціональним);
- антеїзм (закоріненість у землю, в природу);
- естетизм (культ краси) тощо.

Відображення в художніх текстах глобалізаційних процесів відбувається в таких аспектах (І. Кропивко):

- явища і процеси глобалізованого зовнішнього світу людини;
- внутрішній світ людини, її свідомість і поведінка, що зазнали змін;
- віртуальна реальність як спосіб життя персонажів.

Види етнічних стереотипів (О. Савицька):

- 1) автостереотипи – це думки, судження й оцінки, які стосуються власної етнічної спільності;
- 2) гетеростереотипи – сукупність оцінних суджень про інші народи, про представників певної чужої етнічної групи.

Основні властивості етностереотипів:

- їх емоційно-оцінний характер;
- стійкість (і навіть ригідність) щодо нової інформації;
- узгодженість;
- неточність.

Національні літературні стереотипи

КЛАСИЧНА ЯПОНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

**СЮЖЕТ - ЦЕ ЯРМО ТИХ,
ХТО НЕ МОЖЕ СТВОРИТИ
СІМНАДЦЯТИ ТОМІВ
І ДОСЯГНУТИ ГАРМОНІЇ**

КЛАСИЧНА НІМЕЦЬКА ЛІТЕРАТУРА

**П'ЯТЬ СТОРІНОК СЮЖЕТУ,
СТО СТОРІНОК СУПЕРЕЧКИ:
ПЕРВИННИЙ ДУХ ЧИ МАТЕРІЯ**

КЛАСИЧНА РОСІЙСЬКА ЛІТЕАТУРА

**ВСЕ ДУЖЕ ПОГАНО.
ТЕПЕР ПОГОВОРИМО ПРО ЦЕ
НА 700 СТОРІНКАХ**

КЛАСИЧНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

**БАГАТО ДІЙОВИХ ОСІБ.
БАГАТО РОДИННИХ ЗВ'ЯЗКІВ
В КІНЦІ ВСІ СПІВАЮТЬ ПІД
КАЛИНОЮ**

КЛАСИЧНА ІСПАНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

**Я РОЗПОВІМ ТОБІ ІСТОРІЮ СИНА
МОГО СИНА, ЩОБ РОЗПОВІСТИ
ІСТОРІЮ ПРО ДІДА СИНА
МОГО БАТЬКА.
А ПОТІМ ВСІ ПОМРУТЬ.**

КЛАСИЧНА ІТАЛІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА

**А ТЕПЕР, ХЛОПЦІ, Я РОЗПОВІМ
ВАМ, ЯК, РЯТУЮЧИСЬ ВІД ЧУМИ,
МИ ДІЙШЛИ ДО БОГА ТА ОРГІЙ**

(Перша львівська медiateка
https://www.facebook.com/pg/lvivmediateka/photos/?ref=page_internal)

До теми: «Мережева література»

Види мережевої літератури (А. Андрєєв)

Гіпертекст	«CETERA» www.net.cl.spb.ru/cetera/
	«Хозарський словник» М. Павича uchcom.botik.ru/libr/cit/khaz.koi8.html
	«Плуталка» Алексроми kulichki.rambler.ru/ХромoiAngel/skazki/labirint
	«Don't click!» www.zhurnal.ru/dont/
	«Electronic Labyrinth» jefferson.village.virginia.edu/elab/
Мульти-медійна література	«Листовертні» Дмитра Аваліані www.vavilon.ru/texts/avaliani0.html
	Оля Ляліна «Anna Karenin goes to Paradise» www.teleportacia.org/anna/
	«Cyber-Poetry» student.uq.edu.au/~s271502/
Інтерактивні ігри та колективні твори	«РОМАН» www.cs.ut.ee/~roman_1/hyperfiction/
	«Сад хоку, що розходяться» www.zhurnal.ru/slova/hokku/
	White Road Renga www2.faximum.com/aha.d/wwwdiag.htm

Гостьові книги	«Гостьова книга Буратіно» www.zhurnal.ru/nerogoda/buratino.html
	Проект «Онейрократія» www.zhurnal.ru/oneirocratia/
Віртуальні особистості	Катя Деткіна kulichki.rambler.ru/kadet/
	Мері Шеллі www.net.cl.spb.ru/cetera/homyak.htm
	«Ancient Sites» www.ancientsites.com
Людино- машинна література	«Штампомер» Леоніда Деліцина sputnik.portal.ru/shtampomer/
	«Свіжий погляд» та «RWC» Дмитра Кірсанова www.symbol.ru/dk/programs.html
	«Робот Сергій Дацюк» www.nagual.pp.ru/~ache/datsuk.html
	«Гуртовники Миші» halyava.ru/deno/mousedrv.html

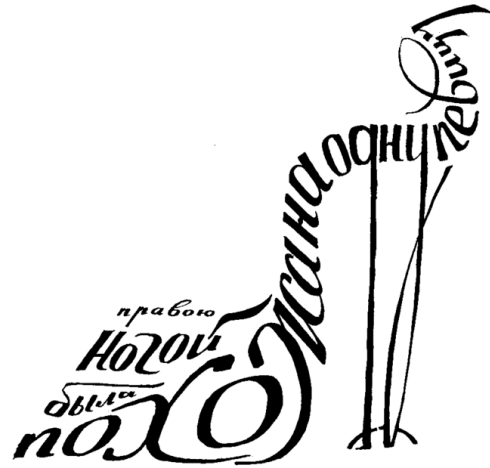
До теми: «Мультимедійна література»
РІЗНОВИДИ ВІЗУАЛЬНОЇ ПОЕЗІЇ

Візуальна поезія – авангардний напрям на стику поезії та зображувального мистецтва; у межах цього різновиду особливого значення набуває візуалізація тексту графічними елементами, що розширюють його образне і смислове значення. У візуальному тексті смислове й художнє навантаження розподіляються між поетичним повідомленням та графічною або зображувальною формою його вираження, при цьому комплексне значення не може бути виражено жодним із художніх засобів, узятих окремо.

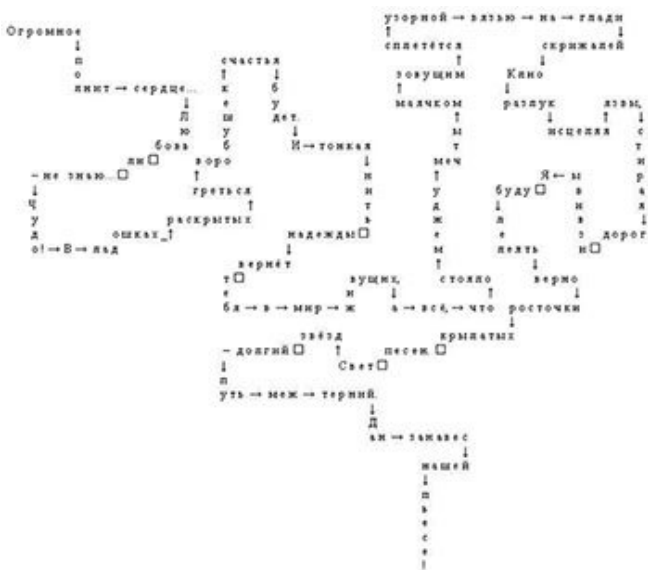
Часто візуалізація створюється за рахунок гри знаками: слова втрачають свої межі, відбувається об'єднання / роз'єднання слів (морфем) за допомогою знаків пунктуації, пробілів, дужок, виділення шрифтами:

МАЯКОВ одиночество
С(КИль) корабля
 без руля **ВЦИК**атила
 для рубля в револю
 цию
 (реВ)ОЛН к нулю
 льнул
 бортом к Кирпичу
 мая ков мая цык
 то...чкапули в конце
 А. Альчук

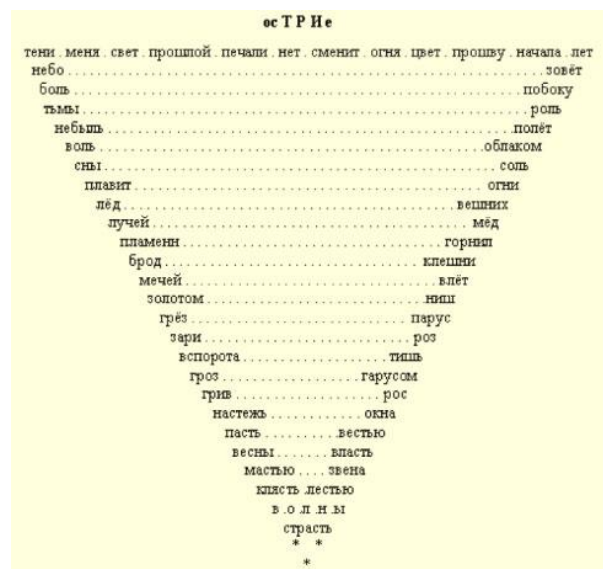
Фігурні вірші (або графічні вірші, віршографіка, каліграма) – вірші, в яких графічний малюнок рядків чи виділених у рядках літер складається в зображення певної фігури чи предмета (монограма, ромб та ін.).

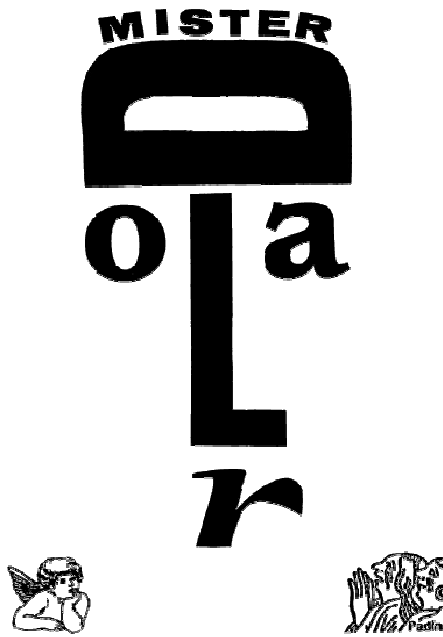
Засновник вірша-каліграми – Гійом Аполлінер.

Тетяна Манкова (Росія)
вірш-лабіринт «Аріадна»

Тетяна Манкова
«ОсТРИе»

Клементе Падін (Уругвай)
«Містер Долар»

Хеннінг Міттендорф
(Німеччина) «Мир»

Листовертні – візуальний паліндром: оскільки в одному такому візуальному об’єкті під різним кутом зору прочитується різний текст. Засновник – Дмитро Аваліані.

Панторима – це поезія, у якій кожен вірш є цілком римою. Враховується не звукова близькість рядків, а до їх повної тотожності – розрізняються лише місця розділення слів та наголоси.

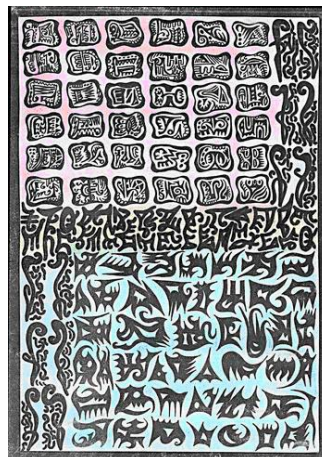
ПОЭТ - ОМУТ
УТЯНЕТ
 ПОЭТОМУ ШУТ "Я" НЕШЬ

Нет обєда –
 е то беда,
 е боль.
 ож алеет,
 о жалеет
 ебо ль?

ВЗЛЕТАТЬ
НАДО ВСЕМ В ЗЛЕ ТАТЬ
НАДО ВСЕМ
ПОЛЕ
ТИШЬ

Вірші Дмитра Аваліані

Лінгвогобелен – по мірі розгалуження смислового дерева на його різномовних гілках-фразах породжуються образимутанти, що утворюються просторовими та часовими перепадами між мелодикою, колористикою та міфологією мов. Таким чином вірш є спробою завізуалізувати взаємоперетворення культур та епох. Засновник – *Віллі Р. Мельників*.

Люменоскрипт – жанр на стику фотоживопису та поезії, фотоживопису і фрактальної стереометрії (багатосарової фотографії). Поезія представлена через муфтолінгву – поетичних оказіоналізмів-кентаврів, скомпонованих за принципом «муфти». Різномовні слова й деталі художньої фотокомпозиції ілюструють одне одного, створюючи нові виміри сприйняття. Засновник – *Віллі Р. Мельників*.

Вірші-колажі – твори, в яких поетичний текст, графічні й фотоелементи знаходяться в синтезі:

Анна і Дмитро Зіміни «Не»   Уляна Заворотинська

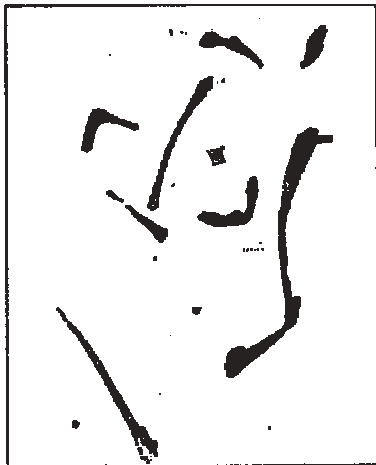
*Олена Кацюба
«Метелик зі сну»*

Вірші-колажі (тексти – ноти – графіка):

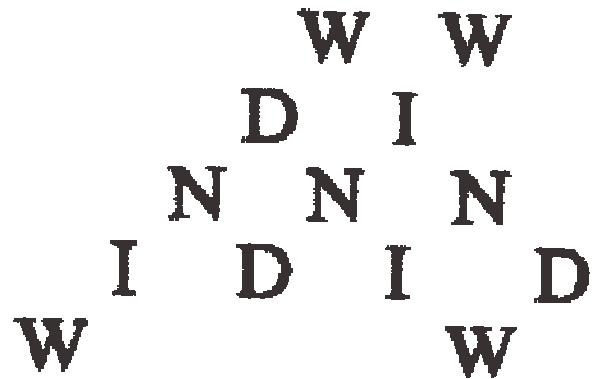

Джованні й Рената Страда (Італія)

Конкретна поезія – літературна течія на початку 50-х ХХ ст., зорієнтована на організацію мовних елементів (літери, морфеми тощо) за просторовим принципом шляхом їх вигадливого розміщення та різноманітного шрифтового оформлення. Змістовий чинник тут виконує другорядну роль.

*Яманака Ріхоїро (Японія)
«Вітер»*

*Ойген Гомрінгер (Німеччина)
«Вітер»*

schweigen schweigen schweigen
 schweigen schweigen schweigen
 schweigen schweigen
 schweigen schweigen schweigen
 schweigen schweigen schweigen

Ойген Гомрінгер «Мовчання»

Спам-поезія – вірші із заголовків спаму, що є різновидом т.зв. *found poetry* (типу поезії, створеному за допомогою слів, фраз, а інколи й цілих уривків із інших джерел та перефразування їх як поезії, зміни інтервалів та ліній, додавання чи видалення тексту, що надає нового сенсу). Спамоезія робить внесок у критику беззмістовних автоматичних текстів.

«Цифрові вірші», що імітують ритміку поезій

О. Пушкіна
 17 30 48
 140 10 01,
 126 138
 140 3 501.

В. Маяковського
 2 46 38 1
 116 14 20!
 15 14 21
 14 0 17.

Фред Бремер і Стів Кроз:

< > ! * ' ' #	Waka waka bang splat tick tick hash,
^ " ` \$ \$ -	Caret quote back-tick dollar dollar dash,
! * = @ \$ _	Bang splat equal at dollar under-score
% * < > ~ # 4	Percent splat waka waka tilde number four
& [ ] . . /	Ampersand bracket bracket dot dot slash,
{ , ,	Vertical-bar curly-bracket comma comma
SYSTEM HALTED	CRASH

До теми: «Гіпертекстова література»

Типи гіпертекстів

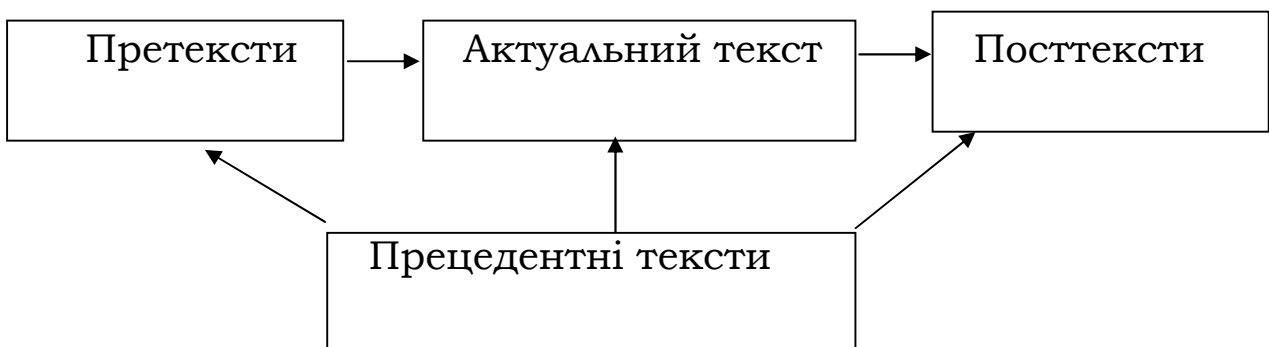
– **за М. Візелем:**

- 1) художні / нехудожні;
- 2) ізолювані / мережеві;
- 3) лише читання / читання з коментарями / читання-письмо;
- 4) проекти одного автора / проекти з можливістю колективної творчості;
- 5) аксіальні/дисперсні.

– **за О. Барановим:**

- 1) лінійні, близькі до традиційних;
- 2) з єдиним сюжетом, але сильно розгалужені;
- 3) так звані «нечитабельні» тексти, у побудові яких обов'язково має брати участь сам читач.

Схематично гіпертекст можна розділити на кілька основних блоків (за О. Чилінгір):

Актуальний текст – основний текст, який автор хоче донести до читача.

Претексти – це тексти, без знання яких неможливе розуміння актуального тексту. На ці тексти йдуть посилання з актуального тексту. Читач може звертатись до цих текстів для отримання додаткових знань або не звертатись, якщо вже

володіє необхідною інформацією для розуміння актуального тексту.

Посттексти – це тексти, породжені читачами після прочитання актуального тексту. Це може бути, наприклад, переказ своїх вражень другові, відповідь на уроці, коментар у блозі чи будь-яке інше використання і передача отриманих знань.

Прецедентні тексти – це стихійно чи свідомо відібрані тексти, що вважаються загальновідомими в конкретній мовній культурі, і тому стають можливими особливі форми їх використання, вони не потребують спеціальних посилань. Елементом володіння культурою вважається знання прецедентних текстів, базовий набір яких відрізняється для кожної культури (субкультури) і змінюється з плином часу.

Типи гіпертекстів за характером прочитання (за О. Маховим)

- **Гіпертексти з лінійною структурою.** Така структура тексту є традиційною: одна частина тексту слідує за іншою, утворюючи, таким чином, послідовний лінійний текст, тому, прибравши гіперпосилання, читач має справу зі звичайним лінійним текстом.

- **Гіпертексти з паралельною структурою.** При сприйнятті гіпертекстів подібної структури читач сам обирає шлях, яким здійснюватиметься процес читання, але йому пропонуються на вибор кілька сюжетних ліній, що паралельно розвиваються. Обравши одну з них, читач зрештою приходиться до фіналу, який може відрізнитись від інших.

- **Гіпертексти з циклічною структурою.** В гіпертекстах цього типу в процесі читання реципієнт постійно чи завжди повертається до початку гіпертексту. Весь гіпертекст являє собою набір коротких текстонів, що розкривають одну сюжетну лінію, але, тим не менше, не послідовно з'єднані одне

з одним. Кожен наступний текстон, починаючи з другого, повертає нас до самого початку гіпертексту. Лише після повторного прочитання гіпертексту із самого початку читачеві відкривається наступний текстон, що відсилає його знов до першого текстону. Таким чином, можна говорити про певне зациклювання сюжетної лінії твору. Автор часто робить це навмисно з метою привернути читача до більш усвідомленого прочитання матеріалу.

- **Гіпертексти з лабіринтною структурою.** Лабіринтна структура видається найскладнішою та найзаплутанішою. Тут читач рухається так званим лабіринтом, утвореним шляхом перетину трьох попередніх видів гіпертекстів. Таким чином, текст матиме кілька варіантів фіналу, в залежності від обраного читачем шляху. Читач, потрапляючи в лабіринт текстонів, слідує за визначеними гіперпосиланнями, які можуть відсилати його як до вже прочитаного матеріалу, так і до нового. Таким чином, лабіринтна структура являє собою перетин лінійної, паралельної та циклічної структур. Автори навмисно порушують сюжетну лінію гіпертексту, щоб зацікавити, захопити читача процесом читання, змусити його подумки брати активну участь у процесі браузеринга за гіпертекстом.

НОБЕЛІВСЬКІ ЛАУРЕАТИ В ГАЛУЗІ ЛІТЕРАТУРИ (з 1990-го року)

Нобелівська премія (*Nobel Prize*) – одна з найпрестижніших міжнародних премій, яку щорічно присуджують за видатні наукові дослідження, революційні винаходи або значний внесок у культуру чи розвиток суспільства. У галузі мистецтва слова премія присуджується щорічно за видатний внесок у розвиток світової літератури.

1991–2000

Рік	Ім'я	Країна	Обґрунтування
1991	Надін Гордімер (1923–2014)	 Південна Африка	Хто своїм прекрасним епосом принесла величезну користь людству
1992	Дерек Волкотт (1930–2017)	 Сент-Люсія	За яскраву поетичну творчість, наповнену історизмом, що є результатом відданості культурі у всій її різноманітності
1993	Тоні Моррісон (нар. 1931)	 США	Хто у своїх наповнених мріями і поезією романах зобразила важливий аспект американ-ської реальності
1994	Кендзабуро Ое (нар. 1935)	 Японія	Хто поетичною силою створив уявний світ, в якому життя і міф проявляються у вигляді картини скрутного життя людини

1995	Шеймас Гіні (1939–2013)	 Ірландія	За ліричну красу й етичну глибину поезії, що відкриває перед нами дивовижні будні й повертає до життя минуле
1996	Віслава Шимборська (1923–2012)	 Польща	За поезію, що з іронічною точністю зображує історичні та біологічні явища в контексті реальності людства
1997	Даріо Фо (1926–2016)	 Італія	За те, що він, наслідуючи середньовічних блазнів, картає владу, відстоюючи честь пригноблених
1998	Жозе Сарамато (1922–2010)	 Португалія	За те, що він за допомогою притч, наповнених уявою, співчуттям та іронією, дає можливість осягнути ілюзорну реальність
1999	Гюнтер Грасс (1927–2015)	 Німеччина	За те, що його пустотливі чорні байки змальовують забуте обличчя історії
2000	Гао Сіцзянь (нар. 1940)	 Франція	За твори всесвітнього значення, просякнуті гіркотою за становище людини у сучасному світі, що відкривають нові можливості для китайського роману та драми

2001–2010

Рік	Ім'я	Країна	Обґрунтування
2001	Відьядхар Сураджджпрасад Найпол (нар. 1932)	 Велика Британія	За поєднання проникливої оповіді та дослідження у творах, що змушують нас замислитися про речі, які зазвичай не обговорюють
2002	Імре Кертес (нар. 1929)	 Угорщина	За опис досвіду боротьби індивіда проти варварського деспотизму історії
2003	Джон Максвелл Кутзее (нар. 1940)	 Південна Африка	За те, що в незліченних образах зображує дивну участь аутсайдерів
2004	Ельфріде Єлінек (нар. 1946)	 Австрія	За музичний потік голосів у романах і п'єсах, які з надзвичайним лінгвістичним запалом розкривають абсурдність соціальних кліше та їхньої поневолюючої сили
2005	Гарольд Пінтер (1930–2008)	 Велика Британія	За те, що у своїх п'єсах відкриває прірву, що лежить під метушнею повсякдення, і вдирається у катівні песимізму

2006	Орхан Памук (нар. 1952)	 Туреччина	За те, що в пошуках меланхолійної душі рідного міста знайшов нові символи для зіткнення і переплетіння культур
2007	Доріс Лессінг (1919–2013)	 Велика Британія	За те, що оповідає про досвід жінок, зі скептицизмом, пристрасною і пророчою силою розглядає розділену цивілізацію
2008	Жан-Марі Гюстав Ле Клезіо (нар. 1940)	 Франція	Автор нових напрямів, поетичних пригод, чуттєвих захоплень, дослідник людства поза межами правлячої цивілізації
2009	Герта Мюллер (нар. 1953)	 Німеччина	Хто із зосередженістю в поезії і щирістю в прозі описує життя знедолених
2010	Маріо Варгас Льйоса (нар. 1936)	 Перу Іспанія	За детальний опис структури влади і за яскраве зображення повстання, боротьби і поразки особистості

2011–2020

Рік	Ім'я	Країна	Обґрунтування
2011	Томас Транстремер (1931–2015)	 Швеція	За стислі та прозорі образи, що дали читачам змогу по-новому поглянути на реальний світ

2012	Мо Янь (нар. 1955)	 КНР	За галюциногенний реалізм, що поєднується з народними казками, історією та сучасністю
2013	Еліс Манро (нар. 1931)	 Канада	Майстер сучасного оповідання
2014	Патрік Модіано (нар. 1945)	 Франція	За мистецтво пам'яті, з яким він розкриває найбільш невловне в людській долі й показує життя в окупації
2015	Світлана Алексієвич (нар. 1948)	 Білорусь	За її багатоголосу творчість – пам'ятник стражданню і мужності у наш час
2016	Боб Ділан (нар. 1941)	 США	За створення нових поетичних експресій в американській пісенній традиції
2017	Кадзуо Ісігуро (нар. 1954)	 Велика Британія	За те, що у своїх повістях потужної емоційної сили відкриває прірву під нашим ілюзорним почуттям зв'язку зі світом

ФРАГМЕНТИ ТЕОРЕТИЧНИХ І НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЕТНОПОЛІТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ Й.-Г. ГЕРДЕРА

Помітний внесок у формування етнополітичних концепцій і теорій зробив філософ Йоган Готфрід Гердер (1744–1803 рр.). Він був учнем, а деякий час і другом І. Канта та автором багатьох праць, які пізніше вийшли у тридцятитринадцятому виданні. Й.-Г. Гердер вважається засновником першої історичної теорії мови, яку він виклав у своїх досить відомих працях «Про походження мови» (1772 р.) та «Ідеї до філософії історії людства» (1784–1791 рр.). У цих же працях він запропонував ідею належності кожної людини до якоїсь групи (етнічної, релігійної, соціальної, професійної тощо). Найбільш природною серед усіх груп і найпривабливішою для будь-якої особи, на думку німецького вченого, є етнічна група, народ або нація. Згідно із Гердером, кожна з цих груп має народний дух (*Volksgeist*), тобто спосіб життя, почувань і поведінки, котрі цінуються понад усе лише тому, що вони є «своїми власними». Слід відзначити, що з цього часу ідея належності людини до етнічної групи та / чи нації стала однією з найважливіших складових етнічної та національної парадигм.

Особливої уваги, на погляд автора, заслуговують думки Гердера про різноманітність і рівноправність культур, про цінність і значимість кожної з них, про можливість та потребу їх мирного співіснування. Він був одним із перших, хто поставив питання про культурне самовизначення народів, хто побачив негативні наслідки руйнування чи нівелювання культурних відмінностей, поширення універсалістських і космополітичних ідей, особливо в їх спотвореному та гіпертрофованому вигляді. Він засуджував походи А. Македонського, Цезаря, К. Великого та інших завойовників, оскільки вони руйнували й нищили самобутні культури поневолених народів. Він заперечував імперську форму державного устрою, яка перешкоджала збереженню і вільному розвитку культур, включених до неї народів. Мав

рацію професор Оксфордського університету, автор відомої на Заході праці «Доба Просвітництва» Ісайя Берлін, який охарактеризував Гердера як «пророка різноманітності». Більше того, на думку автора, є підстави вважати, що Гердер започаткував розробку ідеї, яка пізніше, вже у ХХ ст., була покладена в основу поширеної сьогодні концепції багатокультурності.

Чимало уваги присвятив Гердер подальшій розробці концепцій нації та національної держави. Головною визначальною рисою нації, на думку вченого, була мова, оскільки саме в ній «сконцентровано розум даного народу та його характер». Іншими рисами нації він вважав спільність етнічного походження та території. «Найбільш природною державою є держава, яка складається з одного народу з єдиним національним характером... Народ – це природне утворення, подібне родині, тільки значно обширніше», – писав він в «Ідеях до філософії історії людства».

У цій же роботі він висунув і обґрунтував концепцію «природних кордонів». Згідно із цією концепцією, кордони держави мають співпадати із т.зв. «етнічними кордонами», тобто охоплювати територію, заселену представниками «своєї нації».

<...>

Слід також відзначити, що Гердер у роботі «Про походження мови» вперше ввів у науковий обіг термін «націоналізм». Це дало підстави деяким сучасним західним фахівцям охарактеризувати згадану працю «основною роботою про націоналізм» того часу; а його самого – засновником німецького націоналізму, вченим, який «підкреслював більш етнічні, ніж демократичні аспекти націоналізму. <...> Його націоналізм був досучасного типу і не ніс політичного навантаження. Він лише підготував ґрунт для зародження сучасного етнонаціоналізму та культурницького націоналізму.

Карпунов О.В. Вступ до етнополітології: науково-навч. посібник. К.: Ін-т економіки, управління та господарського права, 1999. С. 50–55.

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬНЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ М.М. БАХТИНА К РАБОТЕ «ФОРМЫ ВРЕМЕНИ И ХРОНОТОПА В РОМАНЕ»

Хронотоп определяет художественное единство литературного произведения в его отношении к реальной действительности. <...> Все временно-пространственные определения в искусстве и литературе неотделимы друг от друга и всегда эмоционально-ценностно окрашены. Абстрактное мышление может, конечно, мыслить время и пространство в их раздельности и отвлекаться от их эмоционально-ценностного момента. Но живое художественное созерцание (оно, разумеется, также полно мысли, но не абстрактной) ничего не разделяет и ни от чего не отвлекается. Оно схватывает хронотоп во всей его целостности и полноте. Искусство и литература пронизаны хронотопическими ценностями разных степеней и объемов. Каждый мотив, каждый выделенный момент художественного произведения является такой ценностью. <...>

***

В чем значение рассмотренных нами хронотопов? (У цитованій праці розглядається кілька видів, типових для романів різних епох. – А.З., Т.Ш.). Прежде всего, очевидно их сюжетное (тут і далі виділення автора. – А.З., Т.Ш.) значение. Они являются организационными центрами основных сюжетных событий романа. В хронотопе завязываются и развязываются сюжетные узлы. Можно прямо сказать, что им принадлежит основное сюжетнообразующее значение.

Вместе с этим бросается в глаза изобразительное значение хронотопов. Время приобретает в них чувственно-

наглядный характер; сюжетные события в хронотопе конкретизируются, обрастают плотью, наполняются кровью. О событии можно сообщить, осведомить, можно при этом дать точные указания о месте и времени его свершения. Но событие не становится образом. Хронотоп же дает существенную почву для показа-изображения событий. И это именно благодаря особому сгущению и конкретизации примет времени – времени человеческой жизни, исторического времени – на определенных участках пространства. Это и создает возможность строить изображение событий в хронотопе (вокруг хронотопа). Он служит преимущественной точкой для развертывания «сцен» в романе, в то время как другие «связующие» события, находящиеся вдали от хронотопа, даются в форме сухого осведомления и сообщения (у Стендаля, например, осведомлению и сообщению принадлежит высокий удельный вес; изображение концентрируется и сгущается в немногих сценах; сцены эти бросают конкретизирующий свет и на осведомительные части романа – см., например, построение «Арманс»).

Таким образом, хронотоп как преимущественная материализация времени в пространстве является центром изобразительной конкретизации, воплощения для всего романа. Все абстрактные элементы романа – философские и социальные обобщения, идеи, анализы причин и следствий и т.п. – тяготеют к хронотопу и через него наполняются плотью и кровью, приобщаются художественной образности. Таково изобразительное значение хронотопа. <...>

Но хронотопичен всякий художественно-литературный образ. Существенно хронотопичен язык как сокровищница образов. Хронотопична внутренняя форма слова, то есть тот опосредствующий признак, с помощью которого первоначальные пространственные значения переносятся на временные отношения (в самом широком смысле). Здесь не место касаться этого более специального вопроса. Сошлемся на соответствующую главу работы Кассирера («Философия символических форм»), где дается богатый фактическим

материалом анализ отражения времени в языке (освоения времени языком).

Принцип хронотопичности художественно-литературного образа впервые со всею ясностью раскрыл Лессинг в своем «Лаокооне». Он устанавливает временной характер художественно-литературного образа. Все статически-пространственное должно быть не статически же описано, а должно быть вовлечено во временной ряд изображаемых событий и самого рассказа-изображения. Так, в знаменитом примере Лессинга, красота Елены не описывается Гомером, а показывается ее действие на троянских старцев, причем это действие раскрывается в ряде движений, поступков старцев. Красота вовлекается в цепь изображаемых событий и является в то же время не предметом статического описания, а предметом динамического рассказа. <...>

Мы говорим здесь только о больших объемлющих и существенных хронотопах. Но каждый такой хронотоп может включать в себя неограниченное количество мелких хронотопов: ведь каждый мотив может иметь свой особый хронотоп, о чем мы уже говорили.

В пределах одного произведения и в пределах творчества одного автора мы наблюдаем множество хронотопов и сложные, специфические для данного произведения или автора взаимоотношения между ними, причем обычно один из них является объемлющим, или доминантным (их-то мы главным образом анализировали здесь). Хронотопы могут включаться друг в друга, сосуществовать, переплетаться, сменяться, сопоставляться, противопоставляться или находиться в более сложных взаимоотношениях. Эти взаимоотношения между хронотопами сами уже не могут входить ни в один из взаимоотносящихся хронотопов. Общий характер этих взаимоотношений является диалогическим (в широком понимании этого термина). Но этот диалог не может войти в изображенный в произведении мир, ни в один из его (изображенных) хронотопов: он – вне изображенного мира, хотя и не вне произведения в его целом. Он (этот диалог)

входит в мир автора, исполнителя и в мир слушателей и читателей. И эти миры также хронотопичны.

Как же даны нам хронотопы автора и слушателя-читателя? Прежде всего они даны нам во внешнем материальном существовании произведения и в его чисто внешней композиции. Но материал произведения не мертвый, а говорящий, значащий (или знаковый), мы не только его видим и осязаем, но мы всегда слышим в нем голоса (хотя бы и при немом чтении про себя). Нам дан текст, занимающий какое-то определенное место в пространстве, то есть локализованный; создание же его, ознакомление с ним протекают во времени. Текст как таковой не является мертвым: от любого текста, иногда пройдя через длинный ряд посредствующих звеньев, мы в конечном счете всегда придем к человеческому голосу, так сказать, упрямся в человека; но текст всегда закреплен в каком-нибудь мертвом материале: на ранних стадиях развития литературы – в физическом звучании, на письменной стадии – в рукописях (на камне, на кирпичках, на коже, на папирусе, на бумаге); в дальнейшем рукопись может принять форму книги (книги-свитка или книги-кодекса). Но рукописи и книги в любой форме лежат уже на границах между мертвой природой и культурой, если же мы подходим к ним как к носителям текста, то они входят в область культуры, в нашем случае – в область литературы. В том совершенно реальном времени-пространстве, где звучит произведение, где находится рукопись или книга, находится и реальный человек, создавший звучащую речь, рукопись или книгу, находятся и реальные люди, слушающие и читающие текст. Конечно, эти реальные люди – авторы и слушатели-читатели – могут находиться (и обычно находятся) в разных временах-пространствах, иногда разделенных веками и пространственной далью, но все равно они находятся в едином реальном и незавершенном историческом мире, который отделен резкой и принципиальной границей от изображенного в тексте мира. Поэтому мир этот мы можем назвать создающим текст миром: ведь все его моменты – и отраженная в тексте действительность, и

создающие текст авторы, и исполнители текста (если они есть), и, наконец, слушатели-читатели, воссоздающие и в этом воссоздании обновляющие текст, – равно участвуют в создании изображенного в тексте мира. Из реальных хронотопов этого изображающего мира и выходят отраженные и созданные хронотопы изображенного в произведении (в тексте) мира.

Как мы сказали, между изображающим реальным миром и миром, изображенным в произведении, проходит резкая и принципиальная граница. Об этом никогда нельзя забывать, нельзя смешивать, как это делалось и до сих пор еще иногда делается, изображенный мир с изображающим миром (наивный реализм), автора – творца произведения с автором-человеком (наивный биографизм), воссоздающего и обновляющего слушателя-читателя разных (и многих) эпох с пассивным слушателем-читателем своей современности (догматизм понимания и оценки). Все подобного рода смешения методологически совершенно недопустимы. Но совершенно недопустимо понимание этой принципиальной границы как абсолютной и непереходимой (упрощенческое догматическое спецификаторство). При всей неслиянности изображенного и изображающего мира, при неотменном наличии принципиальной границы между ними они неразрывно связаны друг с другом и находятся в постоянном взаимодействии, между ними происходит непрерывный обмен, подобный непрерывному обмену веществ между живым организмом и окружающей его средой: пока организм жив, он не сливается с этой средой, но если его оторвать от нее, то он умрет. Произведение и изображенный в нем мир входят в реальный мир и обогащают его, и реальный мир входит в произведение и в изображенный в нем мир как в процессе его создания, так и в процессе его последующей жизни в постоянном обновлении произведения в творческом восприятии слушателей-читателей. Этот процесс обмена, разумеется, сам хронотопичен: он совершается прежде всего в исторически развивающемся социальном мире, но и без отрыва от меняющегося исторического пространства. Можно

даже говорить и об особом творческом хронотопе, в котором происходит этот обмен произведения с жизнью и совершается особая жизнь произведения.

Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике. Вопросы литературы и эстетики. М. : Худож. лит., 1975. С. 234–407.

СЕРИЙНОСТЬ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ

...По Умберто Эко, серийность прежде всего соотносится с культурой, с литературой; Эко отмечает, что открытое произведение провоцирует серийность. Первый же художественный текст, который здесь приходит на ум, – это «Евгений Онегин» Пушкина: вот пример произведения, которое потенциально не завершено и потенциально провоцирует серийность. (Хотя не только потенциально, мы знаем, что были и продолжения.) Второй пример, который сразу же встает за «Евгением Онегиным», – это «Мертвые души», которые не завершены по понятным причинам и тоже вполне могут провоцировать серийные продолжения. <...> Но эта серийность оказывается по большей части не востребована рынком, если исключить эксперименты рубежа 1980–1990-х годов, когда стали писать продолжения классических произведений, совершенно непопулярные...

Мне представляется, что сегодня имеет смысл говорить о нашем дне и его серийности в несколько ином плане. Прежде всего, это серийность в сфере книгоиздательства. Она уже довольно давно показала, что серии коммерчески успешнее, нежели отдельные издания. Можно вспомнить советские времена: серии «Классики и современники», «Всемирная литература», можно вспомнить еще более популярные серии фантастики, приключений и более авторитетные – «Литературные памятники», «Библиотека поэта». <...>

Перейдем теперь к культуре более массовой. Взять, к примеру, так называемые ситкомы, я имею в виду корневые проекты, такие как «Женаты... с детьми», «Моя прекрасная няня», «Папины дочки» и иже с ними. Сама технология создания этих проектов заключается в том, что берется общий сюжет, выработанный на американском телевидении, а потом он подгоняется под ту или иную национальную почву. Все эти проекты существуют, они легко узнаются и, в общем-то, смотрятся как вполне родные, потому что мы уже к ним привыкли. Еще одна серийность подобного рода – это фастфуд, прежде всего, конечно, «Макдоналдс» – безусловно, серийный проект в условиях глобализации. <...> ...постепенно «Макдоналдсы» были унифицированы. Почему это происходит? Потому что, наверное, как раз «Макдоналдс» и является тем видом сериальной продукции, который должен не быть национально-идентичным, который должен быть принципиально глобальным, чтобы человек, приехав в любую страну, мог увидеть знакомую надпись, зайти туда и чувствовать себя абсолютно как дома.

Конечно, отдельно стоит вопрос о серийности в кинематографе. Когда отечественный кинематограф пытается выехать на такой серийности, в подавляющем большинстве случаев он, конечно, терпит неудачу. Я имею в виду попытки создания сиквелов и ремейков популярной советской классики 1960–1970-х годов: и «Ирония судьбы», и «Джентльмены удачи», и «Кавказская пленница», и «Служебный роман» – не было ни одного примера не только хоть сколько-нибудь подобного оригиналу, но хотя бы просто хорошего фильма, который можно было бы с интересом смотреть. И совсем иная ситуация с серийными проектами, идущими из Соединенных Штатов, – прежде всего, это серийные проекты для подростков, но по понятным причинам эту продукцию с радостью потребляют не только они, но и подростки повзрослевшие, и маленькие дети, и люди совсем уже взрослые. Это не просто серийные проекты – это проекты, которые формируют целые культы фильмов и книг, причем это серийность полиавторского свойства. Здесь

можно вспомнить, например, и «Властелина колец», и «Хроники Нарнии», и особенно, наверное, «Звездные войны» и «Пираты Карибского моря». Продолжений этих проектов, безусловно, ждут, к ним готовятся, создаются специальные группы и в сети, и вне ее. <...> Достаточно пройтись в Лос-Анджелесе по Голливудскому бульвару, чтобы увидеть, что там в основном, помимо туристов, собираются как раз продукты серийного кинематографа: там можно встретить и Спайдермена, и Супермена, и Бэтмена, и всех прочих – менов – и Икс, и Блэк... Апогей такой «культовости» – это, конечно же, «Гарри Поттер». Вроде бы проект завершен, книги написаны, фильмы сняты; но достаточно погулять по Интернету, чтобы увидеть, как, где и каким образом этот проект продолжается – в разного рода школах, студиях, мастер-классах и прочих элементах нашего серийного мышления.

На мой взгляд, сегодня серийность – это знак общего языка людей всего мира. Моду здесь, конечно, задает англоязычная культура, но мне кажется, что это совершенно непринципиально, просто на сегодняшний день она ведущая и лучшая в мире. <...> А в условиях глобализации доказывать свое право на культурную идентичность приходится именно через конкурентоспособность с серийными проектами Соединенных Штатов.

Доманский Ю.В. Серийность в условиях глобализации: постановка проблемы. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/seriynost-v-usloviyah-globalizatsii-postanovka-problemy>.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЛІТЕРАТУРИ І ГЛОБАЛІЗАЦІЯ: НАЦІОНАЛЬНЕ І ГЛОБАЛЬНЕ У ПРОСТОРИ ХУДОЖНЬОЇ СВІДОМОСТІ

Глобалізація, яка охопила різні у культурологічному плані країни, поставила перед окремими європейськими літературами низку складних і неоднозначних за своїми наслідками проблем. Змінюються не лише моделі репрезентації національних літератур, що донедавна претендували на роль «світових», а й суттєво трансформується уявлення про «включеність» культурних традицій у річище світового письменства. Водночас переглядається і механізм «залучення» письменника до європейського і ширше – світового літературного канону. <...> Дедалі більше лунає голосів із боку представників тих національних літератур, які зазнали «колоніальної травми», а відтак до сьогодні не можуть претендувати на роль світових. До того ж останнім часом активно дискутується висунута одним із найяскравіших представників постколоніальної критики Г. Бгабгою ідея «культурної гібридності», в якій убачають панацею від крайнощів світової глобалізації і можливе втілення ідеальної моделі посткультури. Жодна з літератур, передусім західноєвропейських, сьогодні вже не може претендувати на роль універсальної й відтак остерігається говорити від імені «цивілізації взагалі» і видавати своє приватне, партикулярне за всесвітнє.

<...> Небезпека проекту глобалізації проглядає уже в самій стратегії – порівнювати так звані «сильні» країни щодо їхніх економічних і культурних потенціалів, а вже потім прикладати вироблені критерії до країн, які традиційно вважають «слабкими». Це значною мірою і визначає «лінії розломів» між основними світовими цивілізаціями, — ідея, яку теоретично обґрунтовує у своїх працях С. Гантінгтон. <...> Ідеальний зразок, зрозуміла річ, бачиться переважно на Заході, який і визначив креативні лінії самого процесу глобалізації.

Постмодерність рішуче підірвала уявлення про усталені стереотипи комунікації між окремими національними літературами. З'являються новочасні наративи глобалізації, які все ще претендують на втілення колишнього просвітницького проекту – приведення людства до однієї раціонально побудованої системи, яка постане на основі традиційних європейських демократій та уламках колишнього соціалістичного табору. <...> Виникає нова символіка корпоративної риторики, яка часто асоціює – і не безпідставно – глобалізацію як нову мову або навіть наратив влади. Природно, що за таких обставин постає закономірне запитання: що представляє собою сьогодні «європейська література»?

<...> ...в історії світового літературознавства здійснювалися авторитетні спроби зберегти уявлення про європейську літературу як про специфічну культурну єдність, яка має низку визначальних типологічних характеристик. Для Е. Курціуса це наявність для літератур Європейського регіону генетично спільного коріння: вони постали на підставі двох культурних складників – антично-середземноморського і сучасного західного. Це і зумовило характер подальшого розвою європейської літератури у напрямові розбудови спільних для окремих національних літератур жанрових систем, типології сюжетів, відповідних стильових форм та їхньої закономірної зміни в процесі еволюції. Щоправда, і цей видатний німецький дослідник небезпідставно при цьому зазначав: європейська література – «одностайність, яка, якщо розділити її на пласти, одразу ж ховається».

Явище культурної фрагментації – глобальна ознака і один із найскладніших парадоксів «зближення світів» початку ХХІ ст. Словом, момент, про який писав Е. Курціус, – момент розділення європейської літератури на «пласти» – відбувається сьогодні надзвичайно швидкими темпами. Іноді це відбувається шляхом включення в неї «інших» голосів, які від епохи Просвітництва сприймалися з європоцентристської перспективи як віддалена периферія європейського літературного життя. Йдеться, наприклад, про літератури

Слов'янського регіону, в деяких спостерігалось не лише хронологічне «запізнювання» на тлі західних, а й не так явно виражений зв'язок зі спадщиною античності, а також так звана «неповнота» стильових потоків. Тим більше, що перед деякими з цих літератур, серед яких можна назвати сербську, словенську, болгарську й українську, тривалий час, принаймні у XVIII – першій половині XIX ст., не поставало завдання: надолужити наявний «розрив» між ними й іншими літературами, які донедавна називали «розвиненішими». Актуальнішою виявилася проблема надто далека для західноєвропейських літератур, – вони мали довести існування свого національного літературного дискурсу як цілком суверенного і незалежного, який спроможний відбивати у художньому слові життя своєї національної спільноти. <...>

Природно, що ці літератури за доби глобалізації одержують новий шанс щодо свого включення в парадигму «європейських літератур» на паритетних правах із тими літературами, які донедавна перебували в авангарді художнього поступу. <...> «Зони контактів» між різними літературами сьогодні не тільки радикально переосмислюються, а й виробляються нові методологічні підходи до їхньої оцінки, передусім зорієнтовані на компаративізм із його інтегральним інструментарієм. Адже цілком зрозуміло, що рівень взаємодії між такими літературами, як французька (англійська або німецька) і українська (сербська, словенська, болгарська) істотним чином відрізняються від тих, які спостерігалися всередині між згаданими західноєвропейськими літературами. Водночас такі літератури, як польська і російська, вже за часів Просвітництва фактично вирішили своє над завдання – подолати історико-культурний розрив між ними і західноєвропейськими літературами. А це, власне, порушує питання про можливі різні шляхи слов'янських літератур, за допомогою яких вони утверджувалися у світі. Щоправда, в цьому плані і західноєвропейські літератури не створюють якусь принципову цілісність і єдність і не завжди

підпорядковуються спільним для них законам художнього розвитку. Серед них також мають місце процеси хвилеподібного «запізнювання», «надолужування втраченого», «вирівнювання» за певним зразком. <...>

Глобальний проект творення нового типу культурного розмаїття повертає нас до нового осмислення і реінтерпретації Просвітництва й неоуніверсалізму. Адже новий глобальний підхід при всіх історичних суперечностях все ж таки хоче акцентувати особистісне, індивідуальне, взагалі обстоює еталон індивідуального вибору в усьому, протистоїть застарілому принципу політики і стратегії, яка підносить групове, локальне, вузькорегіональне, – гасла, які з усією очевидністю намагалися реалізувати європейські просвітителі. Глобалізація не обіцяє нової гомогенності, пошуків однієї цивілізаційної мети, це пошук нової єдності через нове осмислення різноманітності, нове поєднання культур і субкультур, пошук можливості почути окремі «голоси», які донедавна не помічалися. Інша річ, що право одиниці – так вже сталося історично – завжди обстоювалося в результаті протидії та протистояння тому, що нав'язувалося іззовні, намагалося підпорядкувати собі, профанувати саму ідею свободи вибору, нівелювало національно своєрідне. Йдеться про міфологізацію «свого» і «чужого» в європейському дискурсі, коли «своє» – це, як правило, автохтонне, культурно близьке, а «чуже» ще потребує прискіпливої перевірки задля того, щоб воно стало фактом асиміляційних процесів «своєю» культурою. Адже ані Вольтер, ані Монтеск'є, ані Шльоцер – теоретики європоцентризму – навіть не могли передбачити того, що їхні ідеї знову виявляться настільки актуальними на початку ХХІ ст. і будуть потребувати і кардинального переосмислення, і нових стратегій для свого втілення.

У цьому плані європейська література стає полем випробування політичних й ідеологічних акцій сприйняття / несприйняття окремих національних літератур як пріоритетних або провідних. Усе це підсилюється пошуками нового ідеального адресата – «громадянина світу», який успадковує свої інтелектуальні знання з епохи

Просвітництва і намагається пристосувати їх до реалій глобальної постісторії. В результаті можливе формування єдиного віртуального простору текстів європейської літератури... <...>

Важливою ознакою європейської літератури є уявлення про її окремий індивідуальний образ (Gestalt), над яким тяжіє спільна для окремих національних літератур доля (Geschicks). Проте це ще не означає радикальної відмови за доби глобалізації від національних форм метанарації, які сьогодні породжують нові глобальні тексти і контексти. За таких трансформацій особлива роль покладається на реципієнта – читача, якого за доби глобалізації та мультикультуралізму можна уявити як «людину пограниччя», культурного індивіда, який свідомо грає багатьма ідентичностями і має щасливу можливість багатомірного бачення себе та довкілля. Власне, в його свідомості і може «закріпитися» цей мінливий і динамічний образ «європейської літератури», який сьогодні репрезентує розмаїту палітру національних дискурсів із пріоритетністю «знаковості» як константи художнього мислення, де немає місця для поділу літератур на більш або менш розвинені, «повні» або «неповні», центральні або маргінальні.

У цілому глобалізацію в її стосунку до європейських літератур не можна оцінити однозначно за негативною чи позитивною шкалою. Вона містить у собі одночасно і надію, і відчуття небезпеки хоча б через те, що той, хто буде активно протистояти впливам глобалізації, ризикує в результаті опинитися на задвірках європейського культурного життя. Проте існує небезпідставна надія на те, що глобалізація не призведе до суцільної гомогенізації – це означало б крах європейської літератури, а буде розвиватися динамічно, відкриваючи шлях для більшої розмаїтості та багатополлярності у розумінні художніх процесів в історії Європи. Приймаючи до уваги той факт, що навіть сьогодні деякі європейські літератури не готові до контремісії – поширення свого культурного впливу по всьому світу, залишається також і надія, що історія літератур європейських

країн буде сприйматися незабаром не як єдиний «шаблон», а як наявність багатолікого культурного простору, в якому національне розмаїття залишиться типологічною ознакою такої культурної єдності, яка і складає саме поняття «європейська література».

Лімборський І. Європейські літератури і глобалізація: національне і глобальне у просторі художньої свідомості. Всесвіт. 2008. №5/6. С. 152–156.

ІЗ «ОРІЄНТАЛІЗМУ» Е. САЇДА

Зважаючи нзі це, розглянемо Наполеона і де Лессе. Все, що вони більш-менш знали про Схід, походило з книжок, написаних у традиції орієнталізму, закладеної в бібліотеці *ideas reçues*, Схід був для них чимось на зразок лютого лева, з яким можна зіткнутись і якимось приборкати, тому що тексти зробили цей Схід доступним. Той Схід був мовчазний, придатний Європі для здійснення її проектів, які втягували в себе місцевих жителів, але ніколи не відповідали за цих жителів, неспромож них протистояти цим проектам, уявленням чи простим описам, які спричинили ті проекти. На початку я назвав таке співвідношення між західним письмом (та його наслідками) і мовчанням Сходу результатом та знаком потужної культурної сили Заходу, його прагненням володіти Сходом. <...>

Протягом XIX–XX ст. орієнталісти набули поважнішої ролі, оскільки тоді межі уявного та географічного охоплення звузились і тому що взаємини Європи зі Сходом визначались нестримною європейською експансією у пошуках ринків збуту, нових ресурсів та колоній, і, нарешті, тому що орієнталізм завершив своє самоперетворення із наукового дискурсу в імперську інституцію. <...>

Протягом його найвизначнішого періоду в XIX ст. він (орієнталізм. – А.З., Т.Ш.) висунув багатьох науковців, збільшив кількість мов, які вивчали на Заході, а також

кількість манускриптів, які видавали, перекладали і коментували; у багатьох випадках він дав Сходові прихильних європейських дослідників зі щирим зацікавленням у таких сферах, як санскритська граматики, фінікійська нумізматика та арабська поезія. Але і тут ми повинні бути дуже відвертими: орієнталізм нехтував Сходом. Як система мислення про Схід, він завжди виходив із специфічно людських дрібниць до понадлюдських узагальнень: спостереження над арабським поетом X ст. поширились на курс політики щодо (і про) східної ментальності в Єгипті, Іраку й Арабії. Так само рядок із Корану можна розглядати як найкращий доказ мусульманської чуттєвості, яка не піддається викоріненню. Орієнталізм вважав Схід незмінним і цілковито відмінним (причини змінюються від епохи до епохи) від Заходу. І орієнталізм в його поствісімнадцятостолітній формі ніколи не спромігся виправити себе. Усе це обґрунтовує неминучість появи таких дослідників та адміністраторів Сходу, як Кромер і Белфур.

<...> Чи може Щось інше, крім політичних взаємин типу «володар-невільник», витворити такий орієнталізований Схід, який чудово схарактеризував Анвар Абдель Малек?

1. На рівні *постановки проблеми* і проблематичности орієнталізм розглядає Схід та його жителів як «об'єкт» дослідження, позначений інакшістю... Такий «об'єкт» досліджень буде звичним, пасивним, не братиме участі в дослідженні, наділений «історичною» суб'єктивністю, а передусім є неактивним, неавтономним, несuverенним щодо себе: тільки Схід чи житель Сходу, або «суб'єкт»...

2. На рівні тематики (орієнталісти) прийняли есенціалістську концепцію країн, народів і людей Сходу, концепцію, яка виражає себе через характерну етнічну типологію і швидко переходить у расизм. <...>

...орієнталізм від свого початку висунув дві характеристики: 1) нововідкритого наукового самоусвідомлення, що ґрунтується на лінгвістичній важливості Сходу для Європи, і 2) схильності ділити, підрозділяти та перерозділювати свій суб'єкт дослідження без

будь-якої зміни своїх уявлень про Схід як завжди-такий-самий, незмінюваний, одноманітний і глибоко своєрідний об'єкт. <...>

Із розчарованого та узагальненого, щоб не сказати шизофренічного, погляду на Схід виринає, ще одна характерна риса. З цілого Сходу можна зробити зразок, який служить для ілюстрації специфічної форми ексцентричності.

<...> Схід перетворюється у живу картину чудернацтва. І та мальовнича картина досить логічно стає спеціальною темою для текстів. Коло замикається; від буття тим, до чого тексти не підготували? Схід може перетворитися в щось таке, що можна описати дисциплінованим методом. Його чужинність можна перекласти, його значення зашифрувати, його ворожість приборкати, і все-таки ця узагальненість, яка надається Сходові, те розчарування з ним, та не зрозуміла ексцентричність, яку він виявляє, усе це надалі накладається на те, що написано чи сказано про Схід. <...>

Наприкінці першої світової війни Африка і Схід не були для Заходу надто інтелектуально цікавим видовищем, а стали радше упривілейованою територією для цього. Масштаб орієнталізму точно збігався з масштабами імперії, і саме та абсолютна однастайність між ними спровокувала тільки кризу в історії західної думки щодо Сходу і у відносинах з ним. Ця криза продовжується досі. <...>

Що нам зараз потрібне, як сказав Гібб (Г. Гібб – британський арабіст та ісламознавець. – А.З., Т.М.), то це співпраця традиційного орієнталіста і доброго науковця суспільних дисциплін: поміж собою вони будуть виконувати «інтердисциплінарну» роботу. І, очевидно, традиційний орієнталіст не переобтяжуватиме Сходу застарілим знанням, ні, його дослідження служитиме нагадуванням його необізнаним колегам у цій сфері, що «застосовувати психологію і механізми західних політичних інституцій до азіатської чи арабської ситуації – це чистісінький Волт Дісней».

На практиці таке поняття означало, що коли жителі Сходу борються із колоніальним поневоленням, то треба

сказати, (щоб не ризикувати Дісней-ізмом), що вони ніколи не розуміли значення самоуправління так, як це розуміємо «ми». Якщо окремі жителі Сходу чинять опір расовій дискримінації, а інші у той же час її за стосовують, то скажуть, що «всі вони є жителями Сходу» і класові інтереси, політичні обставини, економічні фактори стають недоречними. Або скажуть, як Бернар Луїс, що, якщо арабські палестинці чинять опір ізраїльським поселенням та окупації їхніх земель, то це лише «повернення ісламу», або як відомий сучасний знавець Сходу окреслює, – це ісламська опозиція супроти неісламських народів, принцип ісламу, що зберігся від VII ст. Історія, політика, економіка не мають значення. Іслам є ісламом. Схід є Сходом, і, будь ласка, заберіть всі ваші ідеї про ліве та праве крило, про революції і повертайтеся до Disneyland.

<...>

У той час як антиколоніалізм охоплює і об'єднує увесь східний світ, орієнталіст засуджує цю активність не тільки як якусь неприємність, але як образу для західних демократій. Світ зіткнувся з величезними загальноважливими проблемами; ядерного знищення, катастрофічно недостатніми ресурсами, безпрецедентними людськими вимогами рівноправності, справедливості та економічного паритету, а політики експлуатують Схід популярними карикатурами, ідеологічним джерелом постачання яких є не тільки напівосвічений технократ, а й високого рангу вчений-орієнталіст. Легендарні арабісти у Держдепартаменті застерігають усіх, що існує арабський план заволодіти світом. Віроломних китайців, напівнагих індійців і пасивних мусульманів описують як хижаків, які очікують на «західну» щедрість і які пропадуть, якщо Захід віддасть їх на поталу комунізму чи їхнім невідновленим духовно інстинктам...

Такі настанови сучасних орієнталістів заповнили пресу і громадську думку. Арабів, наприклад, представляють як вершників на верблюдах, з терористичними нахилами, з орлиним носом, як продажних розпусників, чиє незаслужене багатство – це виклик справжній цивілізації. Завжди закрадається припущення, що хоча західні споживачі

належать кількісно до меншости, все ж їм належить володіти й споживати більшість світових ресурсів. Чому? Тому, що вони, на відміну від жителів Сходу, є справжніми людьми. <...> ...білий пересічний житель Заходу вірить у свій людський привілей не тільки керувати не-білим світом, а й робити його своєю власністю, і тільки тому, що за дефініцією «цей світ» не є настільки людським, як «ми» є.

<...>

А тим часом щораз більша та небезпечніша прірва розділяє Схід і Захід. Теперішня криза драматизує розбіжність між текстами та дійсністю. У цьому дослідженні я хотів не тільки показати джерела основних засад орієнталізму, а й також поділитись роздумами про його важливість, оскільки сучасний інтелектуал добре відчуває, що ігнорувати частину світу, який демонстративно вривається до нього, це все одно, що уникати дійсності. <...> Досліджувати орієнталізм – означає також представляти інтелектуальні способи трактування методологічних проблем, які історія висунула через її суб'єкт дослідження Сходу. Але перед тим ми повинні тонко зауважити усі людські вартості, які орієнталізм завдяки своєму розмахові, досвідові та структурі майже усунув з поля своїх досліджень.

Саїд Е. Орієнталізм. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. /за ред. Марії Зубрицької ; пер. Д. Городиської. 2-ге вид., доп. Львів : Літопис, 2001. С. 719–737.

GUIGNERY V. HYBRIDITY, WHY IT STILL MATTERS

«Hybridity is [...] itself a hybrid concept», according to Robert Young in «Colonial Desire. Hybridity in Theory, Culture and Race» (2005). Over the last two decades, the unstable notion of hybridity has been the focus of a number of debates and has given rise to many publications. The term, which is often discussed in connection with such notions as métissage, creolization, syncretism, diaspora, transculturation and inbetweenness, has become a buzzword in cultural and literary studies, and is at times used carelessly to describe a disparate body of subjects in widely differing domains. The concept is widespread in the Englishspeaking sphere (Great Britain, North America, and the postcolonial world), but is also relevant in the context of literatures in French, Spanish and Portuguese (from Latin America and the Caribbean in particular), which accounts for its extensive development.

<...>

The word «hybridity» has its origins in biology and botany where it designates a crossing between two species by cross-pollination that gives birth to a third «hybrid» species. While Darwin praised the fertility of the process of cross-pollination, others pointed to the risk of degeneration when the term was applied to the field of genetics and racial interbreeding. Technically speaking, the product of zoological hybridization is often a sterile animal, but the term is often used metaphorically to designate creativity, the creation of new specimens. In the Victorian period, when different races were identified with species, but also in the essentialist colonial and national discourses that defended a myth of purity, the concept of hybridity found itself the subject of attacks tarnished with racial and racist connotations. According to Anjali Prabhu in «Hybridity. Limits, Transformations, Prospects» (2007), hybridity is «a colonial concept» and «first and foremost a «racial» term».

<...>

In the twentieth century, the term «hybridity» extended beyond the biological and racial framework to embrace linguistic

and cultural areas. Mikhail Bakhtin in particular developed a linguistic version of hybridity that was related to the concepts of polyphony, dialogism and heteroglossia. For Bakhtin, the process of hybridization – hybridization is the dynamic on-going process while hybridity is the end result – entails the combination of two languages and undermines the notion of a monological authoritative discourse: «What is hybridization? It is a mixture of two social languages within the limits of a single utterance, an encounter, within the arena of an utterance, between two different linguistic consciousnesses, separated from one another by an epoch, by social differentiation or by some other factor». Bakhtin further distinguishes between intentional and unintentional hybridity. In the case of the former, discourse is double-voiced and one voice deliberately ironizes and unmasks the other within the same utterance: «Intentional semantic hybrids are inevitably internally dialogic [...]. Two points of view are not mixed, but set against each other dialogically»; thus authoritative discourse is undone, which has social and political implications. In the case of unconscious or organic hybridity, «the mixture remains mute and opaque, never making use of conscious contrasts and oppositions». According to Robert Young, intentional hybridity «enables a contestatory activity, a politicized setting of cultural differences against each other dialogically» while unconscious hybridity tends towards fusion and can therefore be related to the concept of creolization or métissage, «the imperceptible process whereby two or more cultures merge into a new mode». It is because of that «antithetical movement of coalescence and antagonism» that Young asserts that hybridity «is itself an example of hybridity, of a doubleness that both brings together, fuses, but also maintains separation». The encounters and mixtures triggered off by hybrid processes open up new perspectives on the world and result in artistic forms which can combine different styles, languages, modes and genres. ...language is sometimes transformed and becomes hybrid and polyphonic (as in Derek Walcott's or Salman Rushdie's work, for instance), while in other cases, writers employ a variety of strategies to find their place within the

«dominant» language (this may be the case of Chinua Achebe). At the instigation of Homi Bhabha (who was himself inspired by writers such as Salman Rushdie or Toni Morrison), postcolonial theory adopted the idea of hybridity to designate the transcultural forms that resulted from linguistic, political or ethnic intermixing, and to challenge the existing hierarchies, polarities, binarisms and symmetries (East / West, black / white, coloniser / colonised, majority / minority, self / other, interior / exterior...). <...> Hybridity stands in opposition to the myth of purity and racial and cultural authenticity, of fixed and essentialist identity, embraces blending, combining, syncretism and encourages the composite, the impure, the heterogeneous and the eclectic. In «Imaginary Homelands» (1991), Rushdie describes his novel «The Satanic Verses» (1988) in a way which offers an interesting perspective on the concept of hybridity: «The Satanic Verses» celebrates hybridity, impurity, intermingling, the transformation that comes of new and unexpected combinations of human beings, cultures, ideas, politics, movies, songs. It rejoices in mongrelization and fears the absolutism of the Pure. *Mélange*, hotch-potch, a bit of this and a bit of that is how newness enters the world. It is the great possibility that mass-migration gives the world, and I have tried to embrace it. «The Satanic Verses» is for change-by-fusion, change-by-conjoining. It is a lovesong to our mongrel selves». Rushdie here points to the operation of blending, fusion or coalescence which overturns both binary structures and the mistaken belief in an idealised form of purity. The writer argues that India in particular, with its multiplicity of languages, religions and cultures, is marked by a tradition of hybridity and plurality: «[...] it is completely fallacious to suppose that there is such a thing as a pure, unalloyed tradition from which to draw. [...] the very essence of Indian culture is that we possess a mixed tradition, a *mélange* of elements as disparate as ancient Mughal and contemporary Coca-Cola American. [...] Eclecticism, the ability to take from the world what seems fitting and to leave the rest, has always been a hallmark of the Indian tradition» (письмівка автора. – А.З., Т.III.). Because there is no such thing as an original purity before

fusion, Paul Gilroy for his part objects to the use of the term «hybridity»: «The idea of hybridity, or intermixture, presupposes two anterior purities. [...] I think there isn't any purity; there isn't any anterior purity [...] that's why I try not to use the word hybrid». <...> The issue of vocabulary is certainly problematic... As mentioned above, hybridity is very much a concept set within the postcolonial context. Ashcroft, Griffiths and Tiffin <...> view hybridity as «the creation of new transcultural forms within the contact zone produced by colonisation». Hybridity presents itself as an alternative discourse that subverts the very idea of a dominant culture and a unique canon, and invites a re-examination of power structures. For Homi Bhabha in «The Location of Culture» (1994), hybridity is a «disruptive and productive category» which shifts power, questions discursive authority and suggests that colonial discourse is never wholly in control of the colonizer. Dominating discourses are thus revealed to be fractured, which opens the ground for their subversion: «Hybridity is the sign of the productivity of colonial power, its shifting forces and fixities, it is the name for the strategic reversal of the process of domination through disavowal (that is, the production of discriminatory identities that secure the 'pure' and original identity of authority). Hybridity [...] displays the necessary deformation and displacement of all sites of discrimination and domination».

The discourse of colonial authority is revealed to be double-voiced rather than monological as it inscribes the very trace of the Other. For Bhabha, cultural differences are not synthesized into a new third term but continue to exist in a hybrid. <...> Bhabha thus resituates the monolithic categories of race, class and gender in terms of borderlines, crossings, in-between spaces, interstices, splits and joins, and proposes to find the location of culture by focusing on that border area, that liminal, in-between space. The concept of hybridity is intrinsically linked to the notion of identity for multi-cultural individuals, migrants and diasporic communities... <...> These «in-between» people or hyphenated communities occupy a displaced position which can provoke a sense of fragmentation, dislocation and discontinuity,

both in terms of space and time. ...they have no secure roots any more which could fix them in place, in a nation or an ethnic group; instead, they travel along contingent cultural routes which can take them imaginatively or physically to different places and into contact with many different people.

<...>

It seems necessary to reflect on the meanings of the word «hybridity» in a globalised world that tends to erase and homogenise differences and local inscriptions, but in which particularisms and parochialism are insidiously gaining headway, notably through a return to essentialized identities, communitarian attitudes and/or religious fundamentalisms that insist on the unicity, the purity and the integrity of identities and cultivate endogamy and the rejection of the Other. In Salman Rushdie's «The Moor's Last Sigh» (1995), Aurora, whose paintings overflow with heterogeneity, ominously predicts the doom of hybrids and mongrels in an end-of-millennium world plagued with violent religious conflicts: «imitations of life, Historical anomalies! Centaurs... Will you not be blownofied to bits by the coming storms? Mixtures, mongrels, ghost-dancers, shadows! Bad times are coming, darlings». Global capitalism and cultural standardisation also open up the risk of a «flattening of differences» or an «equalization of cultures». <...> Hybridity therefore has to defend its ground as an active, dynamic process of interactions between relational cultures. It also has to repeatedly prove its validity in the face of «anti-hybridity backlash» which argues that the concept is trivial, without roots and reserved for the diasporic members of the metropolitan elite while the subaltern remains occluded, a «triumphalist hybridism» which oils the wheels of «the ideological state apparatus» according to Gayatri Spivak.

Guignery V. Hybridity, Why It Still Matters. Hybridity: Forms and Figures in Literature and the Visual Arts / ed. by V. Guignery, C. Pessô-Miquel and F. Specq. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing, 2011. P. 1–8.

СЛОВНИКИ, ПРАВОПИСНИКИ ТА ВІРТУАЛЬНІ МІСТА: НА ЩО ЗДАТНА ЦИФРОВА ГУМАНІТАРИСТИКА

...У сучасну епоху людство настільки часто застосовує цифрові засоби, що навіть не помітило, як вони стали частиною життя. Гуманітарні науки впроваджують новітні технології не менш активно за інші галузі. У лінгвістиці, як і в біології та хімії, починають дедалі частіше застосовувати цифрові, комп'ютерні й обчислювальні методи досліджень. Це можна назвати цифровим поворотом науки.

Цифрову гуманітаристику (Digital Humanities) започаткували ще 1949 року. Вона завдячує своєму існуванню священику Роберто Буза, який переконав співзасновника компанії ІВМ створити електронний конкорданс (електронний офлайн-словник) творів Томи Аквінського – Index Thomisticus. Через те, що існувало безліч творів святого Томи різних форматів і видань, робота над проектом тривала 30 років. Нині збірка доступна для всіх охочих.

Одним із основних завдання цифрової гуманітаристики є забезпечення доступу широкої аудиторії до наявних матеріалів. Тому науковці збирають безліч даних, об'єднують їх і каталогізують. Такими даними є матеріали електронних бібліотек, архівів, цифрові зображення картин та інших мистецьких об'єктів, аудіо- й відеозаписи. Наукова каталогізація спрощує доступ до всіх цих файлів та дає змогу за лічені секунди знайти потрібну інформацію. Саме для цього під час впорядкування даних до них створюється певна анотація, що містить теги, інформацію про твір та автора.

Протягом певного відрізка часу тексти були основним матеріалом для роботи галузі. Науковці створювали текстові масиви, записували їх на електронні носії, розробляли засоби для їх опрацювання. Після Другої світової війни відбувся бум аудіо-досліджень. Записували свідчення ветеранів, жертв та очевидців війни, а згодом впорядковували їх і досліджували. Потім настала черга фото та відео, які також почали переводити в цифровий формат.

Прикладом такого масиву різномірних відцифрованих даних є колекція культурної спадщини Європи – Європіана. На цьому порталі можна отримати доступ до 58 млн відцифрованих творів мистецтва: музейних артефактів, книжок, картин, фільмів та музичних творів.

Цифрова гуманітаристика перебуває на перетині гуманітарних і комп'ютерних наук та цифрових технологій. Вони тут є не тільки інструментом, а й об'єктом дослідження.

Новітня наука ще не цілком оформилася в незалежну галузь, проте вже зараз вона має альянс організацій в різних країнах світу та Європі, а в США розвитком цього напрямку займається спеціальна урядова структура. Office of Digital Humanities відповідає за грантову підтримку проектів і видає власні наукові журнали.

Інструменти цифрової гуманітаристики

3D-моделювання, VR/AR, штучний інтелект та нейронні мережі – у цифровій гуманітаристиці застосовують усі сучасні технології

Одним із яскравих прикладів масштабного застосування 3D-моделювання є проект віртуальної Венеції. Дослідники в ньому намагалися за допомогою віртуальних технологій відтворити образ цілого міста.

У новітній науці застосовують одразу декілька способів вивчення та відображення інформації. Інколи для того, щоб реалізувати певний проект, використовують такі методи, поєднання яких іще донедавна не можливо було б навіть уявити.

Проект «Вірусні тексти» досліджує взаємовідносини газет США XIX століття за допомогою аналізу мережових зв'язків між ними та має елементи картографування. Вчені, які його розробляли, хотіли з'ясувати, які газети передруковували новини та статті інших видань. Аналіз мережових зв'язків дає змогу з'ясувати й відтворити майже будь-які відносини: між персонажами літературних творів, історичними діячами й сучасними користувачами соціальних мереж.

Цифрова гуманітаристика дає також змогу заново усвідомити можливості вже відомих технологій. Так, у проекті

«Майдан: усна історія», до якого долучилися працівники УКУ (зокрема й Уляна Головач), якісно по-новому переосмислена роль роботи зі звуком.

Особливістю цієї науки є те, що до роботи над проектами можуть долучатися не тільки науковці, а й усі охочі. Для розшифрування даних часто потрібні зусилля багатьох тисяч людей. На різних етапах роботи не потрібно володіти певним науковим інструментарієм – достатньо просто мотивації. Тому краудсорсінг у цифровій гуманітаристиці – звична річ. Існує проект із розшифрування рукописних засобів філософа Єремії Бентама, до якого може долучитися кожен, хто цікавиться філософією. Для цього можна завантажити зображення рукописного листа із роботами Бентама, розшифрувати його та віддати на перевірку. Після цього науковці додадуть розшифровку до загальної колекції робіт філософа.

Проекти цифрових словників

Уже понад 11 років Василь Старко разом зі своїми однодумцями розвиває словникові сайти – російсько-український й англо-український. Це не просто оцифровані видання – науковці створили базу даних із 18 словників. Кожне слово має синоніми, відповідники, також словник пропонує приклади із літератури.

Англо-українська база словника містить понад 700 тисяч слів і словосполучень із відповідниками. Вона складається і з термінологічних вузькопрофільних словників, і з загальномовних видань.

Також науковці створили ресурс, що дає змогу перевіряти правопис, – правописник *Languagetool*. Він не просто перевіряє текст на орфографічні помилки, а й розпізнає русизми, пропонує стилістичні правки та влучніші по контексту слова. Правописник можна завантажити як програму, а також установити як додаток у *Google Chrome*. Потужності програми дають змогу працювати із понад двадцятьма мовами, а якість програми перевірки правопису ґрунтується на якості словників, на основі яких її зроблено.

Недосконалі текстові редактори можуть підкреслювати неологізми, які люди вживають щодня, бо розробники не

оновлюють словники. Languagetool.org має 350 тисяч слів, із яких генерується 5,5 мільйонів словоформ. До кожного слова генеруються всі словотвори. Минулого року базу цього словника взяли за основу пошукової системи української Вікіпедії.

Тищенко Р. Словники, правописники та віртуальні міста: на що здатна цифрова гуманітаристика. Літакцент. 31.10.2018. URL : <http://litakcent.com/2018/10/31/slovniki-pravopisniki-ta-virtualni-mista-na-shho-zdatna-tsfrova-gumanitari-stika/>

ЖАНРОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ХХ-ХХІ СТОЛІТТЯ

Жанротворчі процеси набули такого поширення в літературі ХХ-го століття, що двох термінів «жанр» і «система жанрів» виявляється вже недостатньо. Провідний російський дослідник Луков В.А. ввів поняття «жанрової генералізації» і справедливо вважає, що саме цей процес є найбільш продуктивним з точки зору розвитку жанрів. Цей термін використовується для узагальненої характеристики жанрової ситуації в літературі тієї парадигми художньої творчості у ХХ столітті, яку можна умовно визначити як література «культурного запиту» («концептуальноавторська»), хоча він застосовний і до парадигми літератури «масового попиту» (літературного виробництва), і, таким чином, пов'язаний із загальною специфікою культури цього століття. Генералізація (від лат. *generalis* - загальний, головний) у науці означає узагальнення, перехід від приватного до загального, підпорядкування приватних явищ загальному принципу.

<...>

Романтики і реалісти ХІХ століття закладають основи жанрової генералізації, але процес знаходиться в початковій стадії. Генералізація на основі художніх принципів стала можлива лише на межі ХІХ-ХХ століть, коли модернізм започаткував бурхливий процес руйнування жанрових меж.

При цьому на місце ослаблених жанрових структур в якості організуючих центрів приходять вироблені літературою в різні століття принципи філософствування, психологізму, моралізму, історизму, біографізму, документалізму та ін. Відповідно виникають філософська, психологічна, моралістична, історична, біографічна, документальна та інші жанрові генералізації. До них примикає особлива жанрова група, яка повертає літературу до фольклорних витоків, при цьому мається на увазі не тільки формування якоїсь системи жанрів (наприклад, філософський роман, філософська драма, філософська поема і т.д.), а й процес впровадження відповідного принципу в найрізноманітніші пласти мистецтва.

Дифузія або взаємопроникнення різних жанрів є ще одним процесом, що є характерним для сучасної літератури. Наростаючі процеси родового, видового, жанрового взаємопроникнення в генериці (жанристиці) призвели до того, що і в генології посилюється дифузія теоретичних уявлень про жанр. «У сучасному, лінгвістично поінформованому, літературознавстві категорія жанру гнучка і не обмежена традиційними поняттями про три ряди (епічний, ліричний, драматичний) та їхні під- і підпідкатегорії. Жанр становить будь-яка група текстів чи актів мовлення, котра, на думку якоїсь громади сприймачів, має визначальні риси». Проникають один в одного не лише жанри, а й роди літературних творів, і як результат з'являється велика кількість міжродових утворень, таких як епічна драма, епічна поема, і т.д. Як зазначає Н. Копистянська, «Під впливом ідеї універсальних зв'язків змінюються не тільки жанри, але й жанротворчі і системотворчі принципи. Жанрову систему романтизму творять не «чисті», відокремлені один від одного певними правилами і нормами жанри, а ті жанрові різновиди і модифікації, які утворюються на основі найрізноманітніших зв'язків. Відбувається поєднання жанрів, наприклад, новели і казки, балади і повісті, новели; поєднуються літературні роди, передусім лірика вторгається в епос, драму, даючи ліро-епічну поему, ліричну повість, ліричну драму; взаємодіють всі роди,

утворюючи ліро-епічну драматизовану поему, створюючи ліричні, ліро-епічні і ліро-драматичні цикли. Значне місце займають поєднання літератури з іншими видами мистецтва-музикою, живописом; поєднання літератури з наукою, передусім історією, але й з природознавством. В основі цих явищ лежить новий синтез, але й спроби повернутись до первісного синкретизму, а також взаємоінспірація мистецьких творів».

Епізація драматичних творів є, напевно, найбільш характерною особливістю розвитку драматичного мистецтва у ХХ столітті. Сам термін «епічна драма» неодноразово використовується О.С. Чирковим, який зазначає, що епічна драма дозволяє митцю «використовувати все різноманіття художніх можливостей літератури для найбільш повного відтворення об'єктивної картини світу». Процес епізації драматичних творів був настільки масштабним, що зачепив практично всі національні літератури і театри світу. Для епізованих драматичних творів характерною є відсутність причинно-наслідкової послідовності подій, сюжет складається з окремих епізодів, що відбуваються у різних темпоральних площинах, присутність образів-типів, соціальнопсихологічний конфлікт.

Дослідники виділяють дві основні групи жанротворчих чинників. Першу групу складають зовнішні жанротворчі чинники, а саме: художній напрям, життєвий матеріал, художньо освоєний письменником, ступінь документальності твору, літературні традиції і новаторство, види пафосу. Вони, так би мовити, перебувають поза межами структури твору і впливають на його жанро-стильові особливості опосередковано.

Друга група (внутрішні жанротворчі чинники) включає вибір героїв, їх системи, відповідного виду композиції й сюжету, форм викладу тексту, власне словесних засобів.

Зовнішні і внутрішні чинники впливають на жанрово-стильові особливості твору по-різному й водночас сукупно, тобто взаємодіють між собою. Причому, їхня взаємодія – не стихійний процес, а закономірність, яку коротко можна

сформулювати так: у кожному конкретному творі один чи кілька зовнішніх і внутрішніх жанротворчих чинників активізують свій вплив на його стильові особливості, тобто стають домінантними.

Когнітивне літературознавство наголошує на важливості дифузії для розвитку жанрів. Причому дифузія є початковим етапом видозміни певного жанру. Видозміна виглядає наступним чином: дифузія-асиміляція-трансформація. Бовсунівська Т.В. зазначає, що дифузія не є трансформацією жанру, це лише його всезагальна властивість. Оскільки в реальній літературі дуже важко знайти чисті жанри, то навіть найпримітивніша дифузія може вважатися чинником появи нових жанрових модифікацій. Жанрова асиміляція сприяє розвитку жанрів, оскільки як анігіляція, так і відродження жанру є паралельними властивостями асиміляції. Трансформація жанру відбувається тоді, коли виникають нові теми і коли вони додаються до репертуару. Так, комедія була оновлена завдяки додаванню в неї святкових ритуалів. Ще одним джерелом оновлення стала комбінація репертуарів, а саме комбінування пантоміми, маскараду та розваг. Загалом, основними формами жанрових трансформацій дослідники називають трансформації за рахунок вставних жанрів; за рахунок тематичного розвитку; за рахунок зміни масштабу; за рахунок зміни функції; за рахунок включення позалітературних текстів; за рахунок зміни міметичних спрямувань; за рахунок авторської установки на зміну жанрів; за рахунок темпоралізації сюжетних схем; за рахунок міжвидової синкретизації; за рахунок переорієнтації в системі універсалій.

Левченко О.М. Жанротворчі процеси ХХ–ХХІ століття. Сучасні лінгвістичні студії ХХІ століття: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції. 2015. С. 46–51.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ У РОМАНІ ЕМІ ТАН «КЛУБ ВЕСЕЛОЩІВ ТА УДАЧІ»

Серед всіх іммігрантів Америки китайська діаспора є чи не найчисленнішою. Китайські іммігранти продовжують практикувати свою власну культуру і традиції, навіть якщо вони асимілювали в американське суспільство. Емі Тан – це одна із відомих китайсько-американських письменників. Вона у своїх романах висвітлює проблеми, з якими стикається китайська діаспора в Америці. Тан стала відомою у всьому світі завдяки своєму дебютному роману «Клуб веселощів та удачі». У творі описується досвід, який набувають члени китайської діаспори в Америці і як вони співіснують розумово і фізично між двома світами, описується втрата батьківщини і відчуження, зіткнення різних культур і пошук ідентичності кожного персонажа.

У своєму тривалому історичному розвитку Китай пережив декілька стадій зміни ідентичності. Це позитивна ідентичність періоду імперії, яка давала відчуття переваги над «Іншими», відчуття безпеки і стабільності. Потім негативна ідентичність, яка супроводжувалася відчуттям приниження і навіть сорому за свою країну (сто років напівколоніального стану). І знову повернення до позитивної ідентичності, яку протягом останніх десятиліть впевнено демонструє сучасний Китай.

На думку більшості дослідників, основними факторами, що формують національну ідентичність Китаю, є: територія та ландшафт, історична пам'ять, соціальні стереотипи, спільні морально-етичні норми, мова та культура. З огляду на обмеження обсягу нашого дослідження розглянемо ті з них, що мають найбільш ціннісну значущість.

Китайський народ, як жоден інший, має потужну історичну пам'ять. Її вихованню надається велике значення і робиться це на основі багатовікової національної історичної традиції, що відображено в письмовій формі, а також усно передається з покоління в покоління. Слід підкреслити, що саме багатство історії, а вірніше «історична пам'ять» про

великі досягнення минулого на рівні суспільної та індивідуальної свідомості, виступає потужним консолідуючим фактором, а також формою психологічного захисту та ідентифікації соціуму. Для китайця, незалежно від місця його проживання, а також від ступеня його обізнаності про тонкощі і деталі історичного процесу, образ найбільшої в світі імперії і відчуття причетності до цієї цивілізації завжди були джерелом патріотизму, що вражає, традиційної прихильності до своєї сім'ї, клану.

Принцип рівноваги і гармонії, що лежить в основі конфуціанства, поза сумнівом, на попередніх етапах розвитку гальмував технологічний і економічний прогрес китайського суспільства і зумовив його відставання від європейської цивілізації. Однак саме цей принцип забезпечує в даний час неймовірну стійкість у міжнародному становищі та ефективність внутрішньої і зовнішньої політики держави. Досягнення життєвих цілей за допомогою прагнення до гармонії і рівноваги в людських відносинах завжди визнається найвищою соціальною цінністю.

Традиційна модель сімейної організації в Китаї характеризувалася патріархальністю, патрілінійністю (спорідненість простежувалася по батьківській лінії) і патрілокальністю (подружжя жило разом або поруч з сім'єю батьків чоловіка). Метою шлюбу було продовження роду і турбота про покійних предків. Шлюб укладався за угодою батьків нареченого і нареченої. Вона сформувалася на основі конфуціанських уявлень про сім'ю і характер взаємин між різними категоріями родичів по крові та шлюбу, культу предків і вченні про синівську шанобливість (сяо). Основою традиційної системи сімейних відносин був шлюб як легітимне визнання союзу чоловіка і жінки і народжених в ньому дітей. У родині дотримувалися «п'яти сталостей»: батько повинен був слідувати обов'язку і справедливості, мати – виділяти милосердя, старші брати – жити до молодших дружнє ставлення, молодші – ставитися з повагою до старших, і всі сини – шанувати батьків і взагалі старших.

Встановлені конфуціанством уявлення про сім'ю не ставилися під сумнів протягом більш ніж двох тисячоліть. У творі відносини між іммігрантськими китайськими мамами і їх американізованими доньками – це основна тема твору Тан.

Наступним «стрижнем» китайської ідентичності виступає китайська мова та ієрогліфічна писемність, яка є елементом єднання нації та невід'ємним атрибутом унікальності китайської цивілізації. Ієрогліфічне письмо і єдина для всього Китаю письмова літературна мова становили собою зручний комплекс письмових засобів спілкування і служили символом культурної та лінгвістичної єдності Китаю. Цю функцію китайська ієрогліфічна писемність зберігає і в даний час.

Піктографічні витоки китайської ієрогліфіки визначили різючу несхожість способу дедуктивного міркування китайців, в якому практично відсутні абстракції, і складність комунікації. Як відзначали багато вітчизняних і зарубіжних авторів, будівля китайської логіко-методологічної думки зводилася на зовсім іншому лінгвістичному фундаменті, а найістотнішою рисою цієї інакшості є та початкова кардинальна відмінність між фонетичним та ідеографічним письмом, яке розділяє індоєвропейську і китайську гносеології. Ієрогліфи законсервували асоціативність свідомості і культури на шкоду здатності до абстрактного мислення, в результаті чого, не маючи можливості висловити емоційну рефлексію за рахунок морфології, китайська мова вимушено рясніє фразеологізмами, прислів'ями, приказками. Перенесення ключових понять західної думки, що не мають аналогів у китайській мові, у традиційну систему політичних уявлень і етичних норм відбувалось, головним чином, за рахунок добору словосполучень із класичного китайського словника. Випадковий і спорадичний характер використання старих ієрогліфічних кліше з древніх канонів для передачі значення нових понять різними авторами призводив до їх істотної трансформації і розмивання їхніх значень, що ускладнювало адекватне сприйняття категорій західноєвропейської думки. <...> І матерям, і донькам

доводиться мати справу з тим, що означає бути китайцем в порівнянні з американським – і що є кращим.

Отже, національна ідентичність відображає сукупність уявлень, на основі яких нація мислиться як певна спільнота «Ми», тобто бачення членами групи свого місця в світі, в тому числі – на основі співвіднесення зі «значущими іншими» (державами або товариствами) через опозицію «Ми – Вони». Національна ідентичність відображає емоційні й афективні орієнтації індивідів по відношенню до своєї нації і національної політичної системи.

Балаєва А. Проблема визначення ідентичності у романі Емі Тан «Клуб веселоців та удачі». Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді: матер. регіон. наук.-практ. конф. ст-тів і молодих учених (МДПУ, 2 грудня 2016 р.) / за заг. ред. д.філос.н., проф. Р. Олексенка. Мелітополь : Вид-во МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2016. С. 17–20.

СПИСОК ТЕКСТІВ ДЛЯ ОBOB'ЯЗКОВОГО ПРОЧИТАННЯ

Пелевін В. «Чапаєв і Пустота», «Шолом жаху»
Бегбедер Ф. «99 франків»
Варгас Льоса М. «Війна кінця світу»
Ісігуро К. «Залишок дня»
Рушді С. «Останній подих Мавра», збірка «Схід, Захід»
Кінг С. «Темна вежа»
Тан Е. «Клуб веселоців і удачі»
Памук О. «Мене звать Червоний»
Толкін Р.Р. «Володар перснів»
Роулінг Дж.К. Серія книг про Гаррі Поттера
Семенова М. Серія книг про Вовкодава
Платонов А. «Котлован»
Павич М. «Хозарський словник», «Дамаскін»
Кальвіно І. «Замок схрещених доль»
Маллой Дж. і Маршал К. «Назустріч нікуди» або
Роберт А. «Назустріч Ксанаду»
Глуховский Д. «Метро 2034»

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Літературна критика про мультикультуралізм.
2. Мультикультуралізм та візуальні мистецтва: особливості взаємодії мистецтв у контексті сучасної культури.
3. Ідеї космополітизму в сучасній українській літературі.
4. Поєднання східної і західної культур у прозі Харукі Мураками.
5. Часопросторові особливості роману Дж. Орвелла «1984».
6. Вплив французької культури на чеського письменника М. Кундеру.
7. Візуальна поезія Т. Манкової.
8. Японська візуальна поезія (Рьодзіро Яманака, Сейтіті Ніікуні, Ясуо Фудзитомі)
9. Гіпертекстова структура «Хозарського словника» М. Павича.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Процес усесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції та уніфікації отримав назву:
  - а) глобалізація;
  - б) компаративістика;
  - в) орієнталізм;
  - г) мультикультуралізм.

2. Використання літературних текстів у новому літературному дискурсі в літературознавстві має назву:
  - а) гіпертекст;
  - б) текстологія;
  - в) порівняльне літературознавство;
  - г) інтертекстуальність.

3. Сутність процесу глобалізації дослідники часто вбачають у:
  - а) написанні текстів універсальною мовою;
  - б) вестернізації;
  - в) асиміляції усіх націй із домінантною в країні;
  - г) створенні єдиного соціуму.

4. Паралітература – це:
  - а) твори, в яких описується паралельний реальності вимір;
  - б) література іноземною мовою;
  - в) література низької якості, підробка;
  - г) твори фанатів художніх текстів.

5. Який твір викликав один із найгучніших резонансів у сучасному літературному світі:
  - а) «50 відтінків сірого» Е.Л. Джеймс;
  - б) «Польові дослідження з українського сексу» О. Забужко;
  - в) «Колекціонер» Дж. Фаулза;
  - г) «Володар мух» В. Голдінга.

6. Алюзія, ремінісценція, травестія – різновиди:
- гіпертексту;
  - інтертекстуальності;
  - інтермедіальності;
  - мультикультуралзму.
7. Широко тиражована розважальна або дидактична белетристика, адаптована для розуміння пересічним читачем, – це:
- мультимедійна література;
  - масова література;
  - фентезі;
  - постапокаліптика.
8. Мобільність літератури в умовах глобалізації передбачає:
- зрозумілість твору читачу будь-якої країни;
  - зручне перевезення книжок за кордон;
  - буккросинг;
  - завантаження книжок у мобільні прилади.
9. Що не передбачає поняття «серійність творів»:
- фанфіки, рімейки;
  - створення колективних романів;
  - продовження відомих художніх текстів;
  - поява текстів спільної тематики чи проблематики, головного героя тощо.
10. Пустота у творі В. Пелевіна «Чапаєв і Пустота» символізує:
- поетичне мистецтво;
  - розум людини;
  - свободу;
  - відповідальність.
11. Розгалужена система споріднених дисциплін, що вивчають образи народів у літературній рецепції інших етносів та регіонів:

- а) компаративістика;
- б) імагологія;
- в) мультикультуралізм;
- г) орієнталізм.

12. Синонім міжмистецького порівняння – висвітлення зв'язків літератури з іншими видами мистецтва:

- а) інтермедіальні студії;
- б) інтертекстуальні студії;
- в) інтеркультуральні студії;
- г) постколоніальні студії.

13. Різновид літературного мистецтва, який характеризується залежністю тексту від цифрового носія, у літературознавстві позначається терміном:

- а) постколоніальна література;
- б) світова література
- в) мережева література;
- г) планетарна літератури.

14. Одним із перших зразків гіпертекстової літератури традиційно вважають:

- а) «1984» Дж. Орвелла;
- б) «Метро 2033» Д. Глуховського;
- в) «Хозарський словник» М. Павича;
- г) «Елементарні частки» М. Уельбека.

15. Жанр комп'ютерних ігор, у якому гравцеві демонструється історія за допомогою виводу на екран статичних зображень, тексту і звуків:

- а) колективний роман;
- б) візуальна новела чи візуальний роман;
- в) постапокаліптика;
- г) белетристика або масова література.

15. Система текстів, сконструйованих за взірцем словника чи енциклопедії, де кожна стаття відсилає до інших статей, і читати їх можна у довільній, нелінійній послідовності, у різних напрямках, називається:

- а) інтертекстуальність;
- б) ремінісценція;
- в) гіпертекст;
- г) алюзія.

16. Часопросторові відношення у художньому творі, що не виходять за межі планети Земля, у літературознавстві окреслюються поняттям:

- а) планетарний хронотоп;
- б) гіпертекстуальний хронотоп;
- в) космічний хронотоп
- г) лінійний хронотоп.

17. Перший гіперетекстовий колективний роман в українській літературі має назву:

- а) «Як пропатчити книгу життя»;
- б) «Усесвіт метро»;
- в) «Темна вежа»;
- г) «Війна кінця світу».

18. Альтернативна історія, антиутопія, кіберпанк, космоопера, планетарна фантастика, хронофантастика – традиційно вважаються жанровими різновидами:

- а) постапокаліптики;
- б) фентезі;
- в) наукової фантастики;
- г) гумористичної фантастики.

20. Гіпертекстова і мультимедійна література – різновиди:

- а) інтелектуальної літератури;
- б) масової літератури
- в) мережевої літератури;
- г) національної літератури.

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ

Антиглобалізм – загальний термін, що описує політичну позицію людей, що протистоять політиці глобалізації. Прихильники антиглобалізму загалом об'єднані ідеєю протистояння політичній владі транснаціональних корпорацій і торгово-урядових організацій, що, на їхню думку, шкодить демократії, правам людини, навколишньому середовищу і особливо суспільствам країн, що розвиваються.

Anti-globalism is a general term describing political position of people who are against the policy of globalization. Proponents of anti-globalism are in general united by the idea of confrontation between the political power of transnational corporations and trade and governmental organizations that, in their opinion, is harmful to democracy, human rights, environment and especially the societies of developing countries.

Антиутопія (дистопія, какотопія, негативна утопія) – 1) уявне місце або суспільство, що характеризується негативними тенденціями розвитку; 2) твори, що описують таке місце або суспільство (у деяких текстах зображується не окрема держава, а світ у цілому). Термін є антитезою утопії. Антиутопічні суспільства з'являються в багатьох художніх творах, особливо в тих, що описують майбутнє. Найвідомішими зразками жанру є «Ми» Є. Замятіна, «Прекрасний новий світ»

Anti-utopia (dystopia, cacotopia, kakotopia, negative utopia) is 1) an imaginary place or society characterized by negative trends of development; 2) works describing such a place or society (in some texts not a separate state is depicted, but the world in general). The term is the antithesis of utopia. Dystopian societies appear in many artistic works, particularly in stories set in a future. Some of the most famous examples are «We» by Y. Zamiatin, «Brave New World» by A. Huxley, «Nineteen

О. Гакслі, «451 за Фаренгейтом» Eighty-Four» by G. Orwell, Р. Бредбері, «1984» Дж. Орвелла «Fahrenheit 451°» by та ін. Ознаками антиутопії є R. Bradbury etc. Dystopias are дегуманізація, тоталітарні often characterized by уряди, екологічне лихо або інші dehumanization, totalitarian характеристики, пов'язані з governments, environmental катастрофічним занепадом у disaster or other signs суспільстві. Антиутопічні associated with a cataclysmic суспільства з'являються у decline in society. Dystopian багатьох жанрових різновидах societies appear in many художньої літератури і часто subgenres of fiction and are використовуються, щоб often used to draw attention to повернути увагу до реальних real-world issues regarding питань, що стосуються society, environment, politics, суспільства, екології, політики, economics, religion, ecology, економіки, релігії, психології, ethics, science and/or етики, науки та/або технології, technology, which if unsolved які, якщо їх не вирішувати, could potentially lead to the можуть призвести до стану condition of dystopia. антиутопії.

Візуальна новела чи **візуальний роман** – жанр комп'ютерних ігор, в якому гравцеві демонструється історія за допомогою виводу на екран статичних зображень, тексту і звуків. Ступінь інтерактивності в таких іграх зазвичай низький, і гравцю лише зрідка потрібно зробити певний вибір, зокрема – вибрати варіант відповіді в діалозі. Персонажі цих ігор зазвичай виконані в стилі аніме, який, як і візуальні романи, виник в Японії.

A visual novel is a genre of computer games in which the story is demonstrated to the player with a help of displayed static images, text and sounds. The degree of interactivity in these games is typically low, and the player just seldom has to make a choice, in particular – to choose the variant of answer in the dialogue. The characters of these games are usually made in the style of anime, which originated in Japan like visual novels.

Гіпертекст – це така форма організації тексту, при якій його одиниці представлені не в лінійній послідовності, а як система вказаних можливих переходів і зв'язків між ними, дотримуючись яких можна читати матеріал в будь-якому порядку, утворюючи різні лінійні тексти. Найпростіший приклад гіпертексту «доінтернетівської епохи» – це будь-який словник чи енциклопедія, де кожна стаття має посилання до інших статей цього ж словника. Гіпертекстова структура Всесвітньої павутини зі сторінками, що часто пишуться мовою гіпертекстової розмітки (HTML), забезпечує простоту використання, гнучке з'єднання і обмін інформацією через Інтернет. Гіпертекстові сторінки, пов'язані гіперпосиланнями, як правило, активуються натисканням на кнопку миші чи послідовністю клавіш або шляхом дотику до екрану.

Гіпертекстова література – різновид літературного мистецтва, що характеризується нелінійною подачею тексту, що зумовлює **Hypertext literature** is a kind of literary art, which is characterized by non-linear text flow, which determines the great diversity of readings

велике розмаїття прочитань of the same literary text.
 одного й того ж літературного Hypertext literature is an
 тексту. Гіпертекстова artistic phenomenon
 література є мистецьким belonging to the network
 явищем, що належить до (virtual) literature.
 мережевої (віртуальної)
 літератури.

Глобалізація – процес **Globalization** is the process
 усесвітньої економічної, of global economic, political
 політичної і культурної and cultural integration and
 інтеграції й уніфікації. У unification. In a broader sense
 ширшому розумінні – it is the conversion of a
 перетворення певного явища particular phenomenon into
 на планетарне, таке, що planetary, something that
 стосується всієї Землі. Це concerns the whole Earth. It is
 об'єктивний процес, що носить an objective process that is
 системний характер, тобто systemic in nature, i.e. covers
 охоплює всі сфери життя all areas of society life. As a
 суспільства. У результаті result of globalization the
 глобалізації світ стає більш world becomes more
 зв'язаним і залежним від усіх connected and dependent on
 його суб'єктів. all its subjects.

Екфразис – розкриття **Ekphrasis** is the disclosure of
 засобами літератури ідейно- ideological and aesthetic
 естетичного змісту творів content of works of painting,
 малярства, скульптури, sculpture, architecture, music
 архітектури, музики та інших and other arts by means of
 мистецтв. literature.

Електронна книга, еКнига – **Electronic book, e-book** is a
 версія книги в електронному version of the book in
 (цифровому) вигляді. Такі electronic (digital) form. These
 книжки можна читати за books can be read using
 допомогою комп'ютерів, computers, mobile phones or
 мобільних телефонів чи specialized devices. In

спеціалізованих пристроїв. В англomовних країнах для позначення цифрових версій книг, для зберігання яких використовують відкриті формати, засновані на простих текстових файлах, застосовують також термін e-text (електронний текст). Електронними текстами називають також навчальні електронні посібники, до складу яких, окрім тексту, належать растрові зображення, приклади даних, вправи, спеціально написані коментарі й відповіді на можливі запитання.

Імагологія – розгалужена система споріднених дисциплін, що вивчають історичні, культурологічні, соціологічні, психологічні, політологічні аспекти образів, за посередництвом яких учасники спілкування уявляють самі себе і партнера.

Імагологія is an extensive system of related disciplines that study the historical, cultural, sociological, psychological and political aspects of images, through which people represent themselves and a partner.

Інтерактивна література – різновид художніх літературних творів, сюжет яких не є жорстко фіксованим, а здатний змінюватися в залежності від вибору читача. Інтерактивна література зародилася як паперові книги з розвилками

Interactive fiction is a kind of artistic literary works, the plot of which is not rigidly fixed, but can vary depending on the choice of the reader. Interactive literature originated as a paper book with the branching of the plot,

сюжету, а з розвитком комп'ютерів, в особливості персональних, стала поширюватися і в електронному вигляді, являючи собою своєрідні відеоігри.

Інтермедіальність – особливий вид взаємодії різних мов мистецтва в рамках мономедійної презентації. У вузькому сенсі інтермедіальність – це особливий тип внутрішньотекстових взаємозв'язків в художньому творі, заснований на взаємодії художніх кодів різних видів мистецтв. У більш широкому сенсі – це створення цілісного поліхудожнього простору в системі культури (або створення художньої «метамови» культури).

Інтертекстуальність – термін, уведений Ю. Крістєвою на позначення загальної властивості текстів, що виражається у наявності між ними зв'язків, завдяки яким тексти (або їх частини) можуть багатьма різноманітними способами явно або неявно посилатися один на одного. Розрізняють такі види інтертекстуальності як алюзія,

and with the development of computers, especially personal began to spread also in electronic form, representing a kind of video games.

Intermediality is a special kind of interaction between different languages of art within monomedia presentation. In a narrow sense intermediate is a special type of internal text relationships in a work of art, based on the interaction of artistic codes of different kinds of art. In a broader sense it is the creation of a poliart space in the system of culture (or the creation of art «metalanguage» of culture).

Intertextuality is a term coined by Y. Kristeva to denote general properties of the texts, that is reflected in the presence of relations between them through which texts (or its parts) can reference to each other in many various ways explicitly or implicitly. Such types of intertextuality as allusion, quotation, calque, plagiarism, translation,

цитата, калька, плагіат, pastiche, parody are distinguished. Intertextuality is realized both in the scientific and literary texts.

цитата, калька, плагіат, пареклад, стилізація, пародія. Інтертекстуальність реалізується і в наукових, і в художніх текстах.

Культурна глобалізація – **Cultural globalization** is the processes of intensification of міжкультурних контактів, consequently led to greater відкритість країн світу до openness of world countries to популярних іноземних foreign popular cultural and культурних і світоглядних ideological values. цінностей.

Література жахів (хоррор) – **Horror fiction (horror literature)** is a genre of жанр художньої літератури, що має на меті викликати в читача тривогу, страх і супутні readers' anxiety, fear and відчуття. Така література часто related sensations. Such містить містичне або literature often contains фантастичне допущення, проте mystical or fantastic воно не є обов'язковим. assumption, but it is not compulsory.

Літературна етноімагологія – **Literary ethnoimagology** is галузь літературної the branch of comparative компаративістики, що вивчає literature that studies the образи народів у літературній images of the peoples in the рецепції інших етносів і literary reception of other регіонів. ethnic groups and regions.

Масова література (або **Mass literature** (or **trivial**) is **тривіальна**) – літературні literary texts in which the тексти, у яких домінує focus on commercial demand and use of ready-made verbal орієнтація на комерційний and use of ready-made verbal попит і використання готових (cultural) models are

словесних (культурних) моделей. Масова література є частиною масової культури, ділячись з іншими видами низкою загальних закономірностей.

Використовуючи стереотипи масової свідомості й популістську стратегію завоювання публіки і примітизації художніх відкриттів «високої» літератури, такі твори передбачають спрощене, комфортне читання. Їхні типові ознаки – пригодницький або звульгаризований романтичний сюжет, що має зовнішню напружену динаміку і часто щасливий фінал. До масової літератури належать бульварні, любовні, детективні, кримінальні романи (бойовики), жанри коміксу, трилеру, фантастичні романи, фентезі.

Мережева література (віртуальна різновид мистецтва, який характеризується залежністю тексту від цифрового носія, що в свою чергу надає можливість створення нелінійних, розгалужених структур і створює підґрунтя для залучення мультимедії в

dominant. Mass literature is a part of mass culture, sharing a number of common patterns with other species.

Using stereotypes of the mass consciousness and populist strategy to gain public and primitisation of «high» literature artistic discoveries, such works assume a simplified, comfortable reading. Their typical features are adventurous or vulgaritous romantic plot with external intense dynamics and often a happy ending. Mass literature includes dime, love, detective, true crime (fighters) novels, the genres of comic book, thriller, fiction, fantasy.

Network literature (virtual literature) is a kind of literary art, which is characterized by the dependence of text from digital media which in its turn provides the ability to create non-linear, branched structures and sets the stage to attract media to the literary text.

літературний текст.

Мультикультуралізм – явище суспільного життя, яке полягає в співіснуванні у рамках одного суспільства багатьох культур. Мультикультуралізм виник в умовах глобалізації економіки, культури, масової комунікації постіндустріального суспільства, різнорідні члени якого намагаються зберегти власну тотожність і порозумітися між собою. Також цим словом називають філософський світогляд і філософську теорію, які стверджують, що наявність у суспільстві багатьох культур – це природній стан суспільного життя і до нього треба ставитись відповідно. З точки зору мультикультуралізму крайністю і відхиленням від норми є намагання утвердити у суспільному житті одну єдину «загальноприйнятую» культуру, що часто буває у суспільствах тоталітарного типу

Multiculturalism is the phenomenon of social life, which is the coexistence of many cultures in one society. Multiculturalism has arisen in the context of globalization of economy, culture and mass communication of post-industrial society, diverse members of which are trying to retain their own identity and to get along with each other. Also this term is used to name philosophical worldview and philosophical theory, which confirm that the presence in society of many cultures is a natural condition of social life and it should be treated accordingly. From the standpoint of multiculturalism the attempt to approve in the social life a single «common» culture is the extreme deviation from the norm that often happens in societies of totalitarian type.

Постапокаліптика

(постапокаліпсис, ПА) – жанровий різновид наукової фантастики, в якому дія розвивається у світі після якої-небудь глобальної катастрофи. Серед можливих глобальних катастроф – Третя світова війна із застосуванням ядерної, хімічної або біологічної зброї, вторгнення інопланетян, повстання машин (роботів) на чолі зі штучним розумом, пандемія, падіння астероїда, відродження динозаврів тощо. Жанр набув популярності після Другої світової війни, коли можливість глобальної анігіляції ядерної зброї увійшла в суспільну свідомість.

Постапокаліптичним називають також творчий стиль, що створює настрій пустельності, самоти і жаху через картини покинутої зруйнованої техніки і будівель. Постапокаліптичними можна назвати і образи місць «локальних катастроф».

Постколоніальна література – широкий спектр різностильових явищ, які привернули увагу публіки і критики новим трактуванням філософських, політичних,

Post-apocalyptic (post-

apocalyptic fiction) is a genre kind of science fiction in which the action is developed in the world after some global catastrophe. Among the possible global catastrophes are the World war III using nuclear, chemical or biological weapons, alien invasion, rise of the machines (robots) led by artificial intelligence, a pandemic, an asteroid impact, the rebirth of dinosaurs and the like. The genre gained popularity after World war II, when the possibility of global annihilation by nuclear weapons entered the public consciousness.

Postapocalyptic is also called the creative style, producing a wildness mood, loneliness and terror through the pictures of abandoned destroyed equipment and buildings. Postapocalyptic can also be called the images of «local disasters» places.

Post-colonial literature is a wide range of different phenomena, which have attracted the attention of the public and critics by the interpretation of philosophical,

етичних засад сучасної цивілізації крізь призму історичного досвіду тих етнокультур, які досі були відсунуті на периферію як підпорядковані, маргінальні, дискриміновані.

Постмодернізм – рух кінця 20-го століття у мистецтві, архітектурі й критиці, що виник після модернізму. Постмодернізм включає скептичні інтерпретації культури, літератури, мистецтва, філософії, історії, економіки, архітектури, художніх творів і літературної критики. Він часто асоціюється з деконструктивізмом і постструктуралізмом, оскільки його використання в якості терміна завоювало значну популярність водночас із постструктуральною думкою ХХ століття. Визначальними рисами постмодернізму вважають невизначеність, фрагментарність, деканонізація, маргіналізація, втрата власного Я, іронія, гібридизація, карнавальність, синкретичність, гра тощо.

Postmodernism is a late-20th-century movement in the arts, architecture, and criticism that was a departure from modernism. Postmodernism includes sceptical interpretations of culture, literature, art, philosophy, history, economics, architecture, fiction, and literary criticism. It is often associated with deconstruction and post-structuralism because its usage as a term gained significant popularity at the same time as twentieth-century post-structural thought. Defining characteristics of postmodernism is considered a uncertainty, fragmentation, decanonization, marginalization, loss of own personality, irony, hybridization, carnival, syncretism, game and the like.

Фантастика – жанр і творчий метод у художній літературі, кіно й інших видах мистецтв, що характеризується використанням фантастичних припущень, порушенням меж реальності й прийнятих умовностей. Сучасна фантастика включає такі жанри як соціальна, бойова, пригодницька і наукова фантастика, фентезі, жахи, постапокаліптика, альтернативна історія і географія тощо.

Наукова фантастика (НФ) – жанр і метод у художній творчості; фантастика, в основі якої лежить екстраполяція на теми науки та технологій. У НФ-творах зображуються речі принципово можливі в рамках сучасної науки, засновані на теоріях або припущеннях. Важливе значення має також переконливе обґрунтування зображуваного. Засновником наукової фантастики вважається французький письменник Жюль Верн.

Фентезі – жанровий різновид фантастичної літератури, дія якого відбувається у вигаданому світі; література «essentially impossible».

Fiction is a genre and creative method in literature, cinema and other art forms, which is characterized by the use of fantastic assumptions, the violation of the boundaries of reality and accepted conventions. Modern fiction includes such genres as social, military, adventure and science fiction, fantasy, horror, postapocalyptic, alternate history and geography and the like.

Science fiction (SF, option fiction, scifi) is the genre and method in art; fiction, based on the extrapolation on the theme of science and technology. Things depicted in the SF-works are principally possible within the framework of modern science and based on theories or assumptions. The convincing substantiation of depiction is also important. The founder of science fiction is considered to be the French writer Jules Verne.

Fantasy is a genre of fiction, which takes place in a fictional world; literature of «essentially impossible».

«принципово неможливого». Fantasy is based on Фентезі базується на assumptions of irrational припущеннях ірраціонального nature, which have no «logical» характеру, що не мають motivation in the text, the «логічної» мотивації у тексті, admission of the existence of визнанні існування фактів і facts and phenomena that, явищ, що, на відміну від unlike science fiction, not наукової фантастики, не amenable to rational піддаються раціональному explanation. Works of fantasy поясненню. Твори фентезі often resemble historical найчастіше нагадують adventure novel in which the історико-пригодницький fictional world appears, very роман, у якому постає close to the actual middle вигаданий світ, близький до ages, whose heroes are faced реального Середньовіччя, герої with supernatural phenomena якого зіштовхуються з and beings. In its present надприродними явищами й condition fantasy was formed істотами. У сучасному вигляді in the early twentieth century. фентезі сформувався на J. Tolkien did have a huge початку ХХ ст. Величезний influence on its formation. вплив на його становлення мав Fantasy is also developing as a Дж. Толкін. Фентезі також genre of cinema, painting, активно розвивається як жанр computer and board games. кінематографу, живопису, комп'ютерних і настільних ігор.

Хронотоп – термін, уведений **Chronotope** is a term М. Бахтіним на позначення introduced by M. Bakhtin to часових і просторових denote the temporal and відношень у мистецтві; spatial relationships in art; літературний образ часу й the literary image of time and простору; мистецький space; art time and space. часопростір.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ З КУРСУ

1. Культурна глобалізація: теоретичні підходи. Етапи глобалізації.
2. Літературознавча концепція глобалізації.
3. Глобалізація і постмодернізм. Питання альтернативних цінностей в сучасній літературі
4. Мультикультурність і мобільність сучасної літератури.
5. Формування масової культури і літератури як ознака глобалізації. Поняття паралітератури.
6. Міждисциплінарна концепція вивчення літератури.
7. Сучасна компаративістика: проблеми і перспективи.
8. Порівняльне літературознавство і види міждисциплінарної співпраці.
9. Сучасні інтермедіальні й інтеркультуральні студії.
10. Імагологія / етноімагологія як мультидисциплінарна спеціалізація літературної компаративістики.
11. Національні літературні стереотипи.
12. Чинники вибору мови написання творів у постколоніальних літературах.
13. Літературні взаємозв'язки Сходу і Заходу.
14. Діалог та протистояння культур у творі О. Памука «Мене звуть Червоний».
15. Розквіт азіатсько-американської літератури з 1980-х рр.
16. Зіткнення культур у книзі Емі Тан «Клуб веселоців і удачі».
17. Тематика і проблематика книги С. Рушді «Схід, Захід».
18. Західноєвропейська та східна версії фентезі: витоки, художні особливості, проблематика.
19. Книги Р.Р. Толкіна («Володар перснів») та Дж.К. Роулінг як світові бестселери.
20. Серія книг М. Семенової про Вовкодава як зразок слов'янського фентезі.
21. Постколоніальна література в умовах глобалізації.
22. Глобалізаційні процеси і національна ідентичність.

23. Національні літератури в діалозі культур. Популярність культурних «метисів».
24. Роль літератури у забезпеченні історичної пам'яті суспільства.
25. Глобалізація і культурний спадок: класична література та її інтерпретації.
26. Трансформація міфу про Вавилонську вежу (А. Платонов «Котлован»).
27. Діалектика глобалізаційних процесів.
28. Творчість М. Варгаса Льоси як зразок переходу від національного до загальнолюдського (на прикладі роману «Війна кінця світу»).
29. Творчість К. Ісігуро – спроба створити універсальний текст (на прикладі роману «Залишок дня»).
30. Творчість С. Рушді як мовний експеримент. Мультикультурний характер творчості митця (на прикладі твору «Останній подих мавра»).
31. Проблема національної та літературної приналежності. «Велика» літературна мова як засіб виходу у глобалізований культурний простір.
32. Феномен письменників, змушених писати нерідною мовою (Дж. Конрад, А. Стріндберг, В. Набоков, Е. Йонеско, С. Беккет та ін.).
33. Письменники-емігранти (Й. Бродський, М. Кундера).
34. Специфіка хронотопу художніх творів доби глобалізації. Планетарний і космічний хронотоп.
35. «Місцевий колорит» і космічний хронотоп у літературі («Майстер і Маргарита» М. Булгакова).
36. Часопросторові особливості фантастичних і антиутопічних творів як прояв глобалізації творчого мислення (Кінг С. «Темна вежа», Дж. Оруел «1984», М. Уельбек «Елементарні частки»).
37. Відображення широти художнього мислення у творчості А. Азімова. Хронотопні моделі літературної антиутопії.
38. Мережева (віртуальна) література як різновид літературного мистецтва.
39. Електронна (піксельна книга).

40. Мультимедійна література.
41. Гіпертекстова література як різновид мистецтва слова.
42. Роман-лексикон М. Павича «Хозарський словник» як перший зразок гіпертексту у світовій художній літературі.
43. Творчі експерименти І. Кальвіно («Замок схрещених доль»).
44. Гіпертекстова структура оповідання М. Павича «Дамаскін».
45. Гіпертекст у малярстві, музиці, кінематографі.
46. Жанрово-стильові трансформації сучасної літератури
47. Популярні мережеві жанри і форми: прозаїчна мініатюра, есе, література щоденникового типу, гостьова книга.
48. Колективний роман як метажанр.
49. Постапокаліптика.
50. Світовий глобалізаційний простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ang I. Together-in-Difference: beyond Diaspora, into Hybridity. *Asian Studies Review*. 2003. №27.2. P. 141–154. URL : <http://books.google.com>.
2. Claval P. Multiculturalism and the Dynamics of Modern Civilizations. URL : <http://archive.unu.edu/dialogue/papers/claval-s2.pdf>.
3. Irvine M. Postmodernity vs. the Postmodern vs. Postmodernism: Approaches to Po-Mo. URL : <http://faculty.georgetown.edu/irvinem/theory/po mo.html>
4. Lowe J. Multicultural Literature in the United States: Advent & Process. *U.S. Society & Values*. 2000. February. P. 7–10. URL : http://www.4uth.gov.ua/usa/russian/arts/cont_literature.pdf.
5. Moraru C. «World», «Globe», «Planet»: Comparative Literature, Planetary Studies, and Cultural Debt after the Global Turn. URL : <http://stateofthediscipline.acla.org/entry/«world»-«globe»-«planet»-comparative-literature-planetary-studies-and-cultural-debt-after>.
6. Panaou P. Comparative Children's Literature in the age of globalization and «the infinitely varied mutual contest of sameness and difference». URL : http://keimena.ece.uth.gr/main/t13/Panaou_Article_Final_Eng.pdf.
7. Toporiljis T. From Local to Global and Vice Versa: Comparative Literature as a Plural Discipline. URL : <http://www.litinfo.ge/vol.5-iss-1/tom az.htm>
8. Zamora L.P. Comparative Literature in an Age of «Globalization». URL : <http://dx.doi.org/10.7771/1481-4374.1161>.
9. Бакула Б. У напрямі до інтегральної компаративістики. *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст.* / упор. Б. Бакули ; за заг. ред. В. Моренця ; пер. з польськ. С. Яковенка. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 503–515.
10. Бовсунівська Т. Роль екфразису в сучасному літературному процесі. *Літературний процес:*

методологія, імена, тенденції. Філологічні науки. 2014. №4. С. 72–76.

11. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство : підручник. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
12. Вислоух С. Література й візуальний образ. Простір структурної спільності мистецтв. *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст.* / упор. Б. Бакули ; за заг. ред. В. Моренця ; пер. з польськ. С. Яковенка. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 309–321.
13. Висоцька Н. Глобалізація як «переливання крові культур» на прикладі літератури США. URL : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2295763.html>.
14. Гантінгтон С.П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку. Львів : Кальварія, 2006. 472 с.
15. Гик Ю. Візуальна поезія. Мировой опыт. *Другие*. 2006. №1. URL : http://visualpoetry.ru/arc/2006_1/index.html
16. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. К. : Критика, 2005. 264 с.
17. Ґловінський М. Інтертекстуальність. *Теорія літератури в Польщі. Антологія текстів. Друга половина ХХ – початок ХХІ ст.* / упор. Б. Бакули ; за заг. ред. В. Моренця ; пер. з польськ. С. Яковенка. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2008. С. 284–308.
18. Давиденко Г.Й., Стрельчук Г.М., Гречаник Н.І. Історія зарубіжної літератури ХХ століття : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2007. С. 310–324.
19. Давиденко Г.Й., Чайка О.М., Гречаник Н.І., Кушнерьова М.О. Історія новітньої зарубіжної літератури : навч. посібник. 2-ге вид. К. : Центр учбової літератури, 2008. 274 с.
20. Денисова Т. Феномен постмодернізму: контури й орієнтири. *Слово і час*. 1995. №2. С. 18–27.
21. Завадський Ю. Віртуальна література. Нарис типології та поетики : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 130 с.

22. Затонский Д.В. Модернизм и постмодернизм. Мысли об извечном коловращении изящных и неизящных искусств. Х., 2000.
23. Землянская А. Формирование гражданской компетентности студенческой молодежи на занятиях по литературе путем использования электронных средств обучения. *Tarptautinė mokslinė - praktinė konferencija «Mokslas ir praktika: aktualijos ir perspektyvos»*. Marijampolė, 2018. С. 10-11.
24. Землянська А.В. Досвід використання засобів візуалізації навчальної інформації під час вивчення української і зарубіжної літератури у вищій школі. *Тренди в освіті: матеріали міжнародного науково-методичного семінару* / ред. кол.: Т.М. Шарова (гол. ред.) та ін. Мелітополь–Гомель, 2019. С. 34–39.
25. Землянська А.В. Использование электронных средств обучения при изучении мировой (зарубежной) литературы. *Інаваційна прастора філолога: реалії і перспективи: матеріали міжнародного науково-методичного семінару*. ГДУ імя Ф. Скарыны, Гомель. 2017. С. 29–33.
26. Землянська А.В. Суголосність ідей німецького романтизму із творчими пошуками українських митців слова «переходової доби». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Т. 1. №1 (284). 2014. С. 42–51.
27. Кропивко І. Вплив наслідків глобалізації на літературний процес в Україні та Польщі. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. Філологічні науки. 2015. №5. С. 100–104.
28. Купер И.Р. Гипертекст как способ коммуникации. *Социологический журнал*. 2000. № 1/2. С. 37–59. URL : <http://www.nir.ru/sj/sj/sj1-2-00kuper.html>.
29. Лебідь А.Є. Трансдисциплінарні дослідження і проблема істинності наукового знання. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-11706.html>.

30. Лімборський І. Європейські літератури і глобалізація: національне і глобальне у просторі художньої свідомості. URL : http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=455&Itemid=41.
31. Лімборський І.В. Світова література і глобалізація. Черкаси : Брама-Україна, 2011. 192 с.
32. Літературознавча компаративістика : навч. посібник / ред. Р.Т. Гром'як ; упоряд. : Р.Т. Гром'як, І.В. Папуша. Тернопіль, 2002. 331 с.
33. Ляпунова В.А., Землянська А.В. Особливості чуттєвого сприйняття урбаністичного простору. *Сучасні соціокультурні практики: компетентнісно-аксіологічний аспект*: зб. ст. і матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. ПП «Аструя», Полтава. 2018. С.107–110.
34. Маньковская Н.Б. Эстетика постмодернизма. СПб. : Алетейя, 2000. 347 с.
35. Махов А.С. Типология художественных гипертекстов на основе немецкоязычных интернет-сайтов : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. М., 2010. 20 с.
36. Минаева Э., Пономарёва Т. Современный поэтический дискурс: коды визуальной поэзии. *Современный дискурс-анализ*: научный журнал. Вып. 9. URL : <http://discourseanalysis.org/ada9/st66.shtml#>.
37. Мочернюк Н.Д. Художній простір у контексті інтермедіальності (поезія та образотворче мистецтво). *Питання літературознавства*. 2013. Вип. 87. С. 219–229.
38. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2006. 347 с.
39. Оборин Л. Фларф, поэглы и спамоззия: как это делается. URL : <http://os.colta.ru/literature/events/details/18062/>.
40. Паламарчук Є.В. Витоки та специфіка трансдисциплінарності як неометоду постнекласики. URL : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/totallogy_2013_29_7.pdf.

41. Переломова О.С. Інтертекстуальність – структурна ознака текстів українського постмодерного художнього дискурсу. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія»*. 2008. №1. С. 174–180. URL : [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2008/1\(112\)/31_Per.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2008/1(112)/31_Per.pdf)
42. Пестерев В.А. Романная проза Запада рубежа XX и XXI веков. Статья первая. *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. Пермь, 2011. Вып. 3(15). С. 155–166. URL : <http://www.philology.ru/literature3/pesterev-11a.htm>.
43. Просалова В. Інтермедіальність як явище мистецтва і метод аналізу. *Філологічні семінари*. 2013. Вип. 16. С. 46–53.
44. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія : навч. посіб. К. : Каравела, 2011. 263 с.
45. Саїд Е. Орієнталізм. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2001. С. 719–737.
46. Ставицька К.В., Шарова Т.М. Вплив інноваційних технологій на освітній процес вищої школи. *Інформаційні технології в освіті та науці: зб. наук. пр. Т. 1. № 9*. Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, Мелітополь. 2017. С. 260–263.
47. Степанов Е. Визуальная поэзия в современной России. *Дети Ра*. 2009. №6 (56). URL : <http://magazines.russ.ru/ra/2009/6/st26.html>.
48. Сучасна літературна компаративістика: стратегії і методи : антологія / за заг. ред. Д. Наливайка. К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 2009. 487 с.
49. Тлостанова М.В. Проблема мультикультуралізму и литература США конца XX века. М. : ИМЛИ РАН; Наследие, 2000. 440 с.
50. Узунколева А. Олфакторні образи у прозі М. Хвильового як топоси сакрального. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Філологічні науки*. 2010. № 4 (191). Ч. 2. С. 96–101.
51. Ференц Н.С. Теорія літератури і основи естетики : навч. посіб. К. : Знання, 2014. С. 474–483.

52. Харчук Р.Б. Сучасна українська проза : Постмодерний період : навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2008. 248 с.
53. Чилингир Е.Ю. Гипертекст в літературі, журналістиці і піарі: соціокультурний аспект. *Вестник славянських культур*. №1 (XIX). М. : ГАСК, 2011. С. 15–22
54. Чхартишвили Г. Но нет Востока и Запада нет (о новом андрогине в мировой литературе). *Иностранная литература*. 1996. №9. С. 254–263.
55. Шайтанов И. Триада современной компаративистики: глобализация – интертекст – диалог культур. *Проблемы современной компаративистики*; сост. Е. Луценко, И. Шайтанов. М. : Журнал «Вопросы литературы», 2011. С. 49–55.
56. Шаров С., Шарова Т. Використання електронного засобу навчального призначення зі спецкурсу «Кость Гордієнко: художній і культурний феномен ХХ століття». *Проблеми підготовки сучасного вчителя. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*. 2014. №9 (1). С. 116–121.
57. Шаров С.В., Шарова Т.М. Методичні рекомендації до використання електронного засобу навчального призначення «Історія зарубіжної літератури. Антична література». *Спадщина Скарныны: да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання: зб. навук. артыкулаў: у 2 ч. Ч. 1. ГДУ імя Ф. Скарныны, Гомель, 2017. С. 149–154.*
58. Шаров С.В., Шарова Т.М. Електронний підручник історія зарубіжної літератури XVII–XVIII ст. у самостійній діяльності студентів-філологів. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2011. №3. С. 304–311.
59. Шарова Т., Землянська А. Життя як політ: художні домінанти творчості Володимира Родіонова : монографія / передм. проф. І. Михайлина. Харків : Федорко, 2017. 196 с.
60. Шарова Т.М. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European*

Applied Sciences. ORT Publishing. Stuttgart. 2018. №2. С. 28–30.

61. Шарова Т.М., Василенко Н.В. Електронний засіб: інноваційний ресурс навчального призначення. *Мультидисциплінарні академічні дослідження і глобальні інновації: гуманітарні та соціальні науки: матеріали I Міжнар. наук.-практ. е-конф. КНЛУ, Київ, 2015. С. 249–253.*
62. Шарова Т.М., Шаров С.В. Громадянська компетентність як необхідна умова розвитку демократичного суспільства. *Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. Учасстю. ФОП Однорог ТВ, Мелітополь, 2018. С. 283–286.*
63. Юхимук Я.В. Екфразис як функціональна складова інтермедіальності та інтертекстуальності. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Філологія. Літературознавство. 2015. Т. 259. Вип. 247. С. 155–160.*

Інтернет-ресурси:

1. <http://horrorbook.ru/> – Офіційний сайт колективного видання «Найстрашніша книга» («Самая страшная книга»).
2. <http://magazines.russ.ru/inostran/> – сайт журналу «Иностранная литература».
3. <http://litakcent.com> – сайт альманаху «ЛітАкцент» – веб-портал про сучасну українську та зарубіжну літературу.
4. <http://www.ukrlit.vn.ua/zaruba/author/index.html> – інформація про зарубіжних письменників, чия творчість вивчається у школі.
5. www.nbuv.gov.ua – Офіційний сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.
6. <http://www2.iath.virginia.edu/elab//hfl0037.html> – теоретичний сайт, присвячений гіпертекстовій літературі, «The Electronic Labyrinth»